

Trollhätte-Gillet

Historia
och
Historier
om
"STRANNA"

Trollhätte-Gillet's skriftserie

3

Publiceringskostnaden bestrides av Werner Johnssons donationsfond

SÅGARBYN

SOM BLEV STORINDUSTRISAMHÄLLE

AV FIL. MAG. WERNER JOHNSON

Skriven år 1948 för en reklambroschyr till Stridsberg & Biörck

Redan i länge sedan svunnen tid var namnet Trollhättan känt ej blott över hela vårt land utan även långt utanför dess gränser. Det var de mångbesjungna vattenfallen, »den brusande, vilda ström», som lockade besökande i tusental och genom sin stor-slagna skönhet skapade Trollhättans berömmelse. Att där även funnos för sin tid betydande industrier och ett samhälle svävade de allra flesta i okunnighet om.

Det var älven med dess forsar och fall, som gav Trollhättan ryktbarhet. Men älven har också möjliggjort Trollhättans industriella utveckling. Ty i de skummande vattenmassorna funnos oerhörda kraftmängder, som med teknikens framsteg alltmer kunde utnyttjas. Med en travestering av ett gammalt ord kan man säga, att Trollhättans historia är dess industriers, särskilt om man dit räknar tekniska verk överhuvud, från de första skvaltkvarnarna till den senaste kraftstationen.

När det första primitiva kvarnverket sattes ned i den skummande älven, är icke möjligt att exakt angiva. Men säkerligen funnos sådana redan i tidig medeltid. Det första historiska belägget är emellertid från år 1413, då det i en handling omtalas, att »Trollhetta quarn» malde säden till Ekholms slott, som låg på en ö invid nuvarande Stallbacka.

I slutet av 1400-talet hade man lärt sig att använda vattenkraften till att driva sågar. Det är troligt, att omkring år 1500 en eller annan vattensåg var i gång vid Trollhättan, och under det följande århundradet ökades säkert deras antal, fastän vi icke vet mycket därom.

Det är först med 1600-talet, som kvarndriften på allvar börjar vid Trollhättan. Borgare i Brätte, Vänersborgs föregångare, skaffade sig sågkvarnar här. Men främst är det Göteborgs grundläggning i början av 1620-talet, som blir av betydelse för sågverksindustrien i Västsverige. Köpmännen i Göteborg upptäckte snart att det var pengar att förtjäna vid Trollhättan. Enligt kartor och domstolshandlingar från mitten av 1600-talet funnos här 11—12 kvarnverk. Dessa voro så gott som samtliga belägna ovanför fallen, där strömmen icke var så våldsam: på Prästskedet, Spikön eller på Östra stranden. Från slutet av århundrandet har vi mera exakta uppgifter genom en förteckning av den s.k. kvarnkommissionen, som tillsatts av Kungl. Maj:t för att skattlägga kvarnarna. Vid Trollhättan funnos då 31 kvarnar, av vilka dock några voro ur bruk.

Dessa kvarnar drevos yrkesmässigt med en anställd sågmästare eller mjölnare. Då dessa i de flesta fall slogo sig ned i Trollhättan, hörde »stuguplatser» inne på stranden till kvarnarna, där små låga stugor uppfördes. Något ordnat samhälle var det inte utan husen placerades var som helst på bergknallarna utmed älven. Omkring 1750 bestod sågarebyn Trollhättan av 20 hus och befolkningen uppgick till 100 personer.

Under 1750-talet ägde det första slussbygget rum. Härvid byggdes en damm vid nuvarande Klaffbron, varigenom vattenståndet i älven höjdes. Fallen vid Prästskedet

försvunno, och sågarna där kunde icke längre drivas. Nio stycken av dem slogos då samman, och i stället byggdes två stora sågar, de s.k. Finbladiga sågarna nr 1 och 2, under 1800-talet kallade de Dicksonska sågarna.

Därmed kan man säga, att första steget togs till stordrift i Trollhättan. Redan 1755 fanns det vid vardera sågen en sågmästare och sex sågare, varjämte det fanns för bägge en faktor. 1769 hade antalet anställda ökat till 20. I jämförelse med de förra små kvarnarna med endast en sågare eller mjölnare jämte någon dräng, var detta stordrift.

Men även andra industrigrenar upptogs. 1755 fick Gilius Hillerström, som var ägare till Stora och Lilla Håjum, på vars utmark det nuvarande centrala Trollhättan är beläget, privilegium på ett »manufakturverk«, d.v.s. en större smedja. 1761 då det första gången nämnes i mantalslängderna, fanns där en smedmästare, två smedsdrängar och två »kolgossar«.

Under 1780- och 1790-talen ägde ytterligare sammanslagningar rum. 1780 fick rådmann Bahrman i Vänersborg tillåtelse att i stället för tre små sågar bygga en stor, finbladig såg, som kallades såg nr 3. Den övertogs sedermera av hans måg, brukspatron Johan Wikström. Denne fick 1796 tillstånd att i stället för två mindre sågar uppföra en ny, den s.k. såg nr 4. De Wikströmska sågarna voro belägna på Malgöns sydvästra strand mittemot Gullön. De inköptes på 1870-talet av brukspatron Ernst Stridsberg.

Av stor betydelse för Trollhättans industriella utveckling var ordnandet av slussfarten förbi Trollhättan. Sedan arbetet på 1750-talet nedlagts, dröjde det till århundradets slut, innan något på allvar blev gjort däråt. Det var de mest intresserade, nämligen göteborgsgrosshandlarna, som då gjorde slag i saken. Ett bolag, Trollhätte Canal- och Slussverksbolag, fick 1793 privilegium på byggandet av kanal och slussar, och 1800 kunde slusslinjen öppnas för trafik. Härmed hade Trollhättan fått goda kommunikationer, och avsättningen av dess produkter kunde ske snabbt, åtminstone efter den tidens krav.

Efter 1800 tillkommo nya industrier såsom Bolagskvarnen, belägen strax söder om nuvarande Klaffbron, en klädesstamp, ett bränneri, en »kattstens«-stamp och en skeppsdocka, varjämte de gamla sågarna ombyggdes och utvidgades.

Samhället växte också till jämsides med det industriella framåtskridandet. I och med att Slussbolaget blev ägare till marken, bragtes ordning i förhållandena. Samhället indelades i tomter, och ordningsregler utfärdades för bebyggelsen. Det dröjde dock länge, innan ett ordnat samhälle kommit till stånd.

Trollhättans slussar blevo snart för små, särskilt sedan Göta Kanal 1832 öppnats för trafik. En ny slusslinje byggdes 1838—1844 under ledning av den sedan som järnvägsbyggare bekante Nils Ericson, som i 36 år var övermekanikus vid Slussbolaget.

Då dessa slussar öppnats för trafik, hade Trollhättan alla möjligheter att bli en industriort av stora mått. Här fanns drivkraft i överflöd, för den tiden utmärkta kommunikationer, råvaror inom räckhåll i Bergslagerna och Vänerlandskapen och goda avsättningsmöjligheter över västkusten. Det är ingen tillfällighet, att under 1840-talet den moderna industrien gör sitt intåg i Trollhättan. 1847 grundade Lidström, Nydqvist och Holm en mekanisk verkstad, sedermera under namnet Nydqvist & Holm, Nohab, känd bl.a. för sin loktillverkning. Vidare anlades ett

bomullsspinneri, ett oljeslageri, en klädesfabrik och ett pappersbruk. Ett årtionde senare uppfördes på Önan Sveriges första träsliperi av Rosendahls Fabrikers A.-B. Arbetarestammen växte och därmed Trollhättans samhälle. I början av 1860-talet, då Trollhätten blev egen församling, hade det en befolkning på inemot 2.000 personer.

De gamla vattensågarna började nu bli omoderna. De Dicksonska sågarna revos, och de Wikströmsska såldes 1876 till brukspatron Ernst Stridsberg. Han anlade här Gullöfors bruk, som inom några år växte ut till en industri av stora mått.

I början av 1900-talet ägde viktiga förändringar rum i Trollhättan i och med att staden övertog Kanalbolaget. Ett stort kraftverk och nya slussar byggdes. Genom att elektrisk kraft nu uttogs i stället för mekanisk, var man ej längre tvungen att lägga verkstäderna vid fallen. De försvunno också efterhand därifrån. De Stridsbergska fabrikerna flyttades till Knorren, och ett större industriområde uppläts norr om staden vid Stallbacka. Härtill kom på 1930-talet flygfältet och flygindustrierna vid Älvstad. Även inom själva staden ha industrier skapats och de gamla utvidgats.

1916 blev Trollhättan stad och har under de senare åren haft en snabb utveckling. Folkmängden har kraftigt ökat i och med den utvidgade industriella verksamheten och den gamla sågarebebyggelsen har fått lämna plats för en modern stadsbebyggelse.

Gullöfors bruk på 1880-talet.

Några olika firmamärken hämtade ur en katalog från år 1921

A.B. S&B

Den 18 september 1943 avtäcktes å Malgön å den plats där Gullöfors Bruk varit beläget; en minnessten över bruksägare Ernst Stridsberg. Firman Stridsberg & Biörck hade då ägt bestånd i 75 år.

EN SNABBKURS I SÅGBLADSTILLVERKNING

AV NILS STJERNLÖF F.D. PRODUKTIONSCHEF
VID STRIDSBERG & BIÖRCK

Artikeln är hämtad från en reklambroschyr, tryckt 1948.

Den moderna verkstadstekniken har under de allra sista decennierna gått oerhört framåt. Forskningen bedrivs intensivt och nya rön göras ständigt. Precisionsarbete, provningar och noggrann kontroll äro utmärkande tecken på en industri av idag. En hög kvalitetsnivå på ett företags produkter skapar förtroende hos kundkretsen och är en avgörande faktor för företagets utveckling.

Det gäller i särskilt hög grad för en sågbladsfabrik att utgångsmaterialet — stålet — är av hög kvalitet. Då vi framställa vårt stål i eget stålverk, kunna vi garantera, att så är fallet. En lämplig utgångspunkt för en rundvandring i våra verkstäder är stålverket. Våra smältugnar äro elektriska ljusbågsugnar (av Rennerfeldts konstruktion). Från ugnen rinner den färdiga smältan efter noggranna provtagningar ner i skänken under ett fyrverkeri av gnistor och ljuseffekter. Smältan tappas sedan från skänken i formar — kokiller — från vilka göten erhålles. De blivande såg- eller knivämnenä börja nu sin rundvandring i valsverket i form av göt på c:a 350 kg.

När göten passerat götugnen och fått erforderlig valsningstemperatur, c:a 1100°, valsas de ut i götvalsverket till långa stänger — platinor — som av götsaxen klippas av i lämpliga ämnen. Dessa ämnen få efter vissa ytbehandlingsåtgärder åter vandra in i en ugn, denna gång plåtverksugnen och valsas i plåtverket ut till de för den vidare bearbetningen lämpligaste dimensionerna och kunna efter glödning börja sin färd genom manufakturavdelningarna.

Sågbladsfabrikens saxar ge de blivande sågarna den första formen. Efter hålstansning och rundklippning gå rondellerna avsedda för cirkelsågar till hårdning och anlöpning, några av de viktigaste operationerna i en sågs tillblivelse. Den elektriskt uppvärmda hårdugnen, vars temperatur regleras automatiskt, ger på grund av sin konstruktion en mycket likformig uppvärmning, vilket ger stor jämnhet åt sågarnas hårdhet. Rondellerna få i hårdugnen en temperatur på c:a 800° och hårdas sedan i ett oljebad varefter de i spännings- och hårdhetsreducerande syfte anlöpes i speciellt för detta ändamål konstruerade ugnar. Den härefter följande hårdhetskontrollen sker i Brinell- och Rockwellapparater. Endast de rondeller, som hålla sig inom de för varje sågtyp bestämda hårdhetsgränserna, godkännas. Tandningen sker i excenterpressar. I andra pressar i denna avdelning tandas en mångfald andra sågar, som genomgått liknande behandling såsom ramsågblad, timmersvansar, handsågar etc. Nästa operation är förriktning. Alla ojämnheter och bulor måste bort då arbetsmånen för slipning endast rör sig om tiondelar av en millimeter. Slipningen sker i specialmaskiner. På cirkelsågarna slipas en sida åt gången. Sågen, som drivs runt av två rullar, rör sig fram och tillbaka i radiell led mellan ett stöd och slipskivan. Den av valsningen och upprepade värmebehandlingsåtgärder svartas ytan blir snabbt blankslipad. I slipavdelningen börjar de olika klingtyperna ta form. Vi finner plana, jämntjocka klingor samt koniska, d.v.s. sådana, som äro tunnare vid periferien än vid centrum. Avsikten med dessa sistnämnda klingor är att spara virke. För att ernå en vacker såg-yta användas även s.k. hyvlingssägar, som äro tunnslipade mot centrum. Ramsågbladen slipas i dubbla maskiner i vilka sitta två stenar, den ena över den andra och sågen passerar fram och tillbaka mellan stenarna, driven av valsar. Fördelen med dessa maskiner är, att båda sidor slipas på en gång. Den för vissa sågtyper erforderliga tunnslipningen — sågen har en svagt konisk sektion — kan även framställas här. Samtliga slipstenar, vilka variera en hel del till sammansättning och struktur, framställas i en särskild slipstensavdelning, som även tillverkar stenar för försäljning. En sak som vi genast lägger märke till är att slipningen sker under kraftig vattenbespolning, en mycket viktig sak vid slipning av stål.

Från slipavdelningen gå sågarna till poleringsavdelningen och få här en skinande blank yta, på en del finare handsågar t.o.m. spegelglans. Nu återstår efterriktningen som är av utomordentlig vikt för att sågen skall lämna ett gott resultat och som kräver stor yrkeskunskap. Alla som sysslat med cirkelsågklingor veta, att dessa måste ha en viss spänning. Partierna närmare centrum måste m. a. o. vara »lösare». Förhållandet blir ungefär detsamma som när man fäster en tyngd i en gummisnodd och låter tyngden svänga runt. Gummisnodden sträcker sig härvid och ju mer rotationen ökas, ju större blir sträckningen. En ramsåg måste också ha ett löst parti längs mitten, så att största sträckningen blir i tandgång och rygg, när bladet spännes in i ramen. Nu återstår endast skränkning, filning och stämpling och sedan sågarna pas-

serat under en erfaren verkmästares argusögon, äro de klara att träda i tjänst hos kunderna. I monteringsavdelningen finna vi en brokig provkarta på firmans stora tillverkningsprogram. Alla tänkbara typer av maskindrivna sågar, såsom cirkelsågar från några tiotals millimeter upp till 1800 mm, omväxla med hand- och fällnings-sågar, murareverktyg, cirkelknivar och en mångfald andra verktyg, alla framställda av den typ av kvalitetsstål, som bäst lämpar sig för verktyget ifråga.

Vi skola nu förflytta oss till maskinknivsavdelningen och på vägen dit passera vi en avdelning för framställning av metall- och bandsågblad, vilka även utgöra en stor artikel. Metallsågbladen tillverkas dels av ett wolframlegerat specialstål samt — för att tillgodose de allra högsta fordringar — dels av snabbstål. Den omsorgsfulla kontrollen i förening med omfattande provsågningar är en borgen för högsta kvalitet.

I maskinknivsadelningen är maskinparken ordnad för ungefär samma bearbetningsföljd som i sågbladsfabriken. På grund av att i denna avdelning hårdare stålsorter användas, utföres — för att öka styrkan hos knivarna — materialet till stor del av compoundstål. En tredjedel av materialtjockleken består då av stål och resten av järn, varigenom även riktningen av knivarna underlättas. I produktionsfrämjande syfte har snabbstålet på senare år fått en allt större användning och förekommer både enbart och i form av pålödda skenor. Numera tillverkas även hyvelstål med pålödda hårdmetallskär. Klippning och stansning sker efter uppvärmning av materialet och efter glödgning sker den vidare bearbetningen i fräs-, hyvel- och bormaskiner. Uppvärmning för härdning försiggår i blybad och anlöpning i saltbad. Vid den därpå följande hårdhetsprovningen ha vi samma stränga fordringar som i sågbladsfabriken. Efter riktning äger slipning och fasning rum varjämte även tages prov på att skäreppen har rätt hållfasthet. På polering och skarpslipning följer avsyning och kontroll av kvaliteten. Av de hundratals olika artiklar som tillverkas i denna avdelning kunna nämnas alla sorters knivar för trä-, pappers- och tobaksindustrin och i avsynings- och lageravdelningen kan man vid sidan av grova huggmaskinsknivar och saxskär i alla storlekar finna kontraster som eggjärn i »västficksformat» och fainerknivar på 6 meters längd.

Vårt tillverkningsprogram omfattar, förutom de nu nämnda huvudartiklarna, en hel del andra verktyg. Sålunda tillverkas cirkelknivar för pappers- och korkskärning, de senare upp till 1000 mm Ø, holländar- och jordanknivar, garveriverktyg för såväl hand- som maskindrif, cylindersågar, kallsågar med insatta snabbstålssegment etc., för att endast ta några axplock ur högen.

Som en sammanfattning av vår fabrikation kan sägas, att våra alster, som framställas av en skicklig arbetarestam med lång erfarenhet, äro utförda av ett material, som ifråga om kvalitet uppfyller mycket högt ställda anspråk, och att ledningen ständigt arbetar med det målet för ögonen att intet uppslag får lämnas oförsökt, som kan ge impulser till nya förbättringar.

Arbetaren Karl Aron hade varit sjuk en tid för ont i magen. När han börjat arbeta igen frågade brukspatron hur det stod till.

De' e allt bättre nu, sa Karl Aron.

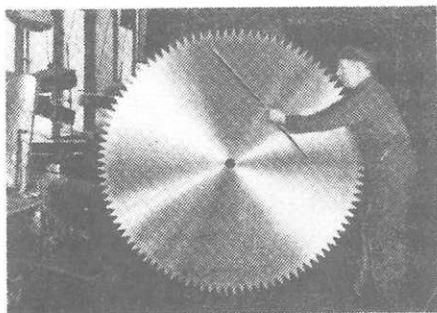
Brukspatron: Karl Aron ska äta havregrynsgröt på mornarna så blir han bra!

Karl Aron: Men jag töcker allt bättre om risgrynsgröt!

Brukspatron: Tacka fan för det!

TILLVERKNINGSPROGRAM ÅR 1948:

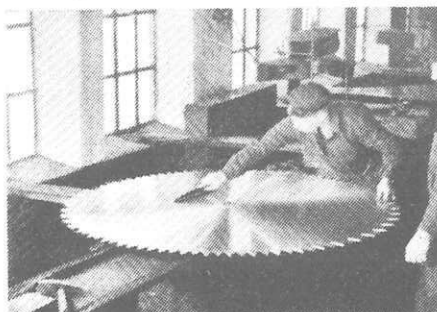
<p>Maskindrivna sågar</p> <p>Cirkelsågklingor Ramsågblad Blocksågblad Bandsågblad</p> <p>Skogsverktyg</p> <p>Timmersågar Bågsågar Stocksågar Barkspadar Röjknivar Hjälpverktyg</p>	<p>Snickeriverktyg</p> <p>Handsågar Ryggsågar Sticksågar Spannsågar Rundsågar Fanersågar Sicklingar</p> <p>Metallsågblad</p> <p>Bågfilblad Maskinsågblad</p>	<p>Maskinknivar Maskinhyvelstål</p> <p>Cirkelknivar Båtskrapor</p> <p>Murareverktyg Garvareverktyg</p> <p>Hackelseknivar Plogfjolar</p> <p>Slipskivor Brynen</p>
--	--	--

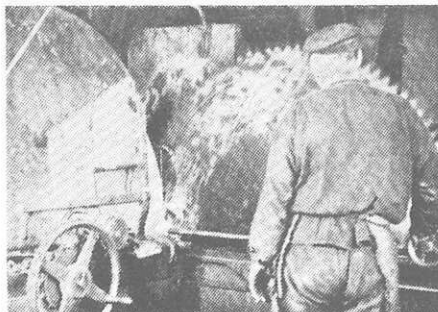
Riktning av cirkelsågar.

Tändning av cirkelsågar.

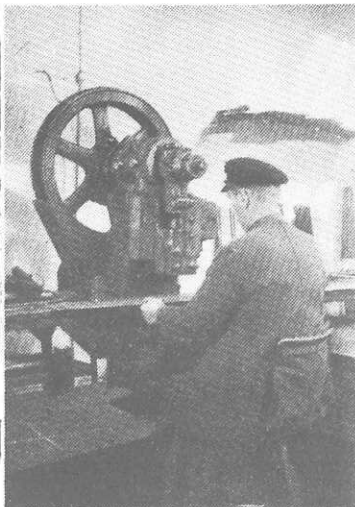
Riktning av cirkelsågar.

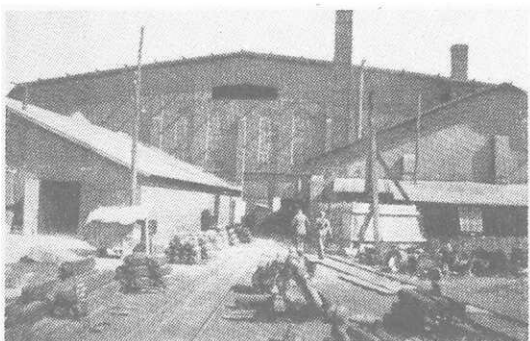
Slipning av cirkelsågar.

Brukskontoret

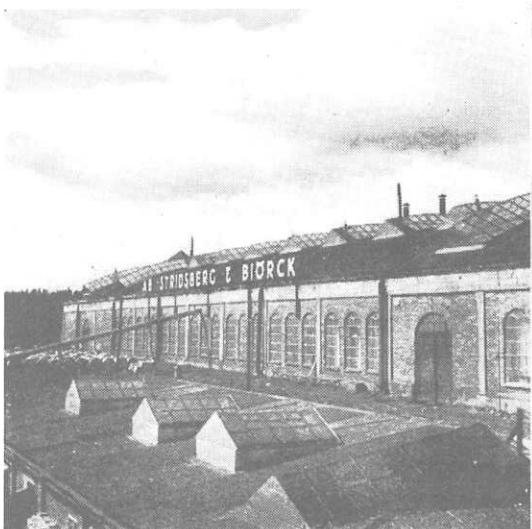
Tandningspress.

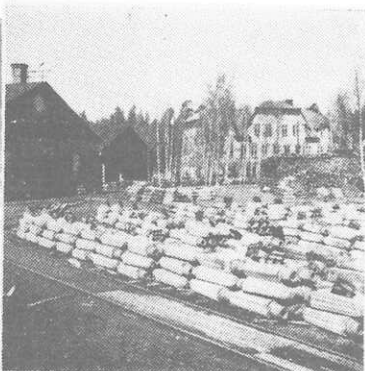
Stål- och Valsverk

Hårdugn.

Sågbladsfabrikens efterriktningsavdelning.

En del av götbacken.

Stridsberg & Björcks annonser från omkring år 1930 skulle inte kunna användas nu. Rudolf Flink har ritat och Erik Adamson har skrivit verserna.

N:r 1.

Adam och Eva
drivits från Eden.
Båda de sträva
ute på heden.
Eva är fager,
Adam är mager,
men glad i hågen
gnor han med sägen,
Stridsbergiska bladet
givetvis va' det.

N:r 2.

Gubben Noach
gubben Noach
var en hedersman.
När han byggde
arken
och fällde träd till
marken,
just med Stridsbergs
just med Stridsbergs
säger säga' han.

N:r 3.

Faraos dotter,
skön i profilen,
vill se sin lille
gunga på Nilen.
Moses han skriker,
elaka kilen.
Hungrig förbida
Nilkrokodilen.
Snickarn gör båten,
kunglig i stilen.
Och egyptologen
fann Stridsbergska
sågen.

N:r 4.

Rom byggdes inte
på några dagar.
Murarn han gör ju
va' han behagar.
Än gör han tempel,
än vill han fira,
alltid han älskat
få sig en bira.
Menhelsthan i näven
haft Stridsbergska
sleven.

N:r 5.

*Den trojanska
hästen.*

Troja föll till sist
för de grekers list.
Greken rädd för ärr
snickra' hop en märr,
gömde sen i den
flera hundra män.
Troja hästen drog
in i stan med knog.
Och när det blev natt
greken stan besatt.
Men så var hästen,
där dom låg,
ockgjord med Strids-
bergs kniv och såg.

N:r 8.

Dragskeppen drogo
hän över haven,
skummande saltsjö-
slog emot stäv.
Främmande folkens
klippiga kuster
avskräckte sällan
svenskarnes mod.

Nordmännens normor
skyddar seglatsen.
Rikets reklamtag
välbekant var.
Vart man sig vände
kunderna kommo
Stridsbergiska sägen
gjorde succés.

N:r 11.

Gustaf Wasa.

På Mora kyrkvall talte
Gustaf Wasa
så mångt visdomsord till
masars tropp,
han sa: Gån med att dan-
skarna karbasa,
för annars gör jag strax
ett Wasalopp.

Allt utländskt kram skall
väck ur Svea rike
och svenska händer svens-
ska verktyg ha,
att Stridsbergs fabrikat ej
har sin like,
det minnens masar uti
all er da.

N:r 6.

*Aristoteles till
sina lärjungar:*

Det skall jag säga er
grekiska grabbar och
blivande snillen:

När ni i vedbon skall
kapa er ved till den
husliga härden,

Eller er bygga ett hus
eller annat av vikt
ni skall snickra

Tillse ni ha av Strids-
bergska verktyg, de
äro de bästa.

N:r 9.

Fram över Saharas
glödgheta sand
tågar en stolt kara-
van;
men Ali Babas rö-
vareband
plundrar den ner vid
Sudan.

Rövarna visste i pack-
ningen fanns
verktyg från Strids-
bergs fabrik.

Togo av dessa litet
till mans.

Rövarn på kuppen
blev rik.

N:r 12.

*Under 30-åriga
kriget.*

Den svenska armén
låg långt ner vid Rhen
tog borgar och slott
och påven fick klätt.
I Rhendalens nejd
var fint gå till fejd,
där växte på strand
små druvor i brand.
Och svensken han drack
och gick till attack
så fästningen föll
blott murbräcken höll.
På bilden man ser
de svenskes kvarter,
där murbräcken görs
— med Trollhättans såg.

N:r 7.

Tjipp-Tjopp, kinaman
vara mycket glad,
nu han vet, var han kan
få ett prima blad.
Phy-Phan, Himlens son,
sitter på sin tron
lär sitt folk säga från
i järnvarubo'n.
Snedögd, nagelskön
är herr mandarin
och hans folk står i kön
att få klinga fin.
Svalbon, grodans lär
vill dom ha till mat,
sågar blott när dom får
Stridsbergs fabrikat.

N:r 10.

Uti Spanien gick
Columbus
mycket res-sjuk på
sin tid,
ty han fått Amerika-
feber,
och för den fick han
ej frid.

När han landsteg i
Bahama
och de vilda rödskinn
kom,
tog han fram av Strids-
bergs verktyg,
och med dessa blidka
dom.

N:r 13.

Karl XII i Bender,

Kung Karl den unge hjälte
på haremsgården stod
och såga turkens bryggved
med glatt och frejdigt mod.
När eunucken snarka
så minareten skalv,
då kom det fram en flicka
och bjöd på kaffehalv.
Och vedträna dom ramlar
som fästningarna föll.
Det var ju Stridsbergs
vedsåg
som Karl i handen höll.

N:r 14.

*Tjurfäktning
i Spanien.*

Uti Spaniens sköna land
från Navarra till Granada
älskar dom ju blod och
sand,
döda tjurar gör dom glada.

Don José till fäktning går,
sticker tjurens ryg och
bringa,
första pris av Carmen får,
priset var en Stridsbergs
klinga.

N:r 17.

Bellman.

Ulla, min Ulla hör
klangen från sägen,
ljuvliga toner, som sfä-
rens musik.
Mowitz och Mollberg så
glada i hägen
sjunga dess lov uti Mut-
ters butik.
Liksom Adam uti Eden
krögarfar han sågar
veden
blott med Stridsbergs
prima såg.

N:r 15.

Robinson Crouse.

Här syns Robinson vid
grogen på sin obe-
bodda ö,
medan palmer sjunga
söderhavets sånger.
Från det sjunkna skep-
pet Fredag hämtat upp
en verklig skatt,
det är Stridsbergs prima
sågar han fått fatt.

N:r 18.

1800-tals sägen.

Jag minns den ljuva
tiden,
dess gamla vattensåg,
som en symbol för
friden
den vid en åstrand låg.
Och klingan man an-
vände
från Trollhättan man fick
det därför aldrig hände
att sägen sönder gick.

N:r 20.

*Revolution i
Costa Banana.*

I Costa Banana
där har dom för vana
att fort revoltera
och den bombardera
som gör dem emot.
En gång presidenten,
som där är regenten,
köpt dåliga sågar,
strax upproret lågar,
man stormar hans hus.
»Caramba», man säger,
vad är det för gräjer,
tag hit Stridsbergs sågar
den annat blott vågar
han avsättes bums.

N:r 16.

*George
Washington.*

Lille Georg, som bekant,
aldrig ljög, blott talte
sant.
Pappas bästa körsbärs-
träd
fällde han, fast klen och
späd.
Fadern arg med käppen
kom,
men blev god med ett
när som.
Georg sade att hans såg
gick så lätt att trädet låg
fällt till marken i ett nafs,
sådan såg är inget kراف.
Pappan log och sa: »tror
ja det,
Stridsbergs såg ju också
va det».

N:r 19.

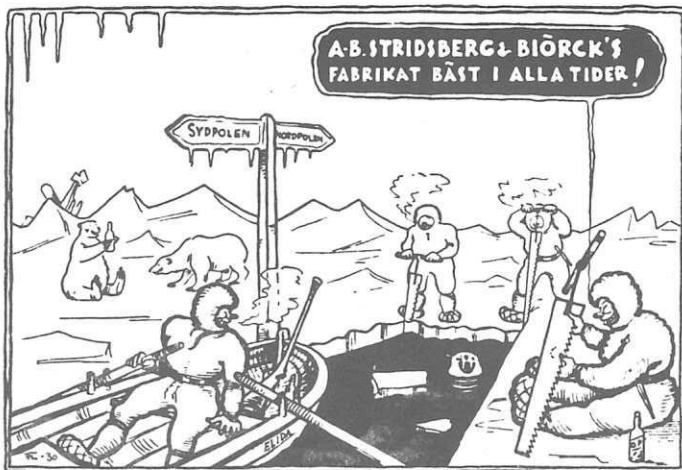
Sfinxens gåta löst.

Sfinxen stått i långa tider
nervid Gizes pyramider,
alla som statyn besett
märkt hur som den gåt-
fullt lett.
För att lösa denna gåta
tvenne män i sanden påta,
bäst de gräva få de fatt
på en verkligt primaskatt:
Stridsbergs sågar, jämt
briljanta,
var för Farao bekanta
och han skrev ett mani-
fest:
»Stridsbergs sågar dom
är bäst».

N:r 21.

*Vedkapning
i Afrika.*

Pappa Jimbo kapar
veden
ner i mörka Afrika,
med en äkta Stridsbergs
klinga,
som en gammal bil får
dra.
Elefant och lejon titta
på en sådan lustig syn'
populär är Stridsbergs
sågen.
i Ugandska negerbyn.

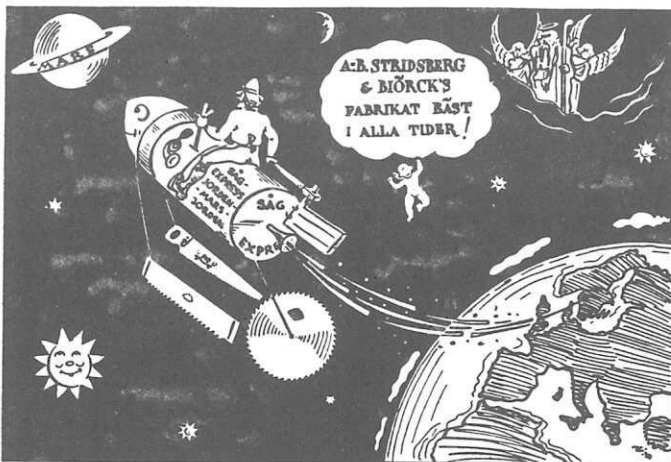

N:r 22.

En polarexpedition.

Här är en polarexpedition, som har goda och ståtliga don. Och man flyger ej fram såsom hin, i en dålig och stor Zepelin, nej, man säger sig fram metervis i polarhavets stöddiga is. Och då måste man ha fabrikat, som tål vid ett sånt rysligt klimat.

Stridsbergs issågar är bäst utav alla det kvittar om dom blir aldrig så kalla.

N:r 23.

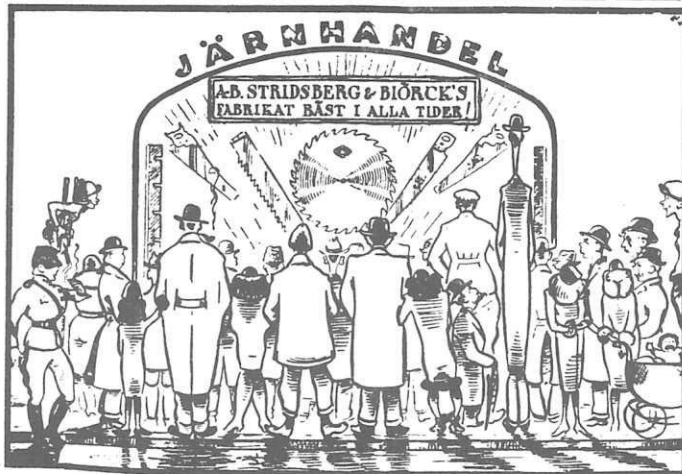
Exporten till Mars.

Till alla folk och länder, man Stridsbergs sågar sänder, det är ett fabrikat på marsch. Snart startar flygexpressten, ty dom har fått adressen på Stridsbergs firma, folk på Mars. Bland stjärnor och kometer i vida rymdens eter står »molnets broder» sänkte Per. Han ser på den transporten och säger om exporten att »Stridsbergs såg den bästa är».

N:r 24.

Apropå juls skyltningen.

Här syns det ett järnhandelsfönster så lämpligt till julskyltningens mönster. Man har satt upp Stridsbergiska sågar och kunderna genast framtågar. Och ingen man hör som bestrider att »Stridsbergs är bäst alla tider».

Kontorspersonalen utanför kontorsbyggnaden i början av 1920-talet.

1 Erik Olsson, valsverksingenjör	4 Axel Hilmér, bruksbokhållare	7 John Granbom, tjänsteman
2 Ingrid Lidman, telefonist	5 Gustav Nordsten, driftingenjör	8 Albert Salvén, kamrer
3 Hildur Lindström (Granbom), bokhållare	6 Ernst Stridsberg, bruksägare	9 Lilly Olsson (Bärve), stenograf

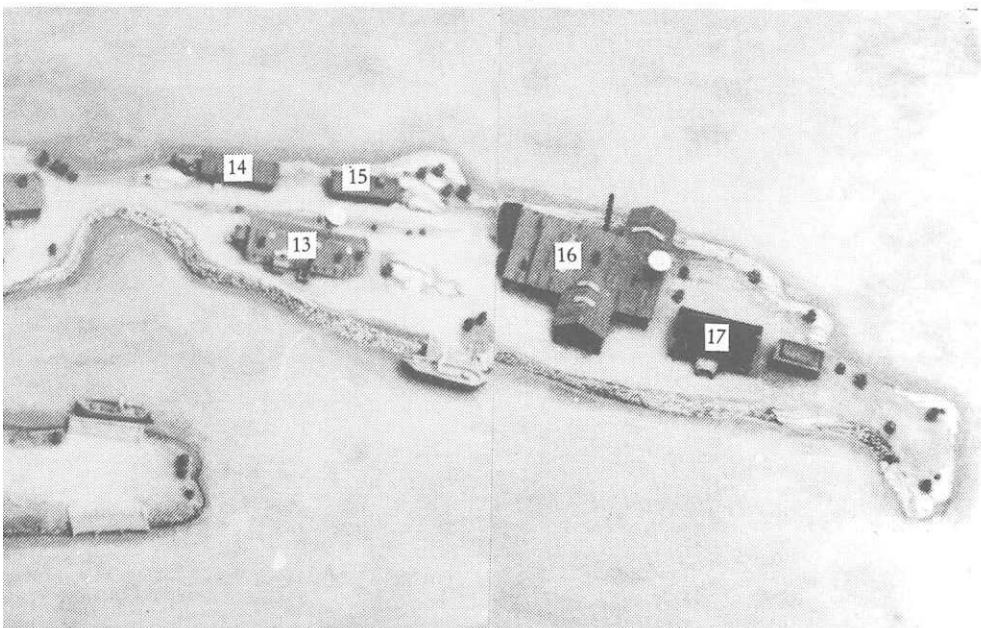
Gullöfors Bruk. Reliefkarta utförd av John och Sigurd Detterberg.

1 Härdningshus	4 Smedja	7 Kontor	10 Valsverk
2 Sågbladsfabrik	5 Bostad (Verkmäst)	8 Ekeblads sluss	11 Slipavdelning
3 Mekanisk Verkstad	6 Lagerbod	9 Riktarverkstad	12 Filfabrik och ma

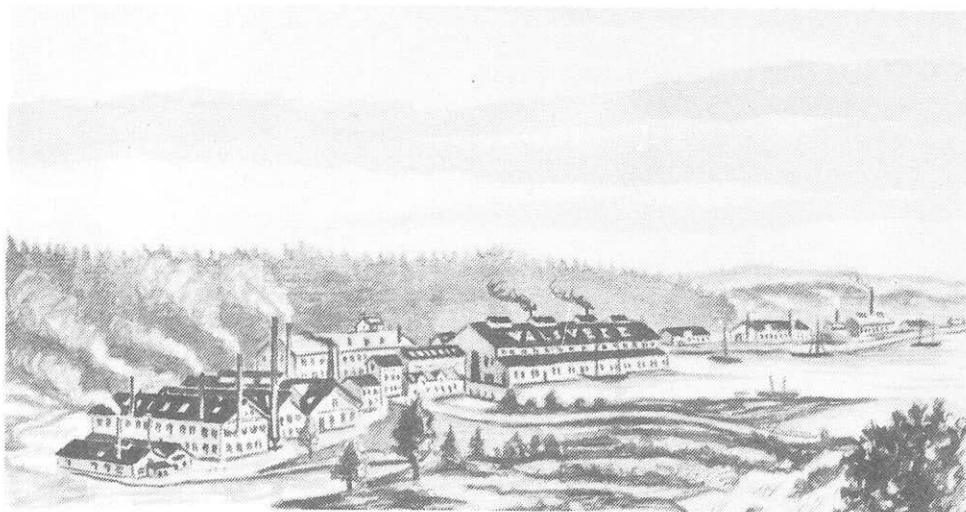
erg Dahlén (Ekeblom, stenograf)	13 Rudolf Gustafsson (Gandeborn), tjänsteman	16 Gunnar Flink, kontorsbiträde
t Johansson, bruksbokhållare	14 Erik Adamson	17 J.A. Nyblom, bruksbokhållare
ntz, Ing, chef för stål- och valsverk	15 Dage Dahlström, bruksbokhållare	18 Alfred Holmgren, bruksbokhållare

13 Smedja	16 Smältverk (Martin)
14 Cirkelsågverk	17 Materialbod
15 Stall- och vagnbod	

Detaljbild av Detterbergs reliefkarta.

Reklambild över Gullöfors fabriker.

Ernst Stridsberg. Fotot taget år 1907.

ERNST STRIDSBERG

Gullöfors Bruk — Stridsberg & Biörck

Artikeln är hämtad från en broschyr, som redigerades av Erik Adamson och som trycktes år 1939 till minnet av 100-årsdagen av Ernst Stridsbergs födelse.

Redan på 1400-talet torde det ha funnits sågar och kvarnar på Malgön, även om man härför ej har några exaktare belägg.

I Erik Dahlbergs Suecia antiqua et hodierna förekommer ett kopparstick över Trollhättan, där Gullön är förenad med Malgön genom en bro, invid vilken två sågkvarnar lågo.

Den av Wilhelm Kruse år 1714 upprättade kartan över "Trollhätte strömmar med alle sine wattuwerk" utvisar att det då fanns ej mindre än 31 st. såg- och mjölkvarnar i Trollhättan. Denna karta, som var uppgjord med kunnighet och omsorg, har fått många lovord även av våra dagars lantmätare för sin utomordentliga tillförlitlighet. Å kartan finnes angivet ägarna av de då befintliga vattenverken, och det kanske kan vara av intresse även för sena tiders barn att veta vilka de voro.

N:r 1 Arfwid Bengtssons såg, öde, obeg., n:r 2 Anders Hedmans såg, n:r 3 och 4 Cornelius Torssons sågar, n:r 5 Christopher Hedenbergs såg, n:r 6 Elisabet Marcus såg, n:r 7 Arfwid Bengtssons 2 sågar, n:r 8 Nils Wengrens 2 mjölkvarnar, n:r 9 Lars H. Lidgreens såg, n:r 10 Daniel A. Wenbergz såg, n:r 11 Hans Wennerstiernas såg, n:r 12 Anders Ekmans såg, n:r 13 Nils Wengrens såg, n:r 14 Borgmest. von Gerdes såg, n:r 15 Nils Gerdins såg, n:r 16 Anders Brettmans såg, n:r 17 Peter Wennerströms såg, n:r 18, 19 och 20 Peter Ekmans 3 sågar, n:r 21 Catha-

rina Limmerhults såg, n:r 22 Olof Persson Ekemarks 2 sågar, n:r 23 Torpets miölqvarn, n:r 24 Öfrebys miölqvarn, n:r 25 Torse miölqvarn, n:r 26 Ullsparres 2 miölqvarnar, n:r 27 Olof Knicht i Lekstorps miölqvarn, n:r 28 Stafware miölqvarn, n:r 29 Lars Biörs i Håjum miölqvarn, n:r 30 Restads eller Greweqvarn, n:r 31 Åke Soops miölqvarn.

Av dessa lågo n:r 16 och 17 å Greföna, sedermera kallad Spikön, och n:r 18, 19, 20 och 21 å Malgön.

Innan på 1750-talet den östra älvgrenen genom Kafledammen överbyggdes och vattenmassans avlopp sålunda ännu fördelade sig i flera grenar, erbjödo särskilt Malgön och de ovanför densamma belägna öarna samt östra stranden invid fallen lämpliga platser för dåtidens enkla vattenverk. Sedan Kafledammen år 1751 uppförts förändrades fallens och älvens utseende ovanför Malgön högst betydligt. Hela vattenmassan fick nu sitt avlopp genom Gullöström mellan Gullön och Malgön samt genom Nolströmmen mellan Gullön och västra stranden. Prästskedets fall försvunno helt och hållet liksom även heit eller delvis de små öarna därinvid liksom ock de emellan dessa fall och östra stranden belägna.

Emellan Malgön och Spikön bildades ett större sund än förut. En följd härav blev, att de flesta verk, som funnits ovanför Kafledammen ej vidare kunde drivas. Icke mindre än 16 st. av de förut befintliga verken blevo förstörda, och vattenverken koncentrerades därefter på Malgön och Önan samt på östra älvstranden intill Malgön.

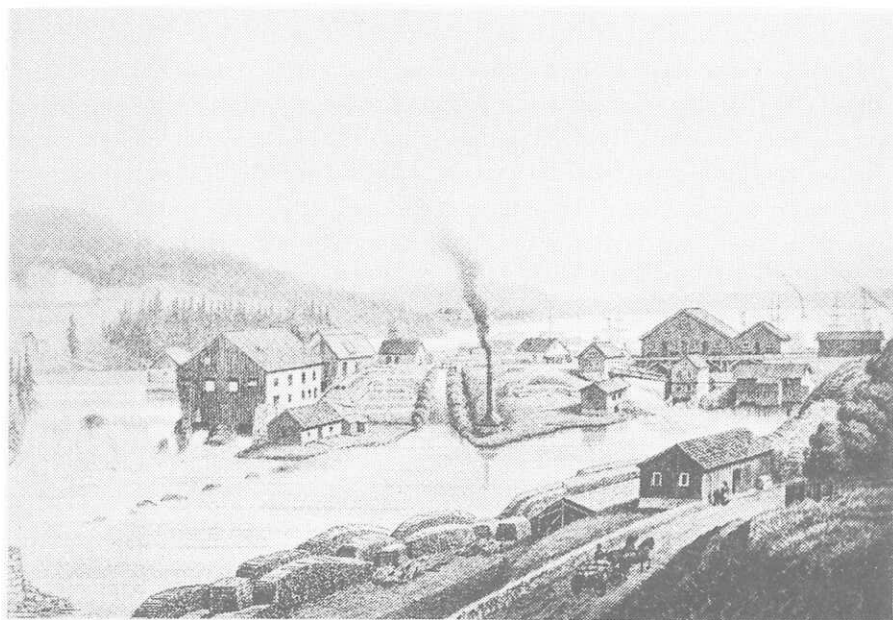
Enligt M. Meurlanders karta av år 1794 funnos å Malgön väster om Ekeblads sluss tre vattenverk, samt öster om slussen och vid Kafledammen ej mindre än 22 byggnader, varav de större säkerligen varit verk, som drivits av vattenkraft.

Å en av E. J:son Bergman år 1822 upprättad karta upptages å Malgön öster om Ekeblads sluss en vadmalstamp och en såg ”tillhörig herr Dickson” samt väster om nämnda sluss tre sågar benämnda södra, norra och östra sågen. Vid dessa sågar har på sin tid bedrivits en omfattande rörelse, och torde de i väsentlig mån ha bidragit till uppkomsten av en mera betydande industriell verksamhet i Trollhättan. De tre sågarna voro de Wikströmska sågarna. De benämndes även sågverken n:r 3, 4 och 5 vid Trollhättan och hade bildats genom sammanslagning av sju äldre verk, nämligen:

”en såg på Greföna n:o 3,
en såg på Prästskedet n:o 9,
en såg på Prästskedet eller Fransdammen Lilla Prästskedssågen kallad n:o 11,
Lilla Grefsågen på Greföna n:o 5,
Millomsta landsågen n:o 20,
Malöga sågkvarn vid första fallet n:o 1,
en enbladig såg vid Trollhättan.”

Gullöf fallen i otämjt majestät på 1860-talet. De gamla sågarna och kvarnarna kanta stränderna, där storindustrin ännu ej slagit sig ned.

De Wikströmska sågverken på Malgön.

År 1876 inköpte brukspatron Stridsberg de Wikströmska sågverken på Malgön, och under åren 1878—1879 började uppförandet av Gullöfors Bruk.

Den 16 augusti 1839 föddes brukspatron Ernst Stridsberg i Stockholm, och det har i år alltså förflutit 100 år sedan grundaren av Sveriges äldsta sågbladsfabrik första gången skådade dagens ljus. Han var son till häradshövding G. A. Stridsberg och hans maka i andra giftet Charlotta Ulrika Wannqvist. När han 1855 genomgått Katarina skola inskrevs han vid dåvarande Teknologiska Institutet, från vilket han utexaminerades 1860. Han fick då anställning vid Munktells Mekaniska Verkstad, Eskilstuna, och det var där han fick sin uppmärksamhet riktad på det just vid den tiden alltmer stegrade behovet av härdade sågblad, vilka då icke tillverkades i Sverige.

År 1863 begav han sig ut på en studieresa för att i utlandet studera sågbladstillverkning. Resan ställdes först till den stora sågbladsindustriorten Remscheid i Tyskland. Han synes dock icke i Remscheid funnit rätta platsen för sina studier. Efter några månader begav han sig till England och Sheffield för att på stålmanufacturens klassiska mark studera sågbladstillverkning. I Sheffield lyckades han att inleda samarbete med en verkmästare Marsden, och 1864 bildade han, 25 år gammal, firma Marsden & Stridsberg för fabrikation av härdade sågblad och maskinhyveljärn. Firmans två innehavare utförde till att börja med ensamma allt arbete. Men småningom anställdes ett fåtal arbetare, och Stridsberg började då göra resor till hemlandet för att direkt hos sågverken upptaga order och övertyga sig om sitt fabriks egenskaper i arbete. Efter tre år ansåg han tiden mogen att, med stöd av sina ernådda mycket goda förbindelser med svenska sågbladsförbrukare, överflytta sin verksamhet till hemlandet. År 1867 lämnade han därför firman Marsden & Stridsberg. Efter inköp av egendomen Holmen i Torshälla igångsatte han där en fabrik för tillverkning av sågblad med dithörande fabrikat. Året därpå associerade han sig med ingenjören J. O. Biörck, varvid antogs firmanamnet Stridsberg & Biörck. Emellertid utgick Biörck redan 1870 ur firman, som därefter ägdes och leddes av Stridsberg ensam. Fabrikationen i Torshälla började i liten skala och med tillhjälp av från England införskrivna kunniga specialarbetare.

Firmans fabrikat åtnjöt redan från början det bästa anseende, avsättningen stegrades snabbt, arbetsstyrkan utökades. År 1879 utgjorde arbetareantalet 75, vilket på den tiden var ett relativt betydande antal. Fabrikationen av sågblad är emellertid ganska kraftförbrukande, och tillgången på vattenkraft vid Torshällafabriken var tämligen begränsad. Stridsberg stod inför nödvändigheten att se sig om efter en ny plats för sin fabrik med bättre tillgång på vattenkraft.

Han vände sig först till Vänersborgs stad, troligen år 1875, med ett köpeanbud å den staden tillhöriga Huvudnäsön med vattenområde och fall. Härom heter det i ett Kungl. brev nr 490 av den 17/3 1876.

Till K. M:ts Bef:de i Elfsborgs län ang. i fråga om försäljning af den till staden Venersborg donerade lägenheten Hufvudnäsön.

OSCAR etc.

Sedan drätselkammaren i Venersborg dels hos stadsfullmäktige derstädes, jemte anmälan av ett utaf fabriksidkaren Ernst Stridsberg i Thorhälla gjordt köpeanbud af 25.000 kronor å den staden tillhörande lägenheten 1/8 mantal Hufvudnäsön med vattenområde och vattenfall, i uppgifven afsigt att å lägenheten anlägga ett jern- och stålförädlingsverk, hemställt, att detta anbud måtte antagas, dels, efter det stadsfullmäktige vid sammanträde den 14 April 1875, med afslag å berörda hemställan, åt drätselkammaren uppdragit att låta genom sakkunnig person verkställa undersökning angående värdet och beskaffenheten af ön med vattenfall samt derefter på lämpligt sätt utbjuda lägenheten till försäljning och anbuden stadsfullmäktiges pröfning underställde, med anledning häraf ej mindre inhemtat utlåtande i ämnet af professorn m.m. C.Å. Ångström och jägmästare C.W. Schmiedte, af hvilka den förre hufvudsakligen förmält att, då han icke varit i tillfälle taga platsen i närmare betraktande sedan jernväg derstädes byggdes, han ej kunde med bestämdhet yttra sig, huruvida det läte sig göra att på Hufvudnäsön upplåta platser för flera industriella inrättningar med nödig drivkraft, men ansåge att först och främst borde genom anställd undersökning på stället utrönas om af den ön tillkommande vattenkraft något betydligare belopp kunde uttagas och erforderliga byggnadsplatser på ön erhållas, i hvilken händelse det borde blifva förmånligare för staden att efter hand upplåta delar af det befintliga platsområdet med tillhörande vattenkraft än att på en gång försälja hela lägenheten, när i senare fallet knappast mer än 25.000 å 30.000 kronor torde kunna derför erhållas, och jägmästaren Schmiedte uppgifvit den å ön befintliga skog ega ett försäljningsvärde af 13.109 kronor 92 öre, än äfven, med tillkännagifvande af vissa försäljningsvillkor, hvaribland, jemte bestämmelser i afseende å tiden och sättet för tillträdet m. m., att staden förbehölles rätt till fiske af lax och laxöring å egendomens vattenområde, att egendomens skog icke finge, vidare än som erfordras för utrymme till anläggningar och gårdsplaner, nedhuggas innan köpeskillingen blifvit fullt gulden, och att köparen skulle inom ett år från köpets afslutande hafva påbörjat industriella anläggningar å egendomen, låtit den 21 December nästlidet år förrätta auktion å egendomen, dervid ett anbud gjorts å 25.000 kronor, dels ock, med anmälan af hvad sålunda förekommit, samt att drätselkammaren ansett sig icke kunna fästa afseende å nyssberörda anbud, när fabriksidkaren Stridsberg redan derförinnan höjt sitt anbud till 30.000 kronor, under förbehåll om detsammas antagande före utgången af Januari månad innevarande år, och tillika godkänt de af drätselkammaren bestämda auktionsvilkoren, detta senare anbud till antagande hos stadsfullmäktige förordat; så och efter det stadsfullmäktige vid sammanträde den 21 i sistnämnda månad, efter omröstning, med 12 röster mot 7 beslutit, att på

sätt och under vilkor, drätselkammaren föreslgit, staden tillhöriga lägenheten Hufvudnäsön med derå befintlig skog och tillhörande vattenfall skulle försäljas till fabriksidkaren Stridsberg mot erbjuden köpeskilling af 30.000 kronor dock att detta beslut borde, jemlikt § 74 i nådiga förordningen om kommunalstyret i stad, Vår nådiga pröfning underställes, hafva stadsfullmäktige uti en till Oss ställd ansökning, som jemte magistratens tillstyrkande, af Eder med skrivelse den 28 nästl. Februari öfverlemnats och till nådigt bifall förordats, i und:t anhållit, att stadsfullmäktiges förberörda beslut om försäljning af ifrågakvarande till staden enligt nådigt bref af den 12 November 1646 skänkt lägenhet måtte af Oss i nåder fastställas.

Då Vi nu låtit detta ärende Oss föredragas, hafva Vi funnit skäl icke förekomma att å stadsfullmäktiges förevarande underställda beslut meddela nådig fastställelse. Hvilket etc.

Stockholms Slott den 17 Mars 1876

(Civ.-Dep.)

Stridsbergs planer att till Huvudnäsön utanför Vänersborg förflytta sina fabriker gick sålunda om intet. På hemväg från ett affärsbesök i Amerika år 1876 erfor han att de på Malgön vid Gullöfallen i Trollhättan belägna trenne s.k. Wikströmska sågverken voro till salu. Omedelbart efter hemkomsten till Göteborg reste han till Trollhättan och inköpte de där belägna sågverken och den därtill hörande andelen i Trollhättefallen. Detta djärva och förutseende köp blev utgångspunkten för en ny storartad utveckling av firman. Så snart planerna för den nya fabriken voro färdiga revos de gamla sågverken. Den första byggnaden i den nya anläggningen blev ett plåtvalsverk, och redan 1878 påbörjades i Trollhättan valsning av stål och järnplåt.

Medan övriga för sågbladsfabrikationen behöfliga byggnader uppfördes fortsattes driften vid Torshällaverken, men när den nya anläggningen blivit fullt färdig överflyttades Torshällafabrikens maskiner samt arbetarna och deras familjer direkt på tvenne särskilt förhyrda ångfartyg till Trollhättan, där fabrikationen av sågblad tog sin början år 1879.

På den nya platsen ökades verksamheten hastigt och nya fabriksbyggnader måste uppföras. Ett stångjärnsvalsverk uppfördes 1883, och år 1885 vidtogs det viktiga steget att bygga en martinugn för framställning av det för fabrikationen nödvändiga stålet. Förut hade stålet inköpts från svenska och engelska järnverk, men man blev nu oberoende av dessa leveranser. Detta var i flera avseenden fördelaktigt. Särskilt möjliggjordes härigenom en skarpare kontroll av stålets kvalitet, och dess egenskaper kunde bättre anpassas efter användningen i varje särskilt fall. År 1889 tillkom en verkstad för riktning av sågblad och sedermera sliperi, nytt valsverk, nytt martinverk, smedja m. m. Småningom hade allt tillgängligt utrymme å Malgön och den närbelägna Spikön upptagits. Samtidigt hade tvistigheter uppstått och processer förts med Kronan angående äganderätten till såväl Malgön och Spikön som den till

Gullöfors Bruk på 1890-talet.

Gullö och Toppöarna samt Gullöfors Bruk vid sekelskiftet.

Malgön hörande vattenkraften. Emellertid hade Stridsberg redan år 1892 inköpt den på Göta älvs västra strand i Trollhättan, norr om fallen belägna egendomen Källstorp, som nu blev tagen i anspråk för de behövliga utvidgningarna av verksamheten.

År 1901 uppfördes där den första fabriksbyggnaden för en martinugn om 11 ton. De processer, som Kronan under tolv års tid förde med Stridsberg och andra innehavare av mark och vattenrätt i Trollhättan, hade till resultat, att Kronans äganderätt blev fastställd till Gullön. Toppöarna, Spikön och alla fallen utmed västra stranden samt att den rätt till vatten och utmål, som tillkom de av Stridsberg inköpta gamla verken å västra stranden samt att den rätt till vatten och utmål, som tillkom de av Stridsberg inköpta gamla verken å västra Malgön således blev rättsligen bestämd. När staten sedermera inköpt Nya Trollhätte Kanalbolags egendomar och verksamhet och sökte i sin hand samla all i Trollhättan befintlig vattenkraft i och för anläggning av den stora kraftstationen visade det sig vara förenat med stora svårigheter att på ett tillfredsställande sätt ordna förhållandet mellan firman och Kronan, särskilt med hänsyn till att firmans anläggningar voro belägna i omedelbar närhet till intaget för kraftstationens kraftkanal. Ett avtal träffades innebärande att verksamheten på Malgön och Spikön helt och hållet nedlades och marken övertogs av Kronan. I utbyte erhöll firman ett markområde beläget intill Källstorpsegendomen norr om Bergslagernas järnvägsspår. Dessutom erhöll firman för evärdelig tid rätt till 1500 hkr elektrisk kraft "från Trollhätte Strömmar."

På det nya området uppfördes nu i hastig följd fullt moderna fabriksbyggnader för alla tillverkningar. Under åren 1910—1911 uppfördes sågbladsfabrik, maskinhyveljärnsfabrik, valsverk, smedja, mek. verkstad och snickeri, kontors- och laboratoriebyggnad. År 1912 var hela omflyttningen fullbordad och verksamheten i full gång på denna den tredje platsen för firmans verksamhet.

År 1911 ombildades firman till aktiebolag, och brukspatron Stridsberg ledde sedan sitt företag som verkställande direktör till och med utgången av år 1918, då han avgick och efterträddes av direktör J. O. Åqvist, vilken ännu kvarstår. Som ordförande i styrelsen kvarstod brukspatron Stridsberg till sin död.

Även sedan han avgått som direktör för firman deltog han med samma stora intresse som förut i allt som rörde bruket. Ända till kort tid före sin död besökte han dagligen kontoret och gjorde i regel en rond genom fabriker.

Brukspatron Stridsberg tillhörde i många år Älvsborgs läns landsting och var under åren 1888—1897 riksdagsman i Första kammaren.

Han avled den 12 maj 1925 i en ålder av nära 86 år.

Sedan brukspatron Stridsberg år 1879 bosatt sig i Trollhättan, dröjde det ej länge förrän hans stora arbetsförmåga och kunnighet togs i anspråk för kommunala värv. Redan år 1881 blev han ledamot av kommunalnämnden, och under åren 1881 och

1882 var han ordförande i kommunalstämman. Den 30/12 1882 valdes han till ordf. i nämnden, och denna post bekläddes han till utgången av år 1885, då han avgick. I april 1887 invaldes han åter i nämnden och kvarstod där till och med år 1895. Under åren 1887—1895 var han ånyo ordförande i stämman.

Stridsbergs insatser i Trollhättans kommunala liv voro mycket betydande, och många av hans initiativ vittna om en ovanlig klarsyn och blick för framtiden. När man bläddrar i gamla protokoll från nämnds- och stämmosammanträdena under 1880 och 90-talen spårar man allt som oftast Stridsbergs energiska och kraftiga ingripande till kommunens fromma. Till de ständiga striderna med kanalbolagete fordrades orädda kraftkarlar med pondus och energi. Som ett belysande exempel kan nämnas, att kanalbolaget försökte genomföra, att det planerade tingshuset förlades till Djupebäck, invid B. J:s station — då för tiden långt från all ära och redlighet — men detta lyckades Stridsberg efter mycket arbete avstyra, och i stället inköptes smeden Håkanssonens tomt vid torget, där alltså Flundre, Väne och Bjärke häraders tingshus byggdes. År 1896 stod tingshuset färdigt på den plats Stridsberg kämpat för. Han tog även upp den vilande frågan om bättre förbindelser över Göta älv. I ett nästan lyriskt avfattat protokoll för den 27/10 1890 tackade kommunalstämman brukspatron Stridsberg för det framgångsrika arbetet med fullbordandet av Kung Oscars bro över Stampeströmsfallet mellan östra och västra stranden. Han var även i hög grad verksam för att åt kommunen anskaffa ett epidemisjukhus, som vid flera tillfällen visat sig högst behövligt.

Kommunalnämnden hade på sin lott att sköta och besluta i alla fattigvårdsangelägenheter, och som det i den lilla sågarbyn fanns många fattiga stackare vid denna tid, var kommunalnämndens arbete mycket betungande för dess ledamöter. Stridsberg föreslog i januari 1893 att kommunen skulle tillsätta en särskild fattigvårdsstyrelse, och så blev även beslutat. Hans sociala intressen tog sig även många andra uttryck. Ehuru icke nykterhetsman i ordets egentliga bemärkelse var han en varm vän av förbättrande och då välbehövligen nykterhetsåtgärder, vilket märktes vid många olika tillfällen. Han var i flera år kommunens "tillsyningsman" över Grand Hotell, och han röstade oftast emot när det gällde nya öl- och vinrättigheter.

Stridsbergs mest bekanta kommunala insats var då han år 1892 föreslog, att Trollhättan skulle söka stadsrättigheter. Man får en ganska god föreställning om hans framsynthet, då man läser hans insändare i Trollhättans Tidning för den 30/12 1892. Även i denna fråga förde han en seg kamp mot det egenmäktiga kanalbolaget. Endast den tidens antikverade röstskala kunde till en tid förhindra den naturliga utvecklingens gång. År 1916 fick dock Stridsberg uppleva Trollhättans stadstillblivande, och som ålderspresident öppnade han Trollhättans stadsfullmäktiges första sammanträde.

Få arbetsgivare torde ha varit så mycket för sin personal som brukspatron Stridsberg. Under den ofta barska ytan fanns ett gott hjärta som städse var redo att hjälpa

där så behövdes. Den skötsamme och duktige arbetaren hade aldrig svårt att få brukspatrons namn på banklånet för sitt egnahemsbygge, och den som av sjukdom eller annan giltig anledning hade kommit i trångmål, kunde vara förvissad om att patron var villig att hjälpa honom.

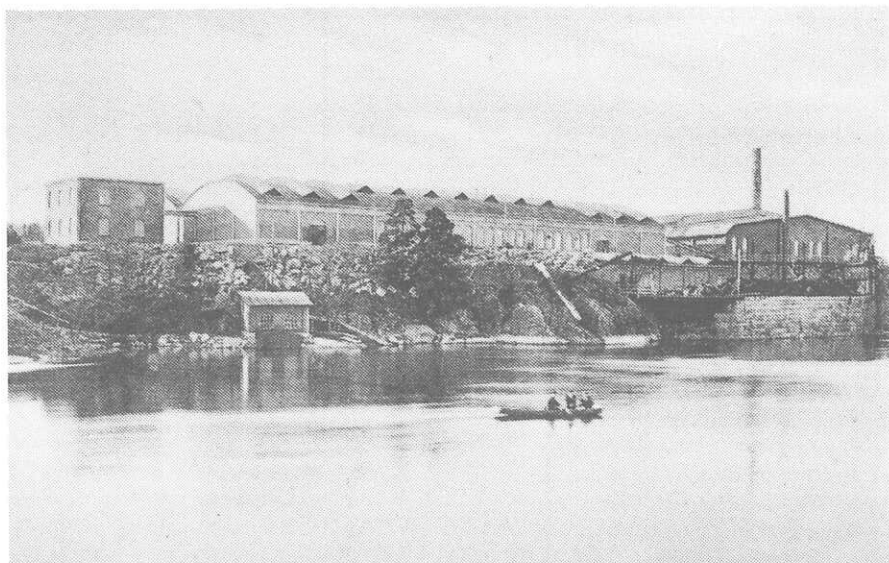
På gammalt patriarkaliskt vis styrde han sitt bruk med sträng men rättvis hand. Den uppfostrargärning brukspatron Stridsberg utförde bland sin personal var av stor betydelse för dess framtida väl, och mången ung man har i sina tidiga ynglingaår erhållit lärdomar, som han haft nytta av för hela livet. Inte minst de unga kontorspojkar-na som han tog under sin speciella behandling. Mycket kunde härom vara att berätt-a, men detta skulle föra långt. "Patron" förstod att uppskatta ett redligt och sam-vetsgrant arbete, ty han var själv den trägnaste arbetaren på bruket. Han förstod arbetsglädjens betydelse för sina närmaste medarbetare och uppmuntrade dem på flera sätt. Sålunda livförsäkrade han dem efter vissa tjänsteår, och han lät sällan ett årsskifte gå förbi utan att han gav en liten löneförhöjning åt dem. Var förhöjningen inte stor så kom den i stället så mycket oftare, och personalen kände att patron tänkte på dem, fast han regerade strängt och fordrade mycket.

Allt arbete var för honom betydelsefullt, och om det erfordrades kunde han hugga i var som helst och med vad som helst. En trallvagn, som sparat ur, kunde han hjälpa till att lyfta upp, och om postpojken satt ensam kvar och knogade med posten, kunde han hjälpa honom att skriva adresser. Han var i arbetet det goda föredömet. Så-dant fostrar och lär mer än något annat och respekten ökades om möjligt ännu mera. Hans varma intresse för de unga tog sig bl. a. uttryck i den ståtliga donation han i samband med sitt silverbröllop gjorde, då han den 17/5 1905 till Trollhättans kom-mun skänkte en byggnad "för bedrivande av elementarundervisning". Denna dona-tion kallades Ernst och Linda Stridsbergs donationsfond och byggnaden blev lokal för Trollhättans första samskola.

Han var i många år ledamot av skolrådet för Trollhättans folkskolor och nedlade där ett högt skattat arbete. På examensdagarna saknades han sällan bland åhörarna.

Han var en av initiativtagarna till föreningen Barnavårn, som 1918 startades för om-händertagande av värnlösa barn. Till denna förening skänkte brukspatron Strids-berg tomt och iklädde sig ganska stora ekonomiska förpliktelser. Han understödde även på många sätt pastor John Hedbergs barnhem Kristinedal, och i sitt testamente donerade han 25.000 kronor till detsamma. Trollhättans privatskola erhöll för sin del 10.000 kronor.

Brukspatron Stridsbergs livliga intresse för ungdomen liksom för alla samhällliga och sociala spörsmål gjorde, att hur upptagen han än kunde vara av sin krävande dag-liga gärning, fick han tid över för deltagande i allmänna angelägenheter. Detta levan-de intresse bibehöll han även sedan han dragit sig tillbaka från aktivt deltagande in-om olika styrelser och institutioner.

"Stridsbergska verken på Knorren".

Flyfoto över AB Stridsberg & Björck.

Innehåll.	Sida.
Bandsågar	15.
Bandknifvar	19.
Blomsterspadar	18.
Bagareskorpknifvar	20.
Brödknifvar	20.
Borstbindareknifvar	20.
Cirkulärsågar	6.
D:o för kallsågning af jern och stål	6.
Coniska Cirkulärsågar	7.
Concava Cirkulärsågar	8.
Cylindersågar	15.
Cigarrknifvar	
Fällningssågar, enmans	
Fanärsågar	
Fogsvansar	
Garfvareverktyg	
Handsågar	
Hackelsemaskinknifvar	
Hackelknifvar	
Halmstäcksknifvar	
Hackknifvar	
Handhyfveljern	
Hyfveljern för maskiner	
Hökareostknifvar	
Höräfspinmar	
Issågar	
Justersågar	
Jernsågar	
Kakelknifvar	
Kransågar	
Köksknifver	
Köttsågar	
Listhyfveljern	

Stridsberg & Biorcks tillverknings- program på 1880-talet

	Sid.
Messingssågar	16.
Murslefvar	18.
Nothyfveljern	22.
Omtandning och riktning	5 & 10.
Pappersbruksverktyg	23.
Reparation af förslitna Cirkulärsågar	5.
Ramsågblad	9 & 10.
Rundsågar	12.
Röjknifvar	16.
Ramtennar för tändsticksfabriker	21.
Rullknifvar för köthackning	21.
Riktstäd	24.
Rikthamrar	25.
Skofjederblad	13.
Smergelskifvor	10.
Spåntsågar	8.
Såglbladsämnen till ramsågblad	9.
Stocksågar	11.
Spannsågar	12.
Sticksågar	15.
Sicklingar	16.
Skeppsskrapor	18.
Slätter- och Skördemaskinknifvar	19.
Slagtareknifvar	20.
Skomakareknifvar	20.
Skopor, förtenta	26.
Spånthyfveljern	22.
Såganglar	24.
Skrufstycken	25.
Skränkjern	24.
Smidesstäd	24.
Tobaks- eller Karfknifvar	23.
Vedsågar	12.

Faksimiletryck något förminskat.
Originalkatalogen är i format
95×160 mm.

Nöjd och belåten

blir den som
använder

Pio-sågen

A-B. STRIDSBERG & BIÖRCK
TROLLHÄTTAN

Nöjd och belåten

blir den som
använder

Pio-sågen

A-B. STRIDSBERG & BIÖRCK
TROLLHÄTTAN

Här är ett par annonser från 1944. "Gubbarna" är tecknade av konstnären Robert Högfeldt.

NÅGRA STRIDSBERGSHISTORIER

Om "Stridsbergs" och dess anställda finns mängder med historier. Tyvärr är många sådana, som bäst lämpar sig att föras vidare genom muntlig tradition.

Den snälle kontorschefen Albert Johansson var en man med humor. En dag beklagade hans nygifta sekreterare fru Olsson sig över de höga skatterna. Då sa den gode Albert:

Lilly förstår det är nöjesskatt!!!

— — —

En gång fick direktör Sigurd Stridsberg besök av en man och E. A. blev inkallad. Mannen sa: Herrarna kanske undrar varför jag står och blinkar i ett, men det beror på att jag är allergisk för björkar och det står flera björkar utanför fönstret ser jag. Då sa Dir. Stridsberg: Jag beklagar att firman heter Stridsberg & Biörck!!!

— — —

Direktör Åqvist var särskilt intresserad av slipstenstillverkningen och var ofta uppe hos sliparna. En dag när han stod hos Lagerwall frågade denne:

Har derektörn nån bror i levandes livet?

Nej, det har jag inte, svarade Åqvist.

Lagerwall: Se de var så att jag var på cirkus i går kväll och där hade di en pellejöns, som va så förbannat lik derektörn!

TJYVEN LUNDBERG OCH ANDRA STRANNAS BARN

Av Bengt Lindbom

Trollhättan utgjordes vid 1800-talets mitt av området utmed östra sidan av älven med den huvudsakliga bebyggelsen ungefär mellan nuvarande Staveredsgatan och Riddaregatan. Marken ägdes av Trollhätte Kanalbolag. Staveredsmosse hörde inte hit förrän 1857, då Stavered och Staveredsmosse införlivades med Trollhättan, som då bildade egen församling. Området väster om älven hörde till Vassända Naglum ända till 1916. Befolkningen i Trollhättan uppgick vid denna tid till omkring 1000 personer plus omkring 250 personer på Staveredsmosse. Hela detta område kallades för Trollhätte strand eller i dagligt tal för Stranna.

Studerar man husförhörlängderna får vi veta, att 1852 bor i Jupiter 4/5 (där brandstationen nu ligger) f d kronojägaren Johan Arvidsson Lundberg med hustru och 6 barn. Där är också tillagt: "Dömd och straffad för olovligt tillgrepp med uppenbar kyrkplikt och 11 dagars vatten och bröd". 1857 bor han på Staveredsmosse 11 och omtalas som "Tjuven Lundberg, straffad för stöld med 1 1/2 års fästning", och 1868 är hela syndaregistret med. Staveredsmosse 11 ägs nu till hälften av f d kronojägaren Johannes Lundberg, "straffad för stöld 1852 och 1857 och för brännvinsbränning 1867". Andra hälften av huset ägs av Johan Lundberg, "son till tjuven Lundberg".

I Werner Johnssons och Gustaf Lundéns böcker om 1800-talets Trollhättan stöter man endast på namnet "tjuven Lundbergs hus". Lundberg omtalas däremot i ett av Oskar Malmrots häften "Trollhättebygden förr och nu". Där berättas att när Binne-Beata var på besök hos gumman Hall på Slättbergen, väcktes damerna mitt i natten av kackel från hönshuset och överraskade tjuven Lundberg, när han stal hönor. För detta blev han åtalad men lurade Binne-Beata, som skulle vittna, att målet blivit framflyttat till en senare dag. Lundberg blev därför frikänd i brist på bevis, men Binne-Beata fick böta för uraktlåten inställelse. Då hon inte kunde betala böterna, fick hon avtjäna straffet på fängelset i Vänersborg genom att hjälpa till med strykning i fängelsedirektörens kök.

Hon kallades Binne-Beata för att hon stickade strumpor. Annars sålde hon bröd och dricka tillsammans med Skorpe-Martha på torget.

Vem var då tjuven Lundberg och vad hade han stulit?

Ja, om detta står att läsa i domböckerna för Väne häradsrätt på Landsarkivet i Göteborg. Det visar sig att han troligen är en av de mest omskrivna trollhättebor som funnits, om också i regel i mindre smickrande sammanhang.

Väne härads tingshus låg i Artorp i Gärdhem tills det nya tingshuset i Trollhättan blev färdigt 1896. Ting hölls vår, sommar och höst.

På vårtinget den 17 mars 1852 stämdes Lundberg av smeden Sven Hansson för en fordran. Lundberg hade emellertid en motfordran. Målet uppsköts flera gånger och slutade med förlikning.

Den 6 juni stämde Lundberg smeden Hansson för olaga brännvinsutminuteri-
ng. Målet avskrevs, då Hansson inte fått stämningen i laga ordning.

Samma dag behandlade rätten ett mål, där smeden Sven Hansson tagit ut stämning
på Lundberg angående stöld av en silversked. Men käranden Hansson avstod och
målet avskrevs.

Den 9 juli åtalades Lundberg av länsman Berggren för fjärde resan olovlig brännvins-
utminuteri- ng. Anders Magnus Dahlman var angivare i målet, som uppsköts för
vidare bevisning.

Samma dag instämde länsman Berggren Anders Magnus Dahlman för att denne i
Sven Hanssons hus "utan anledning med kniv tillfogat Lundberg ett sår i nacken
samt givit honom flera slag". Dahlman hävdade att Lundberg utfarit i otidigheter
mot honom och hotat med kniv, varför Dahlman med en brädstump givit honom
ett slag i nacken "varav likaväl ingen åkomma följt".

Vittnen uppgav att Lundberg kallat Dahlman för bolagsoxe, bov, hamnbuse, racka-
re, bedragare samt jagat honom runt en kärra på gården. Ett annat vittne omtalade,
att man suttit och druckit toddy, när Dahlman kom in. "Vem består?" sa Dahlman.
Lundberg hade då sagt att han inte ville vara i hamnbuselag. Målet uppsköts för vida-
re bevisning.

Smeden Sven Hansson åtalades den 2 september för att han stört hemfriden hos
Johan Jonasson och olovligen tillägnat sig åtskillig lösegendom.

Vid hösttinget åtalades Lundberg för att han skulle ha stulit ett parti spadar från
smedmästare Johan Conrad Schinkler. Vid uppropet lät inte Lundberg avhöra sig.

Rätten beslöt om ny förhandling den 2 december på cellfängelset i Vänersborg, dit
Lundberg med tjänliga medel skulle hämtas. Den 2 december höll sig Lundberg fort-
farande undan, men den 13 december hade Lundberg anträffats och införpassats till
cellfängelset.

Lundberg erkände, att han till bagare Bengtsson i Vänersborg sålt 40 spadblad och
dessutom 3 eller 4 färdiga spadar men uppgav, att han köpt dem i maj av en skeppare
Samuel Andersson.

För rätten uppgav Lundberg nu, att han hette Johannes Lundberg, född den 25 april
1807 i Vänersborg. Föräldrar var sågaren Arvid Bryngelsson vid Önafors och Catha-
rina Olovdotter, båda nu döda.

I födelseboken för Vänersborg står:

Vänersborg födde 15 april 1807

Johannes Arvid Bryngelsson Arbetskarl vid Huvudnäsön
Karin Olofsdr

Testes: Jan Olofsson
Hans Eriksson
Maja Nilstr

Lundberg blev 1830 antagen till jägarna på kronoparken Hunneberg, där han arbetade i 8 år. Därefter var han i 2 år jägare på Rånnum och 1 år på Håberg. Han köpte därefter 1/4 mantal i Herrsta, som han brukade i 8 år, då han för skuld tvingades sälja. Han flyttade då till Trollhättan, där han tillhandlade sig två hus, av vilka han bodde i det ena och hyrde ut det andra. Han arbetade första året i Trollhättan men blev plågad av gikt och började därefter tillsammans med sin hustru driva handel med bröd och andra viktualier. Förundersökningen visade, att han hade någon kristendomskunskap, var gift, hade 8 barn och eget hus i 2:a kvarteret nr 11. Hittills inga anmärkningar i husförhörlängderna.

Målet uppskötts för ny bevisning. Lundberg skaffade fram ett intyg från skeppare Samuel Andersson att han köpt spadarna av honom.

Den 10 mars 1853 kom det uppskjutna målet om olovlig brännvinsförsäljning upp på tinget i Gärdhem. Lundberg hade varit förelagd att gå värjoed för att fria sig från åtalet, och därför skulle han först få undervisning av prästen om edens betydelse och vådan av dess missbruk.

Eftersom han nu satt häktad i Vänersborg och därför inte kunnat gå till prästen, fick målet anstå.

Bagarmästare J Bengtsson i Vänersborg hade den 11 mars låtit instämma Lundberg angående en skuldfordran på 100 Rd Rgs för erhållet bröd. Svaranden Lundberg avhördes ej. I rättegångsprotokollet står: ”Dock skulle här antecknas, att svaranden är under tilltal för stöld och nu förvaras på cellfängelset i Vänersborg”.

Lundberg erkände sig skriftligen skyldig till 78 Rd. Käranden Bengtsson ville också ha tillbaka 22 Rd för de stulna spadarna. Målet uppskötts för Lundbergs hörande.

Den 16 mars hade skeppare Carl Arvidsson instämts för att han överfallit och slagit sin svärfar, bryggare Anders Blomqvist, samt givit f underjägaren J Lundberg minst 30 slag med blånader och blodvite som följd och uttalat en mängd okvädingsord. Lundberg hade till rätten inlämnat en skrivelse undertecknad och försedd med sigill. Eftersom bryggare Blomqvist under tiden dött och Lundberg satt häktad, uppskötts målet. Arvidsson dömdes senare för detta till 10 dagars fängelse på vatten och bröd.

Den 17 mars återupptogs målet mellan åklagaren och Anders Magnus Dahlman för misshandel, och Dahlman som käre och Lundberg som svarande angående slagsmål och okvädande.

Rätten beslöt att eftersom Lundberg satt häktad och inte kunnat skaffa fram vittnen uppskjuta målet.

Den 23 mars återupptogs målet mot Lundberg angående stölden av spadarna, nu utökat till åtskilliga stölder.

Schinkler gick ed på stölden av spadarna, medan nytillkomne Anders Olsson i Lerbäcken gick ed på att han förlorad två fårskreatur à 3 Rd per styck, som han trodde Lundberg hade stulit. Målet uppskötts för kallande av vittnen.

Det blev ytterligare uppskov flera gånger, eftersom Schinklers och Olssons vittnen inte inställde sig. Åklagaren ansåg att ingen bevisning fanns om fårstölden, eftersom Olsson inte fått fram något vittne.

Slutligen dömdes Lundberg för stöld av spadarna till 11 dagars fängelse på vatten och bröd samt att undergå offentlig kyrkoplikt i Gärdhems kyrka.

(Detta var ett skamstraff, där brottslingen inför församlingen måste be Gud och församling om förlåtelse).

Vi konstaterar, att under tiden Lundberg satt häktad för stöld, kom det upp i rätten inte mindre än fyra mål, där Lundberg var inblandad.

Om vi sedan hoppar från 1853 till 1857, finner vi att den 7 mars var Lundberg åter åtalad för olovlig brännvinsförsäljning. Efter vittnesförhör blev det uppskov till nästa ting.

Tre dagar senare åtalades Lundberg åter, nu för att ha slagit Anders Svensson och Johan Jonasson från Stavered. Svensson och Jonasson åtalades också för att ha varit av starka drycker överlastade och överfallit Lundberg. Alla tre fick böta.

När målet om olovlig utskänkning av brännvin åter togs upp, hade åklagaren många vittnen. Målet upptar 13 foliosidor i domboken. Målet uppsköts åter.

Den 5 september anmälde länsman, att han till cellfängelset i Vänersborg införpassat Lundberg, nu anklagad för andra resan stöld.

Om Lundberg omtalas nu, att han begår Herrens heliga nattvard, är gift, har 5 hemmavarande barn och bor å Staveredsmosse under Johan Staf.

Lundberg anklagas för att han från Änkan Anna Wallström på Hjulkvarn tillgripit en fjärding såpa.

Då ångfartyget Uddeholm söndagen den 9 augusti kom från Göteborg till Trollhättan, ställdes på kajen en fjärding såpa från handlaren O P Andersson i Göteborg. Brovaktaren skulle ta hand om såpan, men den försvann. Lundberg hade varit med båten och haft med en mängd saker, som han köpt i Göteborg. När han hämtade dessa på en kärra, fick han med såpfjärdingen, som senare anträffades i hans bostad. Han förklarade först att han haft så många saker med att han trott att också såpfjärdingen var hans. Senare uppgav han, att han köpt såpan i en bod i Göteborg, som han inte visste namnet på. Målet uppsköts många gånger.

O P Andersson vittnade att han kände igen fjärdingen, men det fanns ingen märkning på den, då locket saknades. Lundberg skaffade fram en räkning på en fjärding såpa från C J Jacobsson i Göteborg.

Men rätten trodde tydligen inte på räkningen, för efter ytterligare uppskov dömdes Lundberg för andra resan stöld till 1 1/2 års fästning.

Vid laga sockenstämma med Trollhättans församling den 30 oktober 1859 anmäldes remiss från KB till Trollhättans tillsyningsman med anmodan att förskaffa laga försvar åt för andra resan stöld straffade förre kronojägaren Johan Arvidsson Lund-

berg, vilken nu blivit från Malmö fästning lösgiven. Stämman ville emellertid inte ha med bemälda Lundberg att göra, enär man ansåg sig vara ur stånd att övervaka hans handlingar, och hemställde att ”vederbörande skulle insättas å någon kronans korrektionsanstalt för att efterses och i arbete hållas”.

När det gällde att syssla med olovlig utskänkning av brännvin, var Lundberg långtifrån den ende. Det fanns många lönnkrogar, och hembörning var inte ovanlig. Fattigdomen var stor i Trollhättan och den förde med sig sjukdomar och superi. 1850- och 60-talen är superiets värsta tid. På sockenstämman angavs öppet personer, som sysslade med olovlig utskänkning av brännvin, förutom tjyven Lundberg nämns också Blommen och Susanna. Kommunen försökte på olika sätt få bort lönnkrögariet. Vid marknaderna anslogs medel till att avlöna vakter vid Lundbergs lönnkrog och andra ställen.

Men då kommunen tog över all brännvinshandel 1864, fanns också ett intresse att tjäna pengar, och ända in på 1890-talet var inkomsterna av brännvinshandeln en av kommunens huvudinkomster, ibland den största — större än kommunalskatten.

Blommen var skomakaren Anders Nilsson Blom på Staveredsmosse, och i Väne häradsrätts domböcker kan man läsa att han 1861 var tilltalad för olovlig brännvinsutskänkning.

På rättegångsdagen hade Blom inte inställt sig. Kronofjärdingsman Johan Staf i Stavered, som blivit beordrad att hämta svaranden, hade eftersökt men inte anträffat honom. Trots att svaranden uteblivit hölls vittnesförhör med sågarbetaren Karl Magnus Andersson, Andreas Johansson Krull och Anders Magnus Dahlman på Staveredsmosse samt kronofjärdingsman Johan Staf. I protokollet står: ”Alla intygade samstämmigt att å söckendagar under tiden sedan sista hösttinget har nästan oavbrutet hållits öppen krog hos svaranden, så att vem som helst som velat det, fått köpa brännvin i hur stora kvantiteter som helst”.

Rätten beslöt om uppskov och åklagaren beordrades att med tjänliga medel hämta Blom till detta ting.

Blom dömdes då till 560 Rgd i böter och 40 Rgd i utskänkningsskatt eller om han inte kunde betala detta till 28 dagars fängelse på vatten och bröd. Dessutom skulle varje vittne ha 2 Rgd 50 öre. Det är möjligt att vittnena har intressen i branschen och passar på att klämma åt en konkurrent.

Några dagar senare träffar vi åter på Blom. Då är Inga Britta Johansdotter på Staveredsmosse instämd till tinget för att hon pingstdagen den 19 maj under rusigt tillstånd med kniv sårat sin man, skomakaren Anders Nilsson Blom. Varken målsäganden Blom eller vittnet, jägaren Andreas Pettersson på Aspekullen, har dock låtit avhöra sig.

Hon förnekar åtalet och uppger att hon varit borta en stund och då hon kommit hem satt mannen och blödde och hade tydligen blivit misshandlad av någon annan.

Målet uppskötts till den 19 juli, då parterna inställde sig. Nu uppgav hon att hon kommit hem och försett sig med en kniv för att gå ut i köket för att laga mat, och

vittnet Andreas Pettersson på Aspekullen hade då utan anledning slagit till hennes arm så att kniven träffade Blom vid tinningen. Hon bestred åter åtalet. Sågverksarbetaren Karl Magnus Andersson på Trollhättan vittnade nu. Han hade kommit till Bloms hem och funnit honom blöda ur ett sår vid tinningen. Blom hade då upp-givit, att hustrun tillfogat honom såret genom att kasta en kniv på honom, sedan han med sin käpp avvärdat ett hugg med kniven.

Rätten funderade till den 9 januari och ansåg då bevisat att hon i vredesmod med kniv tillfogat Blom sår vid tinningen. Hon dömdes därför dels för sabbatsbrott att böta 5 Rd eller 4 dagars fängelse på vatten och bröd, och dels för misshandel av sin man och begagnande av livsfarligt vapen till fem månaders straffarbete på fästning.

Vid samma sommaring träffar vi åter på förre kronojägaren Johan Lundberg till-talad för olovlig brännvinsförsäljning. Det här målet som börjar på sommaringet 1861 håller på under sex ting ända till vårtinget 1863. I rättegångsprotokollet står: "Svaranden förnekar riktigheten av åtalet i hela dess vidd". Till skillnad mot Blom verkar Lundberg ha vittnena med sig. Två av vittnena är samma personer som vitt-nade mot Blom. Alla är väldigt försiktiga i sina uttalanden.

Åklagaren begär vittnesförhör med sågarbetaren Andreas Johansson Krull, flott-karlen Olof Andersson, sågarbetaren Anders Magnus Dahlman, pigan Lotta Fal-berg och Maria Elisabeth Eriksdotter på Stavered samt mjölnaredrängen Petter August Berntsson, August Abrahamsson och Fredrik Andrén från Trollhättan, samtliga närvarande. Vittnesmålen är ordagrant återgivna i domboken.

1. Andreas Johansson Krull: Vittnet känner icke något som kan lända till upplys-ning i målet.

2. Olof Andersson: Vid flera tillfällen å söckendagar i april och maj har han gått in till svarandens och skickat svarandens barn, en dövtstum flicka ungefär 12 år och en 7 års gosse vid namn August, efter brännvin. De har fått pengar och efter en stund återkommit med brännvin, men varifrån de hämtat det vet ej vittnet, som sedan tagit brännvinet hem till sig.

Om detta vittnesmål anmärker Lundberg att en gammal lönnkrog, som hålles av snickaren Almqvist, ligger intill svarandens bostad.

3. Anders Magnus Dahlman: Vittnet vet att främmande personer sänt svarandens barn att köpa brännvin för deras räkning men har sig ej bekant var barnen köpt det-samma.

4. Lotta Falberg: Vid ett tillfälle förlidna vinter bad hon svarandens äldste son Johan, 17 år gammal, att gå efter ett halvkvarter brännvin, men denne nekade härtill och hämtade i stället sin bror August, vilken tog på sin rock och mössa samt gick bort efter det begärda brännvinet. Vart han gick vet ej vittnet, men hon har sig med säker-het bekant att vid den tiden brännvin ej såldes av snickarekarlen Almqvist.

5. Maria Elisabeth Eriksdotter: En lördagskväll förliden vinter gick hon till svaran-dens hus för att tillhandla sig brännvin. I förstugan träffade hon svaranden, vilken efter erhållet besked om hennes ärende tillfrågade henne rörande hennes ålder och om hon gått och läst ännu, varpå vittnet, som då redan blivit beredd till sin första

nattvardsgång och den 17 februari fyllt 15 år, svarade, att hon var 15 år gammal och ännu icke gått och läst. Då svaranden hörde detta, sade han till vittnet att gå till hans hustru, då finge hon köpa brännvin, varpå vittnet gick in och av svarandens hustru köpte för 30 skilling ett halvstop brännvin. Sedermera har vittnet på svarandens tillsägelse återlämnat ett halvstop brännvin och därvid återbekommit 32 skilling.

6. Petter August Berntsson: En måndagsmorgon i början av våren eller slutet av vintern voro svaranden och vittnet församlade hos svarandens måg, Johan Lysell, som bor hos svaranden. Vittnet bad då Lysell att få köpa ett kvarter brännvin och lämnade därvid 16 skilling, varpå denne gick ut och var borta en tämligen lång stund men sedan återkom med brännvin, som dock var något mer än vittnet begärt och vilket överskott en annan person vid namn Olle Björk hade tingat åt sig. Emellertid söp vittnet och hans sällskap ut allt brännvinet och med anledning därav blev det krångel med betalningen, så svaranden gick in i sitt rum för att efterse, vad penningar vittnet lämnat och gick vittnet med svaranden och såg då att hans sextonskilling låg i en svaranden tillhörig ask. Detta erkände Lundberg men omtalade, att när Lysell gick bad han honom jämväl köpa ett kvarter brännvin för svarandens räkning samt tog sextonskillingen och lämnade Lysell en tjugofyraskilling i stället.

7. August Abrahamsson: Sedan vittnet söndagen den 27 denna månad kl 11 på aftonen i avsikt att erhålla brännvin förgäves knackat på hos svaranden, där enligt vad ryktet förmåler brännvin säljes, träffade vittnet en piga vid namn Anna Beata, som då han omtalade sitt ärende lovade skaffa brännvin, varpå vittnet gav henne pengar till ett halvstop. Med dessa gick hon in hos svaranden och återkom efter en stund med brännvin.

8. Fredrik Andrén: Vid fyra eller fem tillfällen i februari och mars har han bett svarandens söner gå efter smärre kvantiteter, vilket de även gjort. Och iakttog vittnet därvid att åtminstone vid ett tillfälle budet återkommit genom den dörr, som leder antingen till svarandens kök eller svarandens rum, samt att vid ett par tillfällen, då ingen annan främmande person än vittnet uppehöll sig i stugan, svarandens hustru gick ut med ett par nycklar strax efter det att pojarna avlägsnat sig.

Åklagaren begärde nu uppskov till den 19 juli för att höra vittnet Olle Petter Karlsson på Hästängen under Onsjö, som inte låtit höra av sig.

När målet återupptogs den 19 juli var Olle Petter Karlsson sjuk enligt intyg från friherre Erik Haij. Sjuka var också vittnena Olle Petter Andersson Kropp, Anders Magnus Håkansson och Anna Beata Andersdotter.

Per Johan Stål vittnade att han skickat en pojke att köpa brännvin och sedan tittat in genom köksdörren hos svaranden. Han såg då svarandens hustru tappa upp något ur en tunna. Men han såg då inte till pojken och visste inte vad svarandens hustru tappat upp. Målet uppsköts till femte rättegångsdagen på hösttinget, då vittnesförhör hölls med Olle Petter Karlsson på Hästängen, Anna Beata Andersdotter på Trollhättan och Karl Jonasson och Karl Andersson Blom på Staveredsmosse.

Olle Petter Karlsson: Den 23 eller 24 april kl 2 på morgonen kom vittnet till svarandens hem. Han bad då Lundberg skaffa ett halvstop brännvin. Du gör mig olycklig,

sa Lundberg. Olle Petter hade då sagt, att han kunde gå ut så han inte fick veta varifrån Lundberg fick brännvinet. Han ställde en butelj på bordet samt lade en riksdaler bredvid och gick sedan ut utan att se om Lundberg klädde på sig eller ej. När han efter en stund kom in igen, låg Lundberg i sängen, men på bordet stod buteljen fylld med brännvin och bredvid låg 16 sk, som han skulle ha tillbaka. Vid flera andra tillfällen hade Olle Petter i Lundbergs hus fått brännvin genom att lämna pengar till Lundbergs barn. Men varifrån brännvinet kom visste inte vittnet.

Anna Beata Andersdotter: Vid flera tillfällen under förra och innevarande år har hon köpt brännvin av Lundberg. Brännvinet har Lundberg tagit ur ett skåp i rummet.

Karl Jonasson: Vid flera tillfällen i år har han skickat sin 9-åriga dotter till Lundberg efter brännvin. Flickan har berättat, att hon fått köpa brännvinet av Lundberg eller av dennes hustru. Han vet också att andra personer skickat sina barn att köpa brännvin av Lundberg.

Karl Andersson Blom: Under hösttinget förra året köpte vittnet brännvin av Lundberg för att sälja till personer som skulle till tinget.

Till rättegången hade också kallats Anders Magnus Håkansson på Trollhättan, skraddaren Johan Lindqvist, Niklas Bengtsson Svala på Trollhättan samt bolagsarbetaren Anders Månsson från Åkerström. Ingen av dessa hade låtit avhöra sig, varför åklagaren begärde uppskov med målet.

När målet tas upp den 3 december är Lundberg inte där men företräds av sin son Johan.

Skraddare Lindqvist vittnar att han vid flera tillfällen sett sina barn gå in hos Lundberg med pengar och tomma kärl och komma ut med brännvin. Eftersom ingen under tiden gått ut ur huset, har de uppenbarligen fått brännvinet därinne.

Nytt uppskov.

När målet återupptas företräds Lundberg åter av sin son, som lämnar intyg om laga förfall för fadern. Olaus Stolt förklarar att Lundberg endast kan reda sig med hjälp av krycka och inte haft kläder på sig sedan förra tinget.

Vittnet Anders Magnus Håkansson omtalar nu, att han hösten 1860 kl 7 eller 8 en söndagsmorgon bad en 9-årig gosse köpa brännvin, och han såg då gossen gå in hos Lundberg och komma ut med brännvin. Niklas Bengtsson Svala vittnar att under de sista åren har han köpt brännvin av Lundberg eller av dennes hustru.

Anders Månsson vittnar också att han fått köpa brännvin av Lundberg. Uppsokov igen.

Lundberg förnekar åter åtalet och vittnesmålen och vill förklara Lindqvist jävig. Åklagaren förnekar att Lindqvist är jävig och påpekar att Lundberg tidigare blivit straffad för samma brott.

Lundberg meddelar nu att den dom häradsrätten fällde 1857 sedermera upphävdes av Göta hovrätt. Lundberg begär förnyat uppskov för vittnesförhör och rätten svarar att uppskov icke lagligen kan förvägras honom.

När målet ånyo tas upp vill Lundberg ha vittnesförhör med skraddare Lindqvist och skomakaregesällen J Pettersson på Trollhättan.

Pettersson är inte där men Lindqvist tillägger nu till sitt föregående vittnesmål, att Lundbergs hus också inrymmer ett annat hushåll och att en gång finns från den ena lägenheten till den andra. Lundberg inger en skrivelse om jäv mot Niklas Bengtsson Svala, Anna Beata Andersdotter, Karl Andersson Blom och Anders Månsson. Han vill också ha uppskov för att höra vittnet J Pettersson och det får han.

På hösttinget har vittnet J Pettersson inte infunnit sig. Åklagaren har tagit reda på att Hovrätten endast undanröjt ett av åklagaren verkställt beslag av svarandens egendom utan att göra ändring i häradsrättens dom om första resan olovlig brännvinsutskänkning. Han överlämnar målet till rättens prövning.

Men häradsrätten är inte beredd att döma Lundberg, utan förpliktar Lundberg att gå värjoed att han inte är skyldig till anklagelserna. Han ska hos sin själasörjare, så ofta denne det påfordrar, mottaga undervisning om edens vikt och vådan av mened. Målet uppskjuts därför till vårtinget.

På vårtinget 1863 uppvisar Lundberg ett intyg från prästen men förklarar sig inte beredd att gå eden.

Nu tycker man att rätten borde döma honom. Men rättens utslag lyder: "Då Lundberg två gånger straffats för stöld är han av sådan frejd att edgång ej må honom anförtras och då emot Lundbergs nekande fullt bevis för att han begått uppgivet brott inte föreligger, prövar häradsrätten, jämlikt 17 kap 29 § rättegångsbalken, lagligen förklara Lundberg icke kunna fällas".

Lundberg begärde nu ersättning för inställelse till rätten, men detta ogillades.

Han blev alltså frikänd denna gång. Men under de kommande åren döms han för andra och tredje resan och 1867 för fjärde resan olovlig utskänkning till ett års fängelse.

Av rättsprotokollen får man ett starkt intryck av att Sverige vid 1800-talets mitt var ett rättssamhälle, där domstolarna tillämpade regeln att hellre fria än fälla. Men detta gäller framförallt sådana personer, som kunde svara för sig som Lundberg. Han var litet av en brännvinsadvokat, han fick uppskov genom att skaffa fram vittnen och skriftliga bevis. Han överklagade häradsrättens domar både hos Göta hovrätt och hos länsstyrelsen. Hans skrivelser finns också i domboken, ofta försedda med sigill för att se mera imponerande ut. Hans kriminalitet verkar inte så allvarlig med våra mått. Säkerligen var det svårt att livnära sig på 1800-talets mitt, och brännvinsförsäljning var kanske det enda man kunde ta till. Lundberg fick böta många gånger och han förlorade sina hus i Trollhättan och fick flytta till Staveredsmosse. Hans hus

i kvarteret Jupiter övertogs av kommunen och användes som fattigstuga. Det flyttades till kvarteret Juno, där Folkets hus nu ligger, men ersattes så småningom med en större fattigstuga.

Källor:

Husförhörslängder för Trollhättan, Landsarkivet, Göteborg

Domböcker för Väne häradsrätt, Landsarkivet, Göteborg,

Sockenstämmeprotokoll, Trollhättans församling

Oskar Malmrot: Trollhättebygden förr och nu

Gustaf Lundén: Trollhättan genom tiderna

Werner Johnsson: Stranna och Strannas barn.

Riksdagsmännens visa

(Melodi: Petter Jönsson)

Som riksdagsmän ha vi blivit bjudna på resa
för vi är trogna emot partikatekesa
och uti riksdagen är vi eniga alla,
att vi ska resa och se oss om, faderalla.

Och om vi ljuger ett grann, så får ni ursäkta,
för vi i utskott och arbetsgrupper får jäkta.
Vi läser massvis med tryck och skriver motioner
och lånar pengar till understöd för miljoner.

Nog är det svårt rösta rätt och riktigt med knappen
och gör man fel, ja då vill man helst ta till schappen.
Det värsta är dock när riksdagskvinnorna flinar
och alla motståndarna försmädeligt grinar.

Man får dock sedan rätt mycket balsam på såret
när man blir bjuden på Kungamiddan för året.
I Vita Havet man får båd' champis och nubben,
och rojalistisk man känner sej då på stubben!!!

Erik Adamson 1979

MIN BARNDOMS AFFÄR

Av Stina Svensson

Mitt för Starkens hus — ljust oljefärgat på framsidan och falurödfärgat på gårdssidan — låg på andra sidan gatan Rhodins hus i fint fasadtegel. Fasadens självbottenvåning utgjordes av en affärslokal. Den var mycket förnämlig med tre stora skyltfönster och två ingångar. Golvet var av glättad stengodsmassa rutad i rött och ljusgrått. Disken var mahognyfärgad och löpte utmed hela långväggen samt den ena kortväggen. Andra kortväggen täcktes av ett jättestort skåp, fylld med glas och porslin. Elbelysningen bestod av trearmade lampkronor med krusiga glaskupor. I denna förnämliga lokal inrymdes Carl Andersons speceriaffär.

I Carl Andersons speceriaffär stod på disken tvenne vågar av äldre modell med lösa vikter av metall. Dessutom fanns det två stadiga stativ av gjutjärn, försedda med massor av krusiduller. De var säte för omslagspapper. Tre rullar — tripp, trapp, trull — den ene var över den andre. Då tänkte man på karameller. Och på disken stod också för det mesta karamellburken. En stor, hög bleckburk, försedd med en jättestor, grann etikett, vackert bemålad och lika färggrann som karamellerna inuti burken. Egentligen var dess plats på en hylla innanför disken, men den fick nästan alltid stå kvar utanför, efter det att dagens första karamellstrut expedierats till någon av kvarterets ungar. För sedan drällde de tätt, de små karamellkunderna. De kom med en ett-, två- eller kanske femöring i handen för att köpa sig lite gott. Det blev en strut, stor eller liten, allteftersom expediten var på humör.

De var höga, karamellburkarna, men en gång kom man i alla fall till botten. När ungarna märkte, att det led mot slutet, började man undra och spekulera över, vem som kunde bli den lyckliga och få den tomma burken. Ty tommare blev den dock aldrig, än att ett bra tjockt lager karamellsmulor täckte botten. Husmödrarna ville har burkarna till brödburkar, men ungarna började i god tid: "Finns det några tomma burkar?" — "Nej, det gör det inte." — Nästa dag var det samma visa, och nästa. Och så höll man på, tills man äntligen såg, att nu var allt hopp ute, och det stod en ny karamellburk på disken. Då hade någon av mammorna, någon av de större kunderna, fått burken och vandrade hem med den. Och sen blev det fest i den familjen och för de ungarna.

Det fanns flera godsaker i affären. Kandisecker t ex eller kandelsocker, som vi kallade det. Det hängde i taket ovanför disken, och det hade vi bara ett gottöga till. Gulbrunskrystaller kring ett snöre, inte olikt kvarts, men sött och gott att tugga på. Fastän vi skulle inte få tugga på kandelsockret. Vi skulle suga. Det var skadligt för tänderna, sa de äldre. Det smakade i alla fall bättre att tugga.

Under disken fanns såpan, i en träbalja. I den stod den långa spaden, som användes vid uppvägningen. När jag tänker tillbaka, slår det mig, hur ofta man begärde för så och så mycket av en vara i stället för att ange vikten, man önskade. Så var bland annat fallet med såpan. Det vanligaste var, att man ville ha för 10 öre. Det blev klick på 4—5 hekto, ibland mer ibland mindre. Det var inte så lätt att väga precis på dåtidens vågar.

Och inte var man knusslig heller. Såpan kom till affären i en stor tunna, som sågades itu på mitten till två fat. När ett sådant blev tomt, köptes det för några öre av en påpasslig husmor. Det var livligt eftertraktat, inte bara som en bra tvättbalja utan också för all den såpa, man kunde skrapa ur dess slippiga inandöme.

Under disken fanns också snuset. Prima Ljungslöfs. Som för det mesta liksom såpan köptes för 10 öre och expedierades i en strut, vilken skakades upprepade gånger under påfyllningen. En ljuvlig doft för den snushungrige spreds härvid, ty snuset var alltid färskt. Det var god omsättning på den varan.

En gång, var Jepp-Adel inne och köpte snus, för eget bruk. Hästen hade han utanför. Jepp-Adel tyckte, att märra skulle ha något gott också, och som han visste, att hon inte uppskattade snus, så köpte han en strut karameller åt henne. Jeppen lade karamellerna i näven och lät märra slicka i sig dem. Men det var starka polkagrisrandiga karameller, som sved i munnen och dessutom ville fastna i tänderna. Hästen stod där och tuggade och tuggade och dreglade, och till slut kom den ut, hela karamellklumpen. Jepp-Adel tittade på hästen och så på de skära karamellerna på marken. Han funderade ett ögonblick. Så böjde han sig ned, plockade sorgfälligt upp dem, stoppade dem i munnen på sig själv och åt upp dem.

Hjorthornsalt och bikarbonat fanns i två stora glasburkar på en hylla mitt fram innanför disken. Vi barn gick små ärenden åt våra mammor. När man steg in i affären och bad att få för 5 öre hjorthornsalt, blev den kvinnliga expediten om möjligt lite surare, rev ett papper från stället, gjorde sakta och omständligt en strut inte alltför stor, samt plockade fram burken med det vita pulvret. Så lyfte hon av locket, och en doft av ammoniak steg upp i näsan på expediten. Hon fnös och grimaserade för varje sked hon öste upp i struten. Så fick det vara bra för den gången. Hon var samvetsgrann och pliktrogen i sitt arbete. Hon gav oss, vad vi skulle ha. Man skickades att köpa för 5 öre jäst till baket. Oftast blev det en rejäl jästklump, ibland blev paketet mindre. Jäst vägde man aldrig. Det tog man på tyck.

I min barndoms affär var alla varor inte paketerade som nu för tiden. Merparten av sortimentet såldes i lös vikt. Mjöl, gryn, socker, kaffe, salt mm vägdes upp allt efter kundens behov och önskemål. Men givetvis fanns också en del paketerade varor. De stod prydligt uppställda på hyllorna innanför disken. En del av dessa paket och burkar har fäst sig i sinnet. Gyllenhammars havremust såg ut, som den gör ännu i dag. Mayzenapaketen likaså. Sen fanns det något, som hette "Kathreiner". Det var kaffersättning, som skulle vara skonsamt för magen. (Mamma trodde, att det var rostad råg). En del andra saker förekom givetvis också, som t ex jästmjöl. Det var Ekströms med en tjock bagare på etiketten. Och så var det Mazettis "Ögonkakao", i stort sett allenarådande på kakaomarknaden samt tvättpulvret, som hette "Gummans". Det paketet såg ut som den danska flaggan, fast med färgerna ombytta. Mitt i det röda korset stod en gumma vid en tvättbalja och skrubbade kläderna på en tvättbräda. I baljan syntes massor av skum, men detta till trots torde i själva verket tvättmedlet ej ha varit särskilt effektivt. Åtminstone inte i jämförelse med våra dagars. — "Lazarin" och "Lazarol" var två vanliga artiklar. Den förra var en sårsalva. "Lazarol fanns

i platta flaskor och användes ungefär som Vademecum. Så fanns något i små tuber, som hette "Syndetikon". Det var den tidens universalklister. "Florodol" hette den finaste och dyraste tvålen. Den var brun till färgen och hade ett fint rödrosigt omslag med en skön dam. Aseptintvål i långa stänger förekom också. De var vita till färgen.

Till affären hörde förstas ett lagerrum. Det var beläget i anslutning till butiken. I lagerrummet förvarades lite av varje. Där hade silltunnan sin plats liksom saltlångan och kryddsillen. Fotogenen tappades också över där i kundernas oljekannor. Biträdena fick ofta ärende ut till lagerrummet.

Lagerkarl var John Granlund. Han var glad och duktig. Men tyvärr flyttade han snart till Velandå och öppnade egen affär.

I speceriaffären kom en ny manlig biträde. Han var pigg och duktig i sitt arbete. Han blev också allmänt omtyckt och allra mest av det kvinnliga biträdet, som med honom upplevde sitt livs kärlekssaga. De förlovade sig. Hon blev ljusare i sinnet. Men nog tyckte man, att det var ett tämligen omaka par.

Efter några år som expedit hos Andersons, fick han anställning på stans kontor, där han så småningom avancerade till stadskassör. Men då hade förlovningen brutits, och han hade fått en ny fästmö, som han gift sig med. Vi tyckte nog, att det var synd om den kvinnliga expediten, som sörjde och grämde sig. Men man förstod också honom.

Vi satt vid fönstret i Starkens hus och tittade, när kunderna gick till och från affären. Det var gummor med långa, släpande kjolar, en sjal över axlarna samt en huvudduk, knuten under hakan. Och så var det jungfruarna i sina ljusa klänningar med vita hängselförkläden och med ett bresnibb kring håret. I affären ventilerades tidens och dagens händelser. Alla kände varandra i samhället.

En parvel bortifrån Lindbergs hade skickats att köpa sirap i ett glas. Väl utkommen ur affären lyfter han försiktigt på papperet, som expediten virat över glaset. Med långtansfulla blickar skådar han ner i den söta, bruna massan. Det blir alltför fresande. Skyggt ser han sig omkring. Så sticker han ner fingret i sirapen och slickar. Slickar, slickar så länge man kan följa honom med ögonen slickar han. Om det inte fanns mycket kvar i det glaset, när han kom hem, var inte så konstigt.

Så bröt kriget ur 1914. Då blev det livligt hos Andersons. Det låg en förtätad stämning över de heta högsommardagarna, när gummorna sprang i skytteltrafik med sina oljekannor för att hamstra fotogen. Man hade inte elektriskt ljus i stugorna på den tiden. Hamstring förekom således också då, fastän ordet ännu inte var uppfunnet. Socker hamstrades också. Den ena sockertoppen efter den andra kom man släpande på. Snart var lagret tomt på de åtråvärda varorna. Men gummorna sprang ändå, en del grät och alla såg förskrämda ut, och kyrkklockorna klämtade. För det var allmän mobilisering.

Naturligtvis dröjde det inte länge, förrän kaffet tog slut. Det hade man brukat köpa orostat. Jag minns de grågröna bönorna, som lades i en rostare, som sattes på spisen över elden, och man vevade runt, runt, för att bönorna skulle cirkulera. När man

rostade kaffe, spreds den karaktäristiska doften över hela kvarteret. Nu blev det till att rosta råg, den som hade kunnat få tag på någon, (den kunde rostas i ugnen). Det kom förstås en hel del kaffesurrogat i handeln, också hos Andersons. Det var mycket, som blev annorlunda. Många av de gamla välkända varorna försvann, en del för att aldrig mer återkomma. Andra kom i stället. Kristidsvaror. Karamellburken försvann ganska snart från disken, och de små kexen, som vi barn ibland köpte som omväxling till karamellerna, var snart ett minne blott. Ingenting var sig riktigt likt, och blev aldrig heller efter det första världskriget.

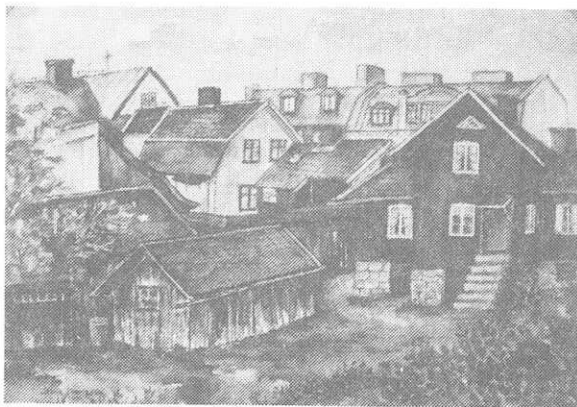
Kunderna hos Andersons var till övervägande delen ur arbetarklassen. Men även bönderna var ganska väl representerade. De kom på sina hästskjutsar från landsbygden runt omkring. Och Andersons hade en fin "Hästegård" med spiltor under tak, där bönderna kunde ställa in sina ök, medan de uträttade övriga ärenden i Trollhättan.

Bönderna var bra kunder. De betalade kontant. Det gjorde inte alltid trollhätteborna. Arbetsförtjänsten var dålig, och barnaskarorna stora. Barnbidrag var något fullkomligt okänt. Det var inte så lätt att få pengarna att räcka till. Och mat måste man ha. Anderson var ganska generös med krediten. Det var inte lätt för honom heller. Arbetareföreningen — Konsums föregångare — började dra allt fler kunder. Och det var de värdefulla kunderna. De som kunde betala. "Föreningen" lämnade nämligen ingen kredit.

Så småningom blev det bekymmersamt för Anderson. Affärerna hade en längre tid varit trassliga.

Så avvecklades affären. Anderson fick så småningom överta faderns lilla anspråkslösa bod i Hennings hus i Gripen. Den bar sig bättre.

Efter Andersons död övertogs affären av en annan trollhättebo, Valter Magnusson, som utvidgade den och gav den namnet "Direkt". Men för min barndoms affär var sagan all. Ingen övertog den. Ingen ny speceriaffär kom i dess ställe.

*Till höger på bilden ligger Starks hus och bakom skymtar Rhodins.
Efter akvarell av Stina Svensson.*

Utdrag ur

EMIGRATIONSUTREDNINGENS
BYGDEUNDERSÖKNINGAR

för

VÄNE, FLUNDRE, BJÄRKE
OCH ALE HÄRADER

av RUBEN MATTSON

Tryckt i Stockholm år 1909 (Faksimiletryck)

Utom i Trollhättans samhälle, som upptager hela socknen med samma namn, är ortens arbetarebefolkning koncentrerad i de två egnahemssamhällena Strömslund och Skoftebyn, belägna det förra i Vassända-Naglums, det senare i Gärdhems socken. Uppkomsten af det förra samhället daterar sig, såsom ofvan omtalats, från år 1889, då »Kung Oskars bro» öfver Göta älf blef färdig. Ur en af ägaren till egendomen Strömsberg, på hvilken samhället blifvit anlagdt, utgifven beskrifning samt af å platsen erhållna upplysningar framgick följande. I Strömslund hafva en del arbetare egna tomter, medan andra erlægga tomtören till jordägaren. De flesta boningshusen äro envåningshus med tre lägenheter, hvar och en bestående af rum och kök. Några egna hem i egentlig bemärkelse äro således husen i Strömslund i allmänhet icke. Det använda byggnads sättet har betingats af nödvändigheten för de byggande arbetarna att genom uthyrning af en del af lägenheten få hjälp att betala ränta och amortering. En lägenhet om ett rum och kök uppgafs sommaren 1907 i Strömslund betinga ett pris af 80 kr. De uppförda husen beräknas i den ofvan anförda beskrifningen hafva ett försäljningsvärde af 1,400—3,600 kr. (ett hus med tre lägenheter upptages till 3,000 kr.). Husägarna i Strömslund ha i allmänhet i Trollhättans sparbank erhållit lån mot inteckning eller borgen (ofta af arbetsgifvaren), och genom särskilda anordningar har det åstadkommit, att lånen kunnat få en amorteringstid af 20 år.

I Skoftebyns egnahemssamhälle äro byggnaderna i allmänhet mycket mindre än i Strömslund och innehålla vanligen blott rum och kök. Hela samhället ligger på två hemman i Gärdhems socken,

men ännu sommaren 1907 var icke en enda tomt såld. För tomterna betalas penningarrende. Försök att bestämma dagsverken som arrende hade måst öfvergifvas. Medel till uppförande af husen, som förr brukade kosta 1,100 kr. men numera stigit till 1,500 kr., hafva erhållits genom län, för hvilka arbetsgifvaren gått i borgen. Ägarna af hus i Skoftebyn voro mycket nöjda med sina små hus och täppor. Flere exempel funnos på att i samhället fader och flera söner samtidigt voro husägare. Gatureglering och dränering voro ännu icke genomförda, men ansågos af jordägaren icke skola medföra några svårigheter just därigenom, att alla de uppförda byggnaderna ligga på ofri grund. Såsom särskildt anmärkningsvärdt framhölls, att socknen icke behöft ikläda sig några kostnader för ordningens upprätthållande i Skoftebyn, och ansågs samhället i detta afseende stå framom Strömslund. Invånareantalet i Strömslund utgör något mer än 2 tusen personer, i Skoftebyn omkr. 1,200 personer. Båda samhällena äro afsedda att införlifvas med Trollhättan, då denna blir stad. Skoftebyns inkorporering var från början ej ifrågasatt. Konungens Befallningshafvande har framställt kraf därpå, under framhållande af svårigheten att öfvervaka sundhetsförhållanden o. d. på platsen.

Arbetarnas löner hafva på det hela taget varit låga på verkstaden medeltimpris 28 öre.

Trollhättan, Strömslund. Parti från Skolhuset.

NÄR BRYGGERIET BRANN — ETT HUNDRAÅRSMINNE

Av Werner Johnsson

Publ. i TT julen 1948.

Den 8 nov. 1848 nedbrann Trollhättans kombinerade bryggeri och badinrättning under ganska mystiska omständigheter. Inte hör väl händelsen till de större minnena, men en skildring därav kan ge en bild från Trollhättan vid 1800-talets mitt.

Trollhätteborna ha i alla tider varit ganska törstiga av sig. Så tidigt som 1714 förmanades på en sockenstämma i Gärdhem ”öltapparna på Trollhättan att icke sälja till dem som svärja och slåss”. Och i alla tomtkontrakt stadgades förbud mot försäljning av öl och givetvis också brännvin, ty sådant föraktades sannerligen inte heller på den tiden. Tillverkningen och försäljningen av öl var oftast privilegium för gästgiveriet och krogarna, och sådana fanns det tidigt gott om i Trollhättan.

När länsman Ullén 1780 övertog Hillerströms gästgiveri i nuvarande Näcken 5, Skolgatan 2 (”Nordkap”), tillerkändes han också rätt att ensam idka gästgiveri och krögerinäring, och alla andra förbjödos att saluhålla brännvin, öl och dricka. Ullén fick också rättighet att ”brygga dricka i huset”.

Sedan gästgiveriet flyttats till nuvarande kvarteret Parken, d.v.s. där Vattenfalls förvaltningsbyggnad var belägen, byggdes ett särskilt bryggeri i områdets södra del invid den s. k. Saras Hage. Det var inte stort större än ett vanligt brygghus och det blev också för litet, då det nya värdshuset var färdigt i början av 1830-talet och antalet resande ökades.

1841 revs det gamla bryggeriet, och arrendator J. P. Hemgren fick tillstånd att uppföra ett nytt ”invid Canalen norr om värdshuset”. Det lades på en del av Bore 4 och nuvarande Föreningsgatan 2, vilken dock ännu inte hade något namn eller ens var utstakad.

Själva bryggeriet låg i den del av byggnaden, som vette åt älven. Här fanns mälteri och kölna, magasinslokaler m. m. I den andra ändan av byggnaden var en badinrättning inrymd. Där fanns ett rum för ångbad med ångpanna och rörledningar av koppar och metallkranar, och ett rum för karbad med järnbandade badkar av trä. Finare var inte utrustningen på den tiden. Badavdelningen låg emot Stora vägen och hade särskild ingång från det hållet.

Arrendatorn av gästgiveriet fick arrendera även badavdelningen mot det att han ”vidmakthöll badinrättningen till ständigt nyttjande med all ordning och proprieté mot åtsättande av skäligen betalning”. Badet skulle alltså vara öppet för allmänheten. Men det är nog troligt, att det mest var personer ur de högre klasserna, som någon gång tog sig ett bad där. De smutsiga arbetarna vid sågarna och de nyanlagda industrierna släpptes nog inte in. Någon rusning var det i varje fall inte, som det är till nuti-

dens badhus i Trollhättan. Vid en avsyning av lokaliteterna 1843 t. ex. voro badkaren så gistna, att de inte kunde användas, vilket ju inte tyder på något flitigare badande.

Trots den ringa besöksfrekvensen bestod man sig med en baderska. Det var madam Johanna Jochnick, som med sin Carl Johan bodde i det s. k. Jochnickska, sedermera Holmqvistska, huset i dåvarande Mercurius 7, Österlånggatan 49, vilket revs i början av 1920-talet.

Låt oss nu först se något på omgivningarna!

I nuvarande Svan 2, Föreningsgatan 1, där Arbetareföreningens hus är, stod det Blomqvistska garveriet. Johan Blomqvist, sedermera kommunalpamp av stora mått och betydande man i samhället, hade något år förut inflyttat från Vänersborg. Garveriet låg nästan vägg i vägg med bryggeriet. Det låg kvar här till början av 1870-talet, då Blomqvist ålades att flytta det, eftersom det spred en allt annat än behaglig doft omkring sig — ”denna stinkande inrättning” som patron Holm kallade det i Kommunalnämndens protokoll. Det flyttades då till Barkebacken, d.v.s. vad som nu med ett tråkigt namn kallas Kanalorget.

I Svan 6 bodde samhällets finskräddare Jean Ringnér, borgare i Vänersborg men med skrädderiet i Trollhättan. Han tillhörde också pamparna i samhället och var medlem av alla nämnder och styrelser under 1850-talet. Han dog 1863 men hans hustru Augusta Ringnér levde ända in på 1900-talet.

I Svan 1 bodde urmakare Carl Erik Dahlgren. Huset ägdes av hans måg, verkmästare Anders Magnus Olsson, ”mäster Olsson” vanligen kallad. Dahlgren var en mycket skicklig urmakare, som bl. a. är representerad på Nordiska Museet med några av sina klockor, något som han torde vara ganska ensam om bland Trollhättans hantverkare genom tiderna.

I Bore 5, Föreningsgatan 4, bodde en garvare Axel Ericsson, anställd vid Blomqvists garveri, och i Bore 6 stod skomakare Dahlmans hus. Han hade burskap i Vänersborg. För övrigt kan vara att omnämna, att en djup mad gick in från älven strax intill bryggeriet.

I nuvarande Sjöfrun 4, Magasinsgatan 2, låg bryggmästare Anders Blomqvists hus där också brodern garvaren bodde. Huset — troligen det östra av de nuvarande husen — var ganska stort, och där bodde även gesäller, pigor och andra.

Och så till själva branden.

På kvällen den 7 november hade nattvakten Gunnar Andersson och sågaren Johan Johansson sett eldsken i badhuset. De brydde sig emellertid inte om att undersöka saken, då de togo för givet, att någon höll på att bada.

Madam Dahlman hade också från sitt hus sett eldsken i badrummen på kvällen mellan 9 och 10. Hon tyckte väl, att det var starkare än vanligt ljussken, men hon tänkte inte närmare på saken, förrän på morgonen, då hon hörde brandlarmet.

Skräddare Rignér hade arbetat en stor del av natten, men han hade inte sett någonting alls. Då han på morgonen hörde larmet, skyndade han genast till brandplatsen. Frampå morgonen tyckte väl nattvakten Andersson, att ljusskenet varade väl länge i badhuset. Vid halv 4-tiden undersökte han saken närmare och fann då att det brann i det rum, där ångbadet var. Han sprang genast utefter stranden och över dragbron fram till Dicksonska sågarna, (nära nuvarande Malgöbron), där han började ringa i sågverkets arbetsklocka för att väcka Trollhätteborna.

Något särdeles utvecklat brandväsen hade inte Trollhättan på den tiden. Det fanns emellertid två större och två mindre sprutor. Slangarna till dem förvarades dock på värdshuset, och nycklarna till förvaringsrummet hade gästgivaren, som 1848 hette Alex Friberg. Han skulle alltså först väckas och lämna ut nycklarna till slangboden, innan sprutorna kunde tagas i bruk.

Så fort larm slagits, strömmade folk till från alla håll och kanter. Säkerligen var det brinnande bryggeriet i den mörka höstnatten ett hemskt skådespel. En eldsvåda var också en allvarlig sak på den tiden i den hopgyttrade bebyggelsen. Den kunde lätt sprida sig bland de många små träkåkarna och åstadkomma katastrof i samhället. Därför voro alla ivriga att hjälpa till med eldsläckningen, om inte med annat så med att bilda langningskedjor från älven. Särskilt utmärkte sig besättningen på en vid värdshuset liggande ångbåt, vars kapten, som hette Windahl, tog befälet vid släckningen. Arbetarna vid ”verkstaden”, som strax skulle börja arbetet för dagen, gjorde också en god insats.

Släckningen bedrevs med all iver. Resultatet blev också ganska gott trots de primitiva anordningarna. Bryggeriet och badhuset brann visserligen ned i grunden, men man lyckades begränsa elden till dessa byggnader och kunde t.o.m. rädda garveriet, som låg nästan vägg i vägg med bryggeriet.

Bryggmästare Anders Blomqvist, som hade nycklarna till bryggeriet, hade givetvis omedelbart väckts. Så fort han kom fram till den brinnande byggnaden, började han bära ut inventarier och annat och lyckades rädda tre fastage, innehållande maltedric-ka, fyra tomma kar och en tunna korn. Det var dock allt, vad man kunde rädda.

Hur kunde nu elden uppstått? Ja, det visade sig vara ett mycket stort mysterium. Bryggeriet och badrummen voro helt skilda åt med olika ingångar. Någon kommunikation mellan dessa avdelningar fanns inte. I bryggeriet hade eld inte varit upp-gjord sedan den 20 okt., då sista brygden skedde. I badrummen hade inte eldats sedan den 26 okt., då bokhållare S. F. Strandberg, anställd i Johan Peterssons handelsbod, hade tagit sig ett ångbad. Då hade elden ordentligt släckts. Det omvittnades både av Strandberg och baderskan, madam Jochnick. Inga fel hade funnits på eldstäder eller murar. Nyckeln till bryggeriet hade bryggmästare Blomqvist hemma hos sig, och den hade icke varit utlånad. Nyckeln till badrummen hade hängt på Strandbergs kontor sedan den 26 okt. och icke tagits från sin plats. Dörrarna voro låsta och fönst-

ren till badavdelningen igenspikade — det var tydligen inte så noga med ventilationen — enligt skräddare Ringnérs iakttagelse på morgonen. Ja, mystiskt var det. Länsman C. E. Berggren angav också i sin rapport mordbrand som den enda tänkbara lösningen. Men ingen fanns att misstänka. Blomqvist och Strandberg kunde ju inte ha någon fördel av branden. Madam Jochnick hade varit borta på kvällen den 7:e och kom hem först vid 10-tiden. Men hon hade ingen nyckel och borde för övrigt vara angelägen att ha badhuset kvar, då hon ju därav hade en välbehövlig inkomst. Brandförsäkringstagare var Nya Trollhätte Kanalbolag, och det kunde ju inte gärna ha gått och tuttat på.

Saken blev givetvis föremål för livlig diskussion bland trollhätteborna, och många trodde sig absolut veta, vem som var den skyldige. Men som alltid i sådana fall visste ingen något bestämt, då det kom till kritan.

Brandförsäkringen utbetalades i vanlig ordning, och ingen blev således överbevisad om mordbrand.

Bryggeriet återuppfördes redan följande år efter ritning av Nils Ericson. Det förklarades denna gång ett litet stycke från garveriet, dock icke mer än 15 alnar. Någon badinrättning blev det inte i det nya bryggeriet. Kanske ansågs en sådan efter dessa erfarenheter för eldfarlig, eller också besöksfrekvensen så liten att det inte var någon mening med att hålla Trollhättan med bad.

Det dröjde dock inte så många år, innan Trollhättan fick ett badhus i alla fall. I slutet av 1850-talet bildades Trollhättans Nya Badhusbolag, som höll sin första bolagsstämma den 7 aug. 1858 i "Societetssalongen", d.v.s. den då nybyggda "Klubben", där Hotel Swania nu ligger. Bolaget byggde ett badhus vid älven omedelbart nedanför Kafledammen. Där blev det kvar ett halvt århundrade, fastän det ombyggdes och nybyggdes ett par gånger. Men badfrekvensen var fortfarande dålig, så att vid nästan varje bolagsstämma var det fråga om att bolaget skulle träda i likvidation.

Men det är en annan historia.

En rättelse.

I "Stranna" 2:6 sid 172 finns en bild av jägmästaren Tell Dahllöf och hans hustru Thekla, född Berggren. Det uppges, att Thekla var dotter till August Duo Berggren. Hon var emellertid dotter till länsmannen i Gärdhem Elis/Elisier/Berggren och alltså syster till August Duo Berggren.

Härmed

har jag den smärtsamma plikten tillkännagiva
att det är

Sista Dagen

lagen om svensk näringsfrihet gäller för cigarrhandlarna.

På *måndag* — *den 1 nov.* — träder nämligen tobaksmonopolet i full verksamhet med ither Åtföljande kungl. förordningar, paragrafer, föreskrifter och berömd byråkratism — den fria cigarrhandeln är en saga blott.

De Hrr Rökare, som värdigt vilja begå begravningen av den svenska näringsfriheten, kunna göra detta genom ett besök i undertecknads affär, där ännu icke monopoliserade tobaksvaror utsäljas till VRAKPRISER.

Trollhättan den 30 Oktober 1915.

∴ *Helmer Ekman* ∴

.....
Cigarrhandlande.

S. B. U.

Malmroets tr. Trollhättan, 1915.

Helmer Ekman hade sin tobaksaffär på Storgatan, där Swantias nybygge nu ligger. Affären såldes sedermera till en som hette Ahlberg. Helmer Ekman hade sedan en kartongindustri på Kungsgatan 22.

BESÖK I TROLLHÄTTAN

av Anders Örne, sedermera generaldirektör för postverket

Återgivet med tillstånd av Hembygdsföreningarna i Åse och Viste Härad.

I åttaårsåldern, det torde ha varit på hösten 1889, fick jag första gången se Trollhättan. Min faster skickades med ett lass frukt till torget. Jag fick följa med. Så snart vi hade kommit fram till torget, passade jag på att smita från övervakningen och gav mig ut i samhället för att titta på allt det underbara, som där fanns att se för en pojke från bondlandet. Trollhättan var på den tiden varken stad, köping eller municipalsamhälle. Det var, trots att dess invånare voro fler än Vänersborgs, bara en by eller kanske man hellre bör säga en kyrklig enhet, en socken.

Först och främst lockade fallen i Göta älv. Det låg visserligen utefter stranden åtskilliga industrianläggningar, som hämtade drivkraften ur fallen. Men de togo bara en omärklig bråkdel av vattnet i anspråk. Vattenmassorna föreföllo helt obundna. Dånnet, när de störtade ned för avsatserna, var bedövande på nära håll. När vinden var lämplig, hördes det ända till Baggård eller längre. Sedan jag hade sett på fallen och även på den del av trafikkanalen, som gick förbi fallen, i närheten av det dåtida torget, slank jag in genom porten till en industrianläggning. Det var ett träsliperi. Ingen vakt fanns vid ingången. Väl inne såg jag en mängd arbetare, som sysslade med att barka stockar, borra ut kvistar med navare och på en cirkelsåg kapa dem i kortare bitar. Dessa sattes därpå ned i hål i ett slags anordningar, som liknade överbyggnaden till kvarnstenarna å de mjölkvarnar jag förut sett, tyckte jag.

Arbetarna tillhörde nog många åldersgrupper, men jag fick intrycket att de alla hade grå hakskägg. De sågo vänligt på besökaren och jag vågade prata med dem. De förklarade vad som skedde i fabriken. Stockbitarna pressades, när de sattes ned i hålen, mot stora kvarnstenar, som vredos runt av vattenkraften, och slipades under vattenbegjutning sönder till ett slags välling. Denna släpptes ut på dukar, som fördes fram av valsar, och vattnet silades bort. Därefter skalades massan av duken och packades ihop till balar, sades det mig. Av massan skulle sedan göras tidningspapper. Att de som skötte om driften kallades ingenjörer hade jag hört och beslöt att jag också skulle bli ingenjör, när jag blev stor.

Jag visste inte vid den tiden, att de gamla arbetarna redan då tillhörde en rörelse, som jag längre fram skulle komma att ägna mig åt. Trollhättans av kyrkoherden i samhället Per Magnus Åberg bildade arbetarförening fungerade även som konsumtionsförening sedan 1867. Den var en föregångare inom den kooperativa rörelsen, en av de tidigaste. Den fyller 1957 sextio år. Men den ser inte så blygsam ut som på 1880-talet.

Från pappersmassefabriken kom jag in i en avdelning av Stridsberg & Biörck. Där gjorde man sågblad och cirkelsågar av i en annan avdelning utvalsat stål. Jag tittade en stund på arbetet och gick sedan vidare. Jag hittade samma firmas valsverk och försökte slinka in även där. Men det gick inte. En storväxt karl kom framrusande från sidan av porten och frågade barskt, vart jag ämnade mig. Jag talade om att jag bodde på Baggård och att jag bara ville titta vad som gjordes därinne. Han log då brett och rådde mig att gå in på »kontore» och be om lov att komma in. Eftersom jag inte riktigt visste vad »kontore» kunde vara för något, avstod jag och gick tillbaka till torget. Min frånvaro hade oroat fastern och naturligtvis skvallrade hon, när vi hunnit åter hem. Jag fick ovetta av far och mor och det blev förbud att fara till Trollhättan med torgskjutsen.

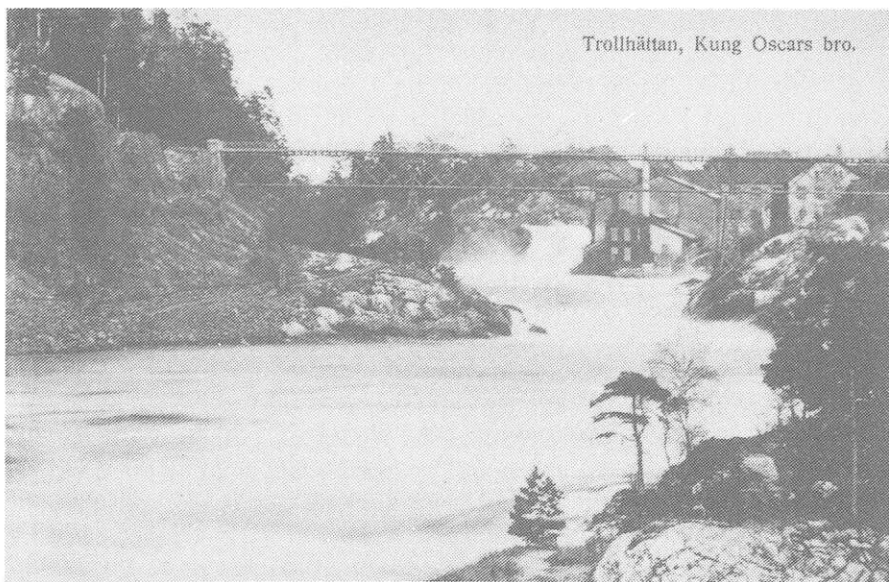
En annan gång, då jag stod under fars egen uppsikt — han hade åkt in till Trollhättan för att köpa någonting i en affär vid stora gatan, som ledde till torget — fick jag se något, som det icke är möjligt att få se maken till i hela världen: Det kom ett långt tåg av arbetare från Nydqvist & Holms verkstäder, i hamplinor dragande ett färdigt lokomotiv från tillverkningsplatsen till stationen. På den tiden fanns det inte något stickspår från verkstäderna till bergslagsbanan, ehuru Nydqvist & Holm sedan länge byggde lokomotiv. Därför måste loken transporteras på detta primitiva sätt. Det berättades i butiken, att varje arbetare fick 25 öre extra för kampen vid draglinorna.

År 1922, under den tid då de svenska lokomotivverkstäderna hade åtagit sig att för Sovjets räkning tillverka 1000 lok under en tid av tre år, d. v. s. ett varje arbetsdag, besökte jag Nydqvist & Holm. Då hade man inte bara stickspår till järnvägen, det hade lagts redan på 90-talet, om jag inte misstar mig, utan hade byggt ut ett spår till Åkers sjö, som passeras av kanalen, med en jättestor lyftkran, som utan svårighet kunde hissa ett fullt färdigt jättelok direkt ned i lastrummet på en nedanför förtöjd ångare, som på en gång kunde föra över 10 sådana lok till det beställande landet. Tekniken hade med andra ord gått en smula framåt på ett tredjedels sekel.

Trollhättan besökte vi åtskilliga gånger under Baggårdsåren. Vid ett tillfälle hade familjen med, som jag vill minnas, tre barn i följe åkt dit för att i ett stort tält titta på elefanten Jumbo. En annan gång togs ett fotografi av mig och min två år yngre bror Karl. Jag minns inte riktigt när, men en annan gång fick jag bese slussarna och båttrafiken genom dem. Segelfartygen hade på den tiden inte hjälpmotor och de måste dras med trossar genom slussarna av karlar och pojkar. Det kallades att »träla båtar».

När den långa järnbro över älven, som kallades Oscar II:s bro, hade blivit färdig 1889, måste vi också fara dit en dag för att beskåda den. Bron förband de båda stränderna tvärs över ett rytande fall. Vi undrade

mycket över hur det hade gått att bygga ställningar för brobyggarna tvärs över fallet. Ingen fanns som kunde upplysa oss om att bron hade byggts på land och sedan med kranar dragits över älven. Så torde det i varje fall ha gått till. Det fall som då bar det uttrycksfulla namnet Helvetesfallet är bortsprängt i samband med byggandet av ytterligare en kraftstation. Och av de i min barndom tre vilda fallen återstår för det mesta bara en ynkelig rännil, om ens det, mellan älvbottnens stenar. Jag hade dock en gång, då jag på 1930-talet eller så besökte Trollhättan, turen att vid högvatten i Vänern få se vattnet påsläppt. Det såg ståtligt ut, men var ingenting att jämföra med min barndoms syner.

Ur *Oskar Malmrots* skriftserie "Trollhättebygden förr och nu" från 1931—32 hämtas följande lilla historia om bruksförvaltaren vid Dicksons sågar, kommunal mannen m.m. *Samuel Andersson* (1811—97), vilken ägde och bebodde huset Storgatan 36 (Björnsells — Le Jardin).

KNÄKEN

Salig bruksförvaltare Andersson svor icke som nutida folket för sed haver. Han använde i stället ordet "knäken", vad det nu månde betyda.

En dag fick Peter Gris en plank i huvudet och inleddes till bruksförvaltaren, som brukade plåstra om sina mannar. När bruksförvaltaren fick se såret, så sa' han:

— Knäken också.

Peter Gris kom ut mycket missnöjd.

— Det är ej nog med att man skall bli halvt ihjälslagen, utan man skall bli nersköld också!

ONSJÖ – ett utplånat fideikommiss

av Bengt O.T. Sjögren

Bengt Sjögrens uppsats "Onsjö — ett utplånat fideikommiss" har tidigare publicerats i tidskriften "Släkt och hävd" 1983:3—4. Avsnittet om "Porträttsamlingen på Onsjö" har även ingått i "Arte et Marte. Meddelanden från Ridarhuset" 37, 1983, samt i Vänersborgs Söners Gilles årsskrift 1983.

Det är nu närmare tjugo år sedan lagen om avveckling av fideikommiss trädde i kraft, närmare bestämt den 1 januari 1964. Under de båda decennier som gått sedan dess har en rad fideikommiss upphört och i regel avvecklats under former, som tryggt de fortsatta intressena ifråga om både brukningsenheter, natur- och kulturvård. Hur det i stället kan gå, om dessa förutsättningar saknas, skall här skildras. Som exempel har valts Onsjö fideikommiss, naturskönt beläget på västra stranden av Göta älv mellan Vänersborg och Trollhättan. Många äldre vänersborgare har säkert minnen av strövtåg och vandringar förbi Onsjö. Den vackra naturen utmed Göta älv mellan Brinkebergskulle och Naglums kyrkoruin med ekdungarnas grönska som ram kring den gamla gårdsanläggningen från 1700-talet med corps de logis, stenflygel och gravkor bildade tillsammans en obruten kulturmiljö, som nu är sprängd genom tidens händelser. Fideikommisset låg där i sin törnrosasömn, och många undrade säkert vad som dolde sig bakom fönstren till den vitrappade 1700-talsbyggnaden. Bland de få inventarier, som fått stanna kvar sedan gården 1786 gjordes till fideikommiss för ätten Haij, var t.ex. en vacker och intressant porträttsamling från 1700-talets slut och 1800-talets början.

Onsjö säteri, som inte tillhörde de större egendomarna i trakten (cirka 500 hektar, varav 111 hektar åker), har medeltida anor. En rad svenska frälsesläkter hade ägt gården innan översten Wolrath Wilhelm Haij (adl. ätten nr 1187), år 1770 köpte den och 1786 gjorde egendomen till fideikommiss för sina efterkommande tillika med den på östra stranden av Göta älv inom Västra Tunhems socken belägna egendomen Gäddebäck. Stiftelseurkunden, daterad Onsjö den 1 augusti 1786 och undertecknad av Haij och hans maka Carin von Stockenström, reglerar i detalj arvsföljden och lämnar även föreskrifter rörande nyttjande och vård av det gravkor, som samtidigt uppfördes i en ekbacke med utsikt över älven. I en kodicill av 24/4 1792 gjorde makarna Haij vissa justeringar beträffande arvsrätten. Ett ingrepp i denna var bl.a. att en avlidens fideikommissaries änka hade rätt att sitta kvar på godset så länge hon inte trätt i nytt gifte. Eftersom Carin von Stockenström överlevde sin äldste son, generalen Erik Henrik Wilhelm Haij (friherre Haij år 1815), och dennes änka Charlotte von Platen i sin tur kom att överleva sin äldste son, blev de båda första fideikommissariernas innehav endast av formell natur. Som femte fideikommissarie i rakt nedstigande led trädde den siste innehavaren, friherre Erik Wollrat Wilhelm Haij till vid endast tolv års ålder år 1918. Eftersom hans mor, friherrinnan Hilma Haij kom att leva ända till 1954, blev även hans reella innehav intill detta år diskutabelt.

Friherre Erik Haij avled sommaren 1973 och efterlämnade som änka friherrinnan Iri Haij född Ekdahl. Onsjö fideikommiss skulle nu enligt gällande lag avvecklas. Den bortgångnes äldste broder, som skulle ha blivit näste fideikommissarie, önskade genomföra en snabb försäljning av Onsjö. Gäddebäck var redan tidigare med kungl. tillstånd försålt och köpeskillingen kapitaliserad till 723 000 kr. Efter ett års boutredning och förhandlingar, verkställda av advokaten Sven Englund, Trollhättan, vilken av Vänersborgs tingsrätt förordnats till boutredningsman, såldes Onsjö till Vänersborgs kommun, som hade stort intresse av den relativt nära stadsbebyggelsen belägna tomtmarken, ev. för användning till plats för ett blivande storlasarett, som f.ö. ännu ej realiserats. Köpesumman uppgick till 3,15 milj. kr., då flera privata spekulanter ökade kommunens från början betydligt lägre anbud. Det ansågs från boutredningsmannens sida med viss rätt som en garanti att kommunen inträdde som ägare.

Till de främsta kulturvårdsfrågorna vid avvecklingen hörde omvårdnaden av det ovan omtalade gravkoret som alltsedan tillkomsten 1786 använts som vilorum för alla fideikommissariers och deras familjers kistor. Eftersom Onsjö under lång tid varit utsatt för ett fortlöpande förfall, särskilt märkbart ifråga om det vackra av stiftaren uppförda corps de logiset från 1700-talets slut, den omgivande parken och trädgården, samt allra mest beträffande gravkoret, som flera gånger under 1950-talet utsattes för vandalism och inbrott utan att få behövlig vård och tillsyn, blev vårdproblemen stora. Även stiftaren hade förutsatt att gravkoret kunde bli vanvårdat och träffat vissa anstalter för detta. På grundval av ett donationsbrev till förmån för Vassända-Naglums numera upphörda församling anmälde författaren saken för både Fideikommissnämnden och kyrkorådet i Vänersborg. Redan 1956 hade dåvarande länsarkitekten i Vänersborg gjort ett noggrant och värdefullt restaureringsförslag som dessvärre aldrig blev fullföljt. Resultatet av alla diskussioner blev i stället att gravkoret erhöll en viss översyn (någon byggnadsvårdskontroll synes ej ha skett), samtidigt som det tömdes på sammanlagt 19 kistor och två askurnor. Utan några som helst ceremonier och utan erforderligt tillstånd av länsstyrelsen forslades allt detta till Vassända-Naglums nya kyrkogård och lämpades ner i en massgrav. Något som helst försök till identifiering av kistorna eller ev. kistplåtar gjordes ej, och ingen representant för vare sig familj, kulturvårdsansvarig myndighet eller prästerskap var närvarande. Senare uppsattes på platsen ett dyrbart gravmonument utan några namn eller data för dem som vilar i graven.

Som tidigare nämnts hade Onsjö Fideikommiss även en vacker och värdefull porträttsamling. Sedan friherrinnan Iri Haij vid avvecklingen flyttat till Trollhättan stod huvudbyggnaden tom och obebod i avvaktan på godsets försäljning. Tyvärr hade man då inte fört porträttsamlingen i säkerhet. Vid ett inbrott i juni 1974 stals sammanlagt sju tavlor, tre sigill med det haijska vapnet m.m. Trots spaning och efterlysning har brottet tyvärr förblivit ouppklarat. Genom denna sorgliga händelse har minst tre porträtt försvunnit. Men ramarna till dem lämnade tjuvarna kvar på gårdskontoret, och de uppges nu vara sålda separat. Hösten 1982

utbjöds genom familjen Haij en ostindisk servis med det haijska vapnet, samt återstoden av porträttsamlingen — med undantag av en målning — till salu på kvalitetsauktionen vid Göteborgs auktionsverk. På förfrågan om anledningen till salubjudandet meddelade en medlem av familjen Haij att det ej fanns något direkt intresse av att behålla målningarna. Under hårt motstånd av andra intressenter lyckades dock en annan släktintresserad medlem av ätten att inköpa ett enda porträtt. Men de övriga målningarna liksom den samtidigt utbudna servisen fick av ekonomiska skäl nya ägare helt utanför den gamla familjen. Och därmed var porträttsamlingen definitivt splittrad och borta för alltid. Överste Haij hade vid instiftandet av fideikommisset föreskrivit, att porträttsamlingen alltid skulle höra till detta. Genom en deposition i t.ex. Vänersborgs museum hade det därför varit möjligt att finna en ny form för fullgörande av den gamle överstens vilja.

Låt oss efter denna sorgliga inledning göra en rundvandring bland de gamla porträtten så som de en gång hängde tillsammans under cirka tvåhundra år i det gamla herrgårdshuset på Onsjö.

Det är naturligtast att börja vandringen bland porträtten med den man som stiftade Onsjö fideikommiss, översten *Wolrath Wilhelm Haij*. Han är målad som en ännu relativt ung man av hovmålaren Fredrik Brander (1705—1779). Född 1731 på Skärvum i Svarteborg i Bohuslän började Haij redan vid 14 års ålder sin militära karriär, som slöts 1782 med överstes rang. När Brander målade honom torde han ha varit i 35-årsåldern. Med hänsyn till att ramen på detta porträtt överensstämmer med målningen av hans första hustru Carolina von Plomgren, som avled 1766, vågar man räkna med att Wolrath Haijs porträtt tillkommit under de fyra år då han var gift med henne. Fastän han kom att leva fram till år 1803, är inget senare porträtt av honom bekant. Ytterligare två exemplar av detta porträtt är kända, ett som från början funnits på Bogesunds slott hos den med ätten Haij befryndade familjen von Lantingshausen von Höpken (numera hos civilingenjör Curt Haij, Djursholm), samt ett på Måstena fideikommiss i den sörmländska skärgården hos friherrl. ätten von Plomgren. Vid porträttstölden på Onsjö stals överste Wolrath Haijs porträtt och är sedan dess borta.

Carolina von Plomgren, född 1743 i Stockholm, död 1766 på Rangtorp i Mellby, Skaraborgs län, var endast nitton år gammal då hon gifte sig med Wolrath Haij. Hennes far var den mycket förmögne handelsborgmästaren i Stockholm, Thomas Plomgren, vars barn adlades von Plomgren. Haij gjorde genom detta gifte ett gott parti, särskilt som han kom att arva deras enda barn, som dog vid fem års ålder (målning på Måstena). Tidens store pastellmålare Gustaf Lundberg målade Carolina von Plomgren (original på Måstena) och en annan av hans samtida, den mycket produktive Jacob Björck (1727—1793) överförde bilden till olja. Denna målning såldes hösten 1982 på Göteborgs auktionsverk.

Carolina von Plomgrens äldste bror var kommerserådet *Anders von Plomgren*, född 1730 och död 1810. Även han har blivit målad av Lundberg i pastell (på Måstena), varav sedan Jacob Björck gjort en kopia i olja, dessutom i samma ram och format som makarna Haijs porträtt. När han 1810 avled på Måstena, efterläm-

nade han ingen manlig arvinge sedan hans ende son året innan dött efter blesyrer som han fått vid slaget vid Virta bro i finska kriget. Även Anders von Plomgrens porträtt stals i juni 1974 och har sedan dess saknats.

Överste Haij hade genom sitt första gifte gjort ett ekonomiskt fördelaktigt parti, och han kom att göra det ännu en gång, då han 1770 ingick nytt äktenskap med hovfröken *Catharina (Carin) von Stockenström*, född 1751. Samma år som hon gifte sig med Haij, sommaren 1770, har Per Krafft d.ä. (1724—1793) målat henne i ett mycket vackert ovalporträtt, iförd vit klänning med blå rosetter, pärlhalsband och pudrad peruk. Genom sina föräldrar förde hon förmögenhet i boet, och samma år som makarna Haij gifte sig köptes Onsjö säteri, som de sexton år senare gjorde till fideikommiss jämte det på andra sidan av Göta älv belägna Gäddebäck. När Carin von Stockenström avled på Onsjö 1827, hade hon överlevat sin make i närmare tjugofem år och dessutom sin son generalen, friherre Eric Haij, i sex år. Hennes porträtt såldes hösten 1982 på Göteborgs auktionsverk till det osedvanligt höga priset av 35 000 kr och äges nu av hennes ättling, civilingenjör Curt Haij, Djursholm.

Även Carin von Stockenströms föräldrar har varit porträtterade i Onsjö-samlingen. Hennes far, riksrådet, greve *Eric von Stockenström*, f. 1703 och d. 1790, gjorde en lysande karriär från auskultant i Bergskollegium till rikets råd och greve. Som industriman spelade han en viktig roll vid tillkomsten av Boserups stenkolsverk i Skåne och Hällefors stålverk. I sitt äktenskap med Johanna Bedoire efterlämnade han endast två döttrar, den ena gift med Haij och den andra med general von Lantingshausen på Bogesund. Även greve von Stockenström är målad av Lundberg som sedan kopierats av Jacob Björck och insatts i en synnerligen vacker ram med rik gustaviansk dekor. Tavlan stals i juni 1974 och är sedan dess ej påträffad.

Den enda målning som finnes kvar hos nuvarande huvudmannen för friherrliga ätten Haij, Byrådirektören Wollrath Haij, är porträttet av grevinnan *Johanna (Jeanna) von Stockenström* född Bedoire, f. 1729 och d. 1808. Hon var dotter till grosshandlaren i Stockholm Frans Bedoire och gifte sig 1750 med von Stockenström. En av samtidens största porträttmålare, Carl Fredrik von Breda (1759—1818), har målat henne 1810, d.v.s. två år efter hennes död. Målningen som är i relativt stort format, 73 × 64 cm, kan sägas tillhöra Bredas mörka manér, där han låter ansiktet framträda mot en mörk bakgrund. Med hänsyn till att grevinnan vid sin död var nära 80 år gammal, vågar man kanske förmoda att Breda haft tillgång till en tidigare målning när han återgett hennes relativt ungdomliga drag.

Grevinnan von Stockenström hade en bror, *Jean de Bedoire*, f. 1728 och d. ogift 1800 som titulär landshövding. Hans vackra ovala porträtt i röd rock och väst och pudrad peruk, tillhörde även Onsjö-samlingen men såldes hösten 1982 på Göteborgs auktionsverk. Liksom sin systerdotter Carin von Stockenström var han målad av Per Krafft d.ä.

Det är anmärkningsvärt att Wolrath Haijs och Carin von Stockenströms äldste son, generalmajoren Eric Haij, född 1773 i Stockholm, friherre Haij 1815 och död 1821 på Onsjö, icke blivit avmålad, ej heller hans maka, friherrinnan Charlotte

von Platen, f. 1779 och d. 1860 på Onsjö. Hon var syster till den berömde kanalbyggaren, greve *Baltzar von Platen*, f. 1766 och d. 1829 i Kristiania som Sveriges riksståthållare. Under sin aktiva tid i Västergötland hade han sitt hem på Frugården ute på Vänersnäs, vilket kan förklara att hans av Carl Peter Lehmann (1794—1876) målade porträtt funnits kvar på Onsjö. Lehmann var en alltför produktiv porträttör som under sitt långa liv uppges ha gjort cirka 4800 porträtt, visserligen ofta av stor likhet men konstnärligt oväsentliga. Målningen såldes hösten 1982 på Göteborgs auktionsverk för 800 kronor. Det kan tilläggas att en pendang, föreställande grevinnan von Platen född Ekman, förvaras på Årnäs i Västergötland hos familjen Ekman.

Överste Wolrath Haij hade i själva fideikommissurkunden stadgat att alla väggfasta möbler, böcker, manuskript, antikviteter, porträtt, målningar och "estamper" skulle utgöra fideikommisssegendom. Som sådan synes tio porträtt ha räknats, men redan vid den bouppteckning som 1918 skedde efter den siste fideikommissariens far sänkades två målningar, föreställande dels majoren Henrik Herman Haij f. 1728 d. 1783, en äldre bror till översten, dels överstinnan Juliana Maria Lovisa Stiernsparre född von Platen f. 1765 d. 1824, en syster till generalskan Charlotte Haij och Baltzar von Platen. Till porträttsamlingen hörde även ett par mindre märkliga arbeten, en 1785 gjord teckning av grevinnan *Jeanna von Stockenström*, utförd av Johan Laurentz Caton (f. 1753), samt ett porträtt av Johan Per Södermark (1822—1889) föreställande *Natalia Juliana Charlotta Haij*, f. 1814 d. 1887 i Vänersborg, samt gift 1854 på Onsjö med kammarherren Carl Erik Christian Kuylenstierna f. 1817 d. 1893 i Vänersborg och begravnen på Strandkyrkogården där. Även Södermarks målning torde ha gått förlorad genom stölden 1974.

Tack vare den värdefulla inventering som 1922 gjordes av Svenska porträttarkivet och som numera finnes i Nationalmuseum är Onsjösamlingen bevarad fotografiskt. Men den levande helhet som alla dessa porträtt från sent 1700-tal bildade är tyvärr brusten sedan de har skingrats åt olika håll och placerats utan sitt inbördes genealogiska sammanhang. Och fortfarande står frågan öppen vilka öden som drabbat de porträtt som stals och försvann från Onsjö i juni 1974. Kanske kan dessa anteckningar i allra bästa fall vara en maning och bidra till att spåra upp dem och föra dem tillbaka till en riktigare och värdigare miljö?

Enligt det sommaren 1974 upprättade köpebrevet mellan familjen Haij och Vänersborgs kommun åtog sig denna härefter den fortsatta vården av byggnaderna på Onsjö, som samtidigt blev föremål för en sakkunnig och värdefull etnologisk studie, utförd av antikvarien Stellan Granat vid Länsmuseet i Vänersborg. Museet tillvaratog även de få rester av ett godsarkiv som påträffats på vinden till corps de logiset. Nu vidtog en fortsatt diskussion om användningen av huvudbyggnaden utan att något resultat kunde nås. På ägorna anlades en golfbana, som visserligen innebar en viss landskapsvård, men som samtidigt omdanade det gamla kulturlandskapet så att t.ex. även vägar måste flyttas och omläggas. Någon form av

restaurering eller upprustning av hus och trädgård var kommunen inte intresserad av.

Året 1982 har till sist inneburit den definitiva utplåningen av den kulturmiljö som Onsjö fideikommiss varit under cirka tvåhundra år i familjen Haijs innehav. Nästan samtidigt som den siste fideikommissariens änka avled våren 1982 brann den vackra huvudbyggnaden ner. Den hade länge i likhet med tomma och obebodda hus hotats av inbrott och skadegörelse, och branden var troligen anlagd. Händelsen, som måste ha hälsats med tillfredsställelse av de styrande i Vänersborgs kommun, undanhölls även lokalpressen. Vid ett besök på gården som efter branden gjordes av två kulturvårdande personer, var redan en grävskopa i färd med att slå ner de kärnfriska timmerväggarna i det reveterade huset tillsammans med återstående kakelugnar från 1700-talet. Stadsarkitekten, som själv ingått i en arbetsgrupp för framtida användande av Onsjö, förklarade sig inte känna till att några kulturvärden raserades.

Vårt svenska ord fideikommiss, av latinets fidei commissum, kan fritt översättas med egendom, som anförtrots åt någons samvetsgranna förvaltning. Detta ansvar, som under fideikommissets hela förvaltningstid vilat på en släkt eller dess enskilda medlemmar, lyftes nu av genom den nya lagen om avveckling. Men det samhälle som stiftat denna lag, ofta i välvist nit och med rättvisekrav som anförst skäl, tar i stället på sig det ansvar, som den enskilde i generationer burit. När man sammanfattar fallet Onsjö, är det beklagligt att konstatera, att bristen på engagemang från inte bara ägarfamiljen, utan även kyrklig och borgerlig kommun, ävensom i viss mån kulturansvariga inom regionen, vållat svåra skador vad det gäller både natur- och kulturvård. Det dyrbara, men inte särskilt smakfulla gravmonumentet på Vassända-Naglums kyrkogård blir därför till sist också ett monument över de misstag, som alltför lätt begås, när man under formellt oantastliga former avvecklar ett svenskt fideikommiss.

Källor och litteratur:

För värdefulla upplysningar tackar jag trafikchefen Bertil Haij, Göteborg, och civilingenjören Curt Haij, Djursholm.

Arkiv:

Svenska porträttarkivet, Nationalmuseum, Stockholm.
Fideikommissnämndens arkiv; Stockholm: Dossier Onsjö.
Vänersborgs polisdistrikts arkiv, Vänersborg.

Tryck:

Elgenstierna, Gustaf: Den introducerade svenska adelns ättartavlor 1–9. Stockholm 1925–1936.
Index över svenska porträtt 1500–1850 i Svenska porträttarkivets samlingar. 1–2. Stockholm 1935–39.
von Malmberg, Boo: Carl Fredrik von Breda 1759–1818. Nationalmusei utställningskatalog nr 253. Stockholm 1959.
von Malmberg, Boo: Svensk porträttkonst under fem århundraden. Malmö 1978.
Segerstråle, Nils: Svenska fideikommiss. Lund 1981.

ÖVERBY — Ladugården

av Rolf Rhodin

Under hösten 1987 flyttar några av Trollhättans större handelsföretag över älven till området söder om Stallbackabrons västra fäste. Bron går här ungefär vid gränsen mellan det söder om bron belägna området Ladugårdsbyn och det norr därom ligande Överby, båda namnen med månghundraårig ålder.

Ladugårdsbyn, Ladugården eller — som man i början av seklet i regel sade — Lagår'n med tonvikten lagd på första stavelsen anses ha sitt namn av att slottet Ekholm/Ekholmen/ på Slottsön som där hade sin ladugård. En pendang är det å östra sidan av älven belägna stallet vid Stallbacka.

Upprepade gånger har under senare tid i pressen aviserats om företagsförflyttningar till Överby. Då affärsfastigheterna började uppföras, var det många som frågade sig, varför man kallade platsen för Överby. Området motsvarade ju den forna bebyggelsen i Ladugårdsbyn.

Nu stå fastigheterna färdiga och fortfarande kallas platsen för Överby. Man frågar sig varför den namngivningen kommit till. Vad är orsaken och vem eller vilka står bakom den?

En okunnighet om bebyggelsenamnen är svår att förklara, ty såväl vägskylten vid Karlsberg som den vid södergående filens nedfart från Stallbackabrons västra sida anger korrekt namnet Ladugårdsbyn.

Namnet Överby har sedan gammalt sin plats, men Ladugårdsbyn eller Ladugården är fortfarande namnet på det område, där den nya affärsbebyggelsen nu är belägen. Namnet måste fortleva om man ej kan finna annan lämplig benämning med relation till områdets gamla beteckning. Överby bör få stanna där det nu finns norr om Stallbackabron.

Det är ett samhälles skyldighet att låta gamla Orts- och bebyggelsenamn bevaras. I Trollhättan har vi ett typexempel på okunnighetens triumf i namnet Spikön, vilket ej har något som helst berättigande i sin historiska bakgrund. Namnet skall vara Spekön, såvida man ej vill använda "Speköhna", namnet givet efter den vid "torck-åhr på grund av ringa wattustöd fruchtlöös" stående sågen, Speksågen kallad.

På trafikskyltarna är namnet Ladugårdsbyn, som framgår av Erling Svenssons fotografier.

Trollhättans 1:sta Revy.

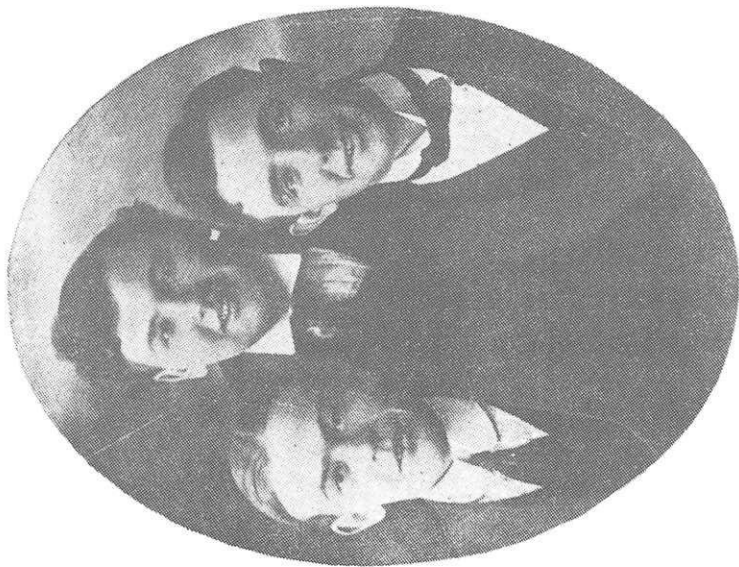
Faksimiletryck av program
från Trollhättans 1:a revy år 1915.
Originalets storlek är 270×185 mm.

Pris 25 öre.

Malmrovs tr. Trollh. 1915.

Trollhätterebyn

Kalabaliken
i Grönköping
eller
Var så go', Danniell!

DANIEL HERTZMAN
och Revyfabrikörerna
ERIK ADAMSSON och JOHN BÖRJESSON.

Malmrots tr., Trollh. 1915.

PERSONERNA:

Prologen.

En luftig trollhättegrabb.

1:sta akten.

Avtäckningen på Karl Johans torg.

Filosokrates Gustavsson, bej, berest trollhättebo.

Sherlock Pettersson skarp poliskonstapel.

Åsakabonden.

Fläsk-Beda | torgmadamer.

Oste-Maria |

Amanda Kalsån, övergiven Skoftebyflicka.

Johan Andersson

Anders Johansson | kommunarbetare.

En frågvis.

En som kommenderar.

Josefina Månsson, görstili fjälla.

Daniel Hertzman — själv.

En som tror han kan nå't — kommunalpamp.

Ordföranden i styvkomiten.

Egnahemsfamiljen.

En bakelsegrabb.

En vänlig herre.

Sångkör. Folk. Filmsfotograf.

2:dra akten.

Kabareten på Kung Oscars bro.

Filosokrates Gustavsson, bej.

Sherlock Pettersson.

Strömkarlen.

Älvor.

Posentivhalaren.

Kungsgatelaget.

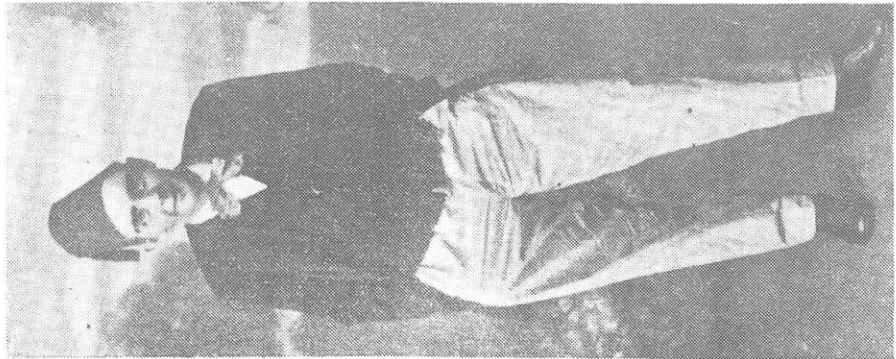
Öresjöparet.

Negerlungar.

Ett gammalt par.

F:een från sommarkolonien.

Kolingen.

FILOSOKRATES GUSTAVSSON, Beij.

Bejs presentationskuplett.

Mel.: Den 20 april.

Jag kommer från Amerika
där jag va miljonär,
och jäklar i min perka
va de' va bussigt där!

För jag gick klädd i gull och silke varje da
och hade hundra negrer att i en vagn mej
dra.

Jag var uti Panama
och byggde en kanal,
som går från Yokohama
långt upp till Kjertens dal.
Å den va lång och stor och kort och smal.
Ja, aldrig ni har skadat en sådan fin kanal.

Jag hölls i societeten
mäst både natt och dag,
och jämt jag var i teten
i alla muntra lag.
För de' va jag och Taft och Rokkefellers
pojck
och Roosevelt och Vilsson och kungen i
New-York.

Vi spelte kort å vinsta
den geck ju jämt te mej,
miljoner va de' minsta
jag vann uti ett hej.

Å jag ble rik, som fan, å köpte allt jag såg
å sedan till Turkiet jag for med nästa tåg.

Å när jag kom till turken,
så sa' han till mej: Sir!

Min regering den är murken,
ni får bli storvisir.

Å ottoman, turban å harem jag se'n fick
Å hundratusen fjällor i haremte där gick.

Jag ledsna dock på lyxen
och for till Sveden opp.

Jag tänkte: Kanske ryssen
kan komma med sin tropp.

För jag är dock så kär uti mitt fosterland,
att jag för detta landet kan ge allt annat
fan.

E. A.

Aug. Dahlgrens Guldsmedsaffär rekommenderas.

Kungsgatan. Trollhättan.

Åsakabonden.

Mel.: I Eksjö-stad.

Jag ä en äkta Åsakabonne,
om min gärd ja drar försorg,
a fast tia den ä omne
vell ja sjonga på erat torg:
Trallalla etc.

Nu di bögger e bana sa finer
som ska gå te Nössebro.
Rallare mä dvnaminer
skjuter, så I kan allri tro.
Trallalla etc.

Men ralliare ä trevlia bassar,
brännvin a pänga har di jämt.
Tösära också för dom strassar,
för di tror di ska fåt beståit.
Trallalla etc.

När seuna bana en gang ä färdi,
tror ja folk i denne stan,
att vi sänker priset, när di
får så mö mat mä bauetan.
Trallalla etc.

Ägga ä smöret vi allri sänker,
för en tjäuär luget på t,
mjölka vattnar vi — ja tänker
att i alla fall ho gar at.
Trallalla etc.

Vart är vell bonnen ha lika möcke,
om dä dåltr eller bra.

Folk i stan ska i mert töcke
snällt betala va ja vell ha.
Trallalla etc.

E. A.

Gå till

SUCCESS

Platsens förnämsta
och populäraste

BIOGRAFTER

Världens största slagnummer
och aktuella bilder visas en-
dast ä SUCCESS.

Beda: Det lins ej plats på jola,
är handlare har ett sånt trallala
som här, för alla skola
ha egen stor affär.

Bonden: De är jädrut för oss böner
för allt ä dyrt i trallalala.

Nej nu har jag inte stöner
te stanna längre här.

Maria (talar): Ä han rädder för kä-
ringar, va?

Bonden: Nej kors i jemene.

Maria: Jo kors i jemene.

Beda: Ä kors i jemene.

Alla: Ä kors i je.

J. B.

Kuren.

Mel.: Kopparslagarn.

(Duett.)

Johan: Vår sta den har sin egna kur
ä dä ä stadens tur,
för hadden vi inte så skulle stan
bli sur.

Anders: Ja, Trollhättan man kalla kan
en "kur"-ort utav rang.

"Den torrlige", Bäck uppfann,
ett slangord högt i klang.

Tralla lalla etc.

Johan: Och mången har han hjälpt
också,

dä kan ja svära på,

ty folk ä så stralande, blott still
han kan få stå.

Anders: Men första vi har ställt en upp
så ska han flyttas bort,
å flötningen då ä en kupp
som inte ä för torrt.
Tralla lalla etc.

Johan: Ä mycke har han skåda fått,
där han i väntan stått,
å Bäskan har skötten i tidningen
sa flott.

Anders: Men varu lelle ingenjör,
han sa till Bäsk: Min vän,
om inte snart ditt skäll upphör,
jag flyrtarn om igån.
Tralla lalla etc.

Johan: Ja, när han ej han ro kan få,
jag tror att då ä sa,
att dom har "kura" gömma lekt mä
stora ä mä små.

Anders: Ä därför tycker jag dä bäst.
till A. L. sälj statyn.
så blir han "forrlagd" — och härnäst
han fattas i revyn.
Tralla lalla etc.

E. A.

KNUT JOHANSSONS

Rak- & Frisérsalong

— Kungsgatan 18, intill Svea —
rekommenderas.

En mobilcerad.

Mel: Beväringssvisa.

E' visa vell ja sjunga på en gammal-
modi trall.

Men allt som har blitt gammalt ä ju
nytt i alla fall.

Ä därför sjonger ja den här, när ja
ble melangtär.

Trall la la lade ra, när ja ble me-
langtär.

Nu blir en mobilcerad, innan en vet
ordet ä,

Ä klädd i kronans palter, som ä både
blå ä grå.

Nu fattas blott e hecka, för dä hör
också tell.

Trall la la lade ra som petäter utan
sell.

Ä alla herrar här från stan som mo-
bilieras ut.

dom skriver säj i Uddevalla utan nä-
ge prut.

Sen ber dom bara Totti, dom ska få
stanna här.

Totti trall lade ra, dä ä en ilsken kär.

Vi vaktar järnvägsbron uti både rök
å damm,

Ä har dom ej passerekort, så kommer
dom ej fram,

Om så dä ä en majorsfiru eller själve
skam.

Trall la la lade ra dom kommer inte
fram.

Dä geck för några vecker sen en hyg-
maskin förbi

Att sänt ska rapporteras, jä, dä visste
inte vi.

Ä därför fick vi straffexiss ä gno av
själva hin.

Trall la la lade ra bara för en Zep-
pelin.

Eu kan dä allri klaga på som vi har
fattet här.

Vi äter ju i skolköket, dä duger allt
dä där.

Sä bor vi upp på mossen i en schang-
tiler stall.

Trall la la lade ra där ä varmt i alla
fall.

Dä ä sa ont om flecker uti denne
häre stan,

Sä veil en ut uppå galej, så får en
slita fan.

Dä fins för rästen blott en enda rek-
tit kääker tös.

Kalla trall lade ra, dä ä e kääker tös.
J. B.

Kom ihåg

HANNA SPJUTHS

FRUKTAFFÄR.

Skoftebyflickan

Amanda Kalsånsns visa om ladda-
rebasen Kal-Agust Joansånn.

Mel.: Tryggare kan ingen vara.

Trygga kan ni all dri vara,
ni små flecker som ä rara,
ty ni går i ständigt fara
att bli lurade av kara.
Ack! Ja!

Mor mins hydda ner i Skoffen
låg så skönt bland barrskogsloften,
jag blev uppväxt i den bygden,
som e ilja ren i dygden.
Ack! Ja!

Morsan hade matsilverving,
tretti "rallis" feck traktering,
å jag passa upp ve bordet
där Kal-Agust förde ordet.
Ack! Ja!

Ett ljuvligt manfolk va Kal-Agust,
fast nat mönster han ej va just,
dock en kunne allri nekan,
ja, en velle bara smekan.
Ack! Ja!

Han som sa mej helt betaget,
han va laddarbas i laget,
när han sköt då all dri flecka,
för då vet ja, stackars flecka.
Ack! Ja!

Uri skogens dunkla sköte
gingo vi till kärleksmöte,
å vi knutrade som duvor
uppa skogens mjuka tuvor.
Ack! Ja!

Ja, vi levde såsom gefte,
men va gefta utom skrefte.
va ska man mä präst för rästen
när en ej får mer av prästen.
Ack! Ja!

Kal-Agust tjänte grova pängar,
ty han va en styv bergsprängar,
när ibland vi sat där hemma,
stack han te mej e hel femma.
Ack! Ja!

Sen från jobbet fick han sparken,
då han lämna svenska marken,
till Canada va han tvungen
fara ifrå mej å ungen.
Ack! Ja!

Allri sen ja hört nåt fråen,
fast jag hållt så möcke åen.
Visan sjongs dock ej för roskull.
jag bevisar blott min oskuld.
Ack! Ja!

E. A.

Hemgårdens

Rak- o. Frisersalong

rekommanderas.

Egnahemsvisan.

Mel.: Sankte Per och Helan går.

Gubben: Om bekymmer ej ni har
vill vi strax er råda:
köp ett "Egna hem" envar
och vi kan bebåda,

Kärigen: Att bekymmer sen ni får,
kanske ni från huset går,
amorteringen, min vän,
ständigt går igån.

Båda: Säg mej! Säg mej! Vem?
har bra på Egna hem.

Refräng: Egna hem, sjung hopp fa-
derallanlallanlej !:

Kovan går till ditt Egna hem,
huset sen går till vilken? vem?
Egna hem, å fy för Egna hem!

Gubben: Vi för denna lilla kåk
knogat har och sparat,
tills vi efter mycke bråk
oss i skulder snarat.

Kärigen: Köpa tomt vi inte får,
arrundera den blott gar,
statens jord man endast lånt,
är det riktigt, sänt?

Båda: Säg mej! Säg mej! Vem?
har bra på Egna hem.

Refräng: Egna hem etc.

Gubben: När ni sedan ett par år
lånet amorterat,
ledsnar ni och huset står
salu-annonserat.

Käringer: Finns de nån som köper't då kan ni vara nöjd och gå, att ni kom så lätt ifrån skulden på ert lån
Båda: Säg mej! etc.
Refrång: Egna hem etc.

Gubben: Hällre vill jag rum och kök uti Manhem hava,
än ett Egna hem med stök,
där man blott får slava.

Käringer: mödor utav alla slag för att klara lanets dag,
offra både liv och lem för ert egna hem.
Båda: Säg mej! etc.
Refrång: Egna hem etc.

E. A.

Vad dom glömde

— lägga ned i stadhuslådan.
(Duett.)

Mel.: Kovan kommer.
Våran stad fast annars bra har ett fel, har ett fel.
Glömskan bor hos pamparna, ett stort fel, ett stort fel.
Ja, vi talar om nu båda vad dom glömt i stadshuslåda, glömskan är ett sabla fel, därom skall ni strax få del.

Våran debetsedel stor har dom glömt, har dom glömt.

Kvinnans landstjörn, kära bror, har dom glömt, har dom glömt.
Hotell Utsikten och Vidi och Ny Tid som är otidi, ja, det är då rent fördömt att dom har så mycke glömt.

Sprickan uti Lundborgs hus har dom glömt, har dom glömt.
Apotekets ciderbrus har dom glömt, har dom glömt, ångbåtstutning i kanalen, Alexanderska skandalen, ja, det är då rent fördömt att dom har så mycke glömt.

Statens "Fäfänga" så fin, har dom glömt, har dom glömt, och så svarta listans svin, har dom glömt, har dom glömt, Stadsfullmäktige så jumme hade också nog fått rumme, ja, det är då rent fördömt att dom har så mycke glömt.

Vårbadhusets aktier har dom glömt, har dom glömt, och så ett par "ko-tier" har dom glömt, har dom glömt, Skrotprov ifrån A. L:s gård borde getts åt ladans värd, ja, det är då rent fördömt att dom har så mycke glömt.

En tax från våran taxfabrik har dom glömt, har dom glömt.
Fröken Missnöjd mot fru Vik har dom glömt, har dom glömt.

Ett kilo radium från Öna, Difosfats produkter sköna, ja, det är då rent fördömt att dom har så mycke glömt.

E. A. o. J. B.

Fyra konstaplar.

Mel.: Fyra små grisar.

Fyra konstaplar de gingo på patrull, de gingo på patrull, å alla va glada, då fanns ingen full, ja, allting var så fridfullt på gatan.

Så kom där en buse, som va så lång och ful,

som va så lång och ful, då smeto konstaplarna bakom ett skjul mens busen gick förbi uppå gatan.

Men sedan de stego åter modigt fram, ja åter modigt fram.

Då kom där en hund som va arg
som skam
och skällde ner allt folk uppå gatan.

Då gingo konstaplarna modigt fram till strid,

ja modigt fram till strid, a häktrade hundrackan sen för en tid och så vart åter frid uppå gatan.

Trollhättans Tidning.

Styrpinnarne.

Vem sköter om vår stolta stad
och klarar alla "fall"?

Vem har på kommunal estrad
en "fallenhet" för skall?

Vem ä dä som man hoppas på
skall göra "stan" till sta,

som folk uppskattar si och så
och skäller på, va sa?

Jo, dessa herrarne di ä

den jämt ska vara mä:

Den förste ä väl Kjeildahl, va?

herr Holmbergs lille vän,

ä Strömberg, Båsen mä sitt bla,

ä Dahlberg ä Sylvén

ä Nydqvist — A. L. Johansson

ä herr major Rhodin

ä Skauska Nisse — Pihl — Hansson

ä Nysström ä Melin.

Vem ä dä som förklarar krig
mot nubben här i stan.

som spinner mungen fin intrig

för att dom bort ska tan?

Vem vill att varat stadshotell

ska bli ett mjölkkafé,

där man mot "lösen" varje kväll

får kaffe, mjölk ä te?

De gycarne som så vill ha

dom följer här i ra:

Den förste vi gör "halt" inför

i "värsten" ä Hilmér,

— ty Spetsbergs "ka-ke" ingen stör.

hans "Jera" käril ger!

Och Moberger han tänker på

om "Her-man" kunde nät,
sa skulle vi tillsammans tva
nog nubben taga bort.

Vad finns för nöjen här i stan,
mång främling frågat mej,
och jag har stått där, stackars fan,
och skämts som en lakej.

Men när jag tänker efter nu,
jag kunde svarat stolt:

Jag vill berättat, kära du,

de nöjen vi har hållt,

ty ingen stad det finns som var
där nöjena så rar.

Om sommar "bal-tiskt" tivoli

vid "Stensmeja" vi har,

där jumpar man ä ligger i

mä fjällen fin ä rar.

På vintern biografens gräj

ä nöjeslivets klou.

"da kan väl inte önska dej

mer nöje kan ja tro!"

Reoyn

vara förköpen hos
går bra, tack

Josefssons.

FÖR KÖP finnes där även

Cigarrer, Tidningar, Vykort,

Papper, Kuvert, Käppar.

Härvatten, Skrivställ m. m.

Slutkuppet

till 1:a akten.

Här ni ser ett muntert lag,
som lever om varenda dag.

Och livet glatt emot oss ler,
endast sängen glädje ger.

Därför till Kung Oscars bro,

till kabareten ska vi gno,

Och där vi tar en munter sväng

alltjämt på vår reträng:

(kör) Ja sjung och tralla,

vi älskar alla

var stolta stad med sina fall

och kommunalpamparnes skall.

Ja sjung och tralla.

vi älskar alla

var stolta sta, den är så bra,

för Trollhättan hurral!

E. A. o J. B.

BRÖD, OST, Ägg,

Konserver, Konfektyrer,

P. G. Söderström

Trollhättan — Kungsgatan 53.

In- och Utländska Fruiter.

Saft, Viner & Läskdrycker.

Strömkarlens sång.

Mel.: Böljornas lek.

Brusande, forsande strömmar
dåna i vild melodi.

Människor i kärlekens drömmar,
de lyssna till er symfoni.

I forsdjupet har jag min boning
i älvfårens bergpass och språng.

Min boning dock ej fjätt försökning
för människobarnens intrång.

Vilda ström, ström, ström,
skummande vatten så skönt,

Se! Se! Se!

Hur ditt skumstänk stranden krönt!

Skiner då månen på strömmen
strålände underbart klar,
ser jag i strändernas gömmen
många älskande människopar.

De mötas i kärleksberusning
vid strömmarnes yrande lek,
som ock med sin mäktiga tjuvsning
gör människosjälens så vek.
Vilda ström etc.

E. A.

För elektriska installationer
användes med fördel
för kunderna

Ernst Samuelssons

Elektriska Installationsbyrå.

Malmrots tryckeri.

JOHANSSON & SÖNERS

Fiskaffär

rekommenderas.

Platsens största affär i sin
bransch.

Tel. 47.

Trollhättans Tidning.

Lån-kuplett.

Mel.: Det hörs inte för musiken.

När jag vårat stadshus såg härom dan
och "konstverket" mig förvanat,
jag tänkte: vad tusan går nu åt stan?
(talar:) Var har dom fått pengar i-
från till en så stor kak, men sen
var det en som sa till mej (sjunger):
Asch då har dom bara lånat.

Jag känner herr Carlsson sen flera år
och häret hans haver grånat,
men fru hans haver det rikaste här
(talar:) och en gång sade jag till
Carlsson: det var ett väldigt vao-
kert här din fru har, men då sa
Carlsson (sjunger):
Asch då har hon bara lånat.

Här bygger dom Egna hem varje dag,
man skulle tro dom rånat,
men tänker man sedan efter ett slag
(talar:) så vet man nog var pengar-
ne kommer ifrån (sjunger):
Ja dom har de bara lånat.

Ni minns väl bondetäget i fjol,
fast fästskotten nu fördånat,
det var tretti tusen bönder som gol
(talar:) ja fråga A. L. var alla dom
bönderna kom ifrån, och A. L. han
sa (sjunger):
Asch dom har di bara lånat.

Man skall ej på söndag få en cigarett,
men förbudet dom har fördånat.

men ändå man får en rök ganska lätt
(talar:) för härom söndan så träffa
jag min gode vän Kalsan som kom
ut från ett katé med en cigarett i
mun å då fråga ja honom: hur fa-
sen har du fått dej en cigarett, man
får ju inga köpa på söndag: men
då sa Kalsau (sjunger):
Asch den har jag bara lånat.

När man har skrivit hop en revy,
då kan man ej komma ifrå att
man mötes av kritikarnes gry,
(talar:) och folk undrar var dom fått
alla idéer ifrån, men frågar man
Nils Nilsson så säger han (sjunger):
Asch då har dom bara lånat.

Var skall Ni köpa Edra rökverk?

Jo!

De bästa varorna till de billigaste
priserna erhållas i

Anna Roos

Cigarraffär vid Sveateatern.

Detta revytryck beställdes å
Malmrots tryckeri den 8 mars på
kvällen. Levererades till revy-
teatern 10 mars.

Kungsgatesteppen.

Mel.: Flickor ä som änglar små.

Vi är ett kiltigt lag
grabbar och fjällar,
natten vi gör till dag
i fall det gällar.

Bäst trivs vi i Allén,
junipar vid lyktans sken,
kyllingen på gatan
ge vi satan.

Så jumpar vi uppå Kungsgata,
till dansbana å den jaktit bra.
(Grabbar och fjällar i muntert lag
fröjdas i jumpningen ljuva tag,
När sen steppen vi slutat har,
på sofforna sitta vi par vid par,
hanglar med fjällan (grabben) så
nätt och rar.

Ack, va den å bra
våran Kungsgata.

När "Stensmijas" sista vals
är slutad, vi skumpa
med armen om fjällans hals
vi gå då att jumpa.

Kungsgata å så bra,
bara di vattnar na

Rommel, tänk på natten,
ge oss vatten!

Så jumpar vi etc.

Kungsgatan fin och bred
vart hemvist har blivit,
byllingen försökt så vred

Visan om lille Sven.

Mel.: Bondbrängens klagan.

En gång föddes det i Sveriges rike
ett gossebarn som sen fick namnet

Sven,

hans levnadssaga aldrig haft sin like,
uti en visa vill jag tolka den.

Hans fäders vagga stätt i landet Kana,
från dem sin vandraremani han fick,
han började på vetenskapens bana,
och uppå upptäcktsfärder sen han gick.

I öknen vandrade hans stolta fäder,
dom vandra där i förti långa år,
som lille Sven va utå samma läder,
till Himalajas berg hans färder går.

Han lessna snart att söka nya riken,
till Himalaja for han aldrig mer,
han började gå in i poetiken,
snart nog man honom på tribunen ser.

Varningsord han tala för allt Sverige
och tände Vasablodet på allt folk,
han sa i får för ryssen nu er värje
för jag ä skickader som hanses tolk.

För Sverige har han alltid haft ett
hjärta,

när kriget börja han till Tyskland for
och där förbund han slöt med Tjocka

Berta

och sen med Ville fick han bliva bror.

KUNGSGÅTELAGET.

att oss fördrivit.

Ända från Nyströms hörn
till Björnbergs vi skubbat förn,
men där fick han tji-sen

stackars grisen.

Så jumpar vi etc.

E. A.

Han med sin Berra blev ej hällert barnlös,
en liten mörsare dom får vart år,
och Svenska vakten nu har blivit
och Sven nu lugn på älderdomen får.

E. A. o. J. B.

Sång till sommarkolonien.

Mel.: Sommarsol.

Det gamla paret.

Livet giver oss bekymmer,
sorgen söker oss ibland,
dock, vad livet än inrymmer,
räck åt barnen ömt din hand.

(Refrång): Giv åt barnen, åt de små,
de små,

och du riklig lön skall få,
giv åt barnen, åt de små,
och du riklig lön skall få.

Uti stadens hus och gränder
finns det många klena små,
som vid havets sköna stränder
kunna hälsan återfå.

(Refrång): Hjälp då dessa arma små
etc.

Féén.

Jag är barnens egen fé,
féén från sommarkolonin,
när små små anlet mot mig le,

sjunger det uti mitt sinn.
(Refrång): Barnablick så underbar,
så klar,

må din klarhet dröja kvar.
Barnablick så underbar,
må din klarhet bliva kvar.

Barnasjälens rena himmel
må för evigt hållas ren,
uti jordelivets vimmel
ledas med en hand så len.
(Refrång): Barnablick så underbar,
etc.

Alla.

Vi välsigna dem som giva
stöd och bidrag åt de små,
deras lön kan endast bliva
tacksam blick ur ögon blå.

(Refrång): Men den lönen den är
nog, är nog,
sadan lön fås ingenstans,
ja, den lönen, den är nog,
barnaögats glans.

E. A.

Trollhättans Färg- & Kemikaliehandel

(A. LINDAHL)

— Storgatan —

rekomenderas.
Rikts. 91.

Rikts. 91.

Moratorium.

När världskriget började låga,
man undra var kovan ska tas,
men svaret man fick på sin fråga,
regeringen gav ut en ukas.

(Refr.) Å si ock vi vårt moratorium,
torium, orium, ;: morium, torium,
orium, jum-jum.

Studenterna togos på orden
att offra allt för sitt lann,
men sedan, när tiden var vorden,
pratmakarne hastigt försvann.

(Refr.) Ja, dom tog sej ett moratorium
etc.

Vi har som ju alla väl veta

en skjutbana haft några år,
en dag gick en herre och leta,

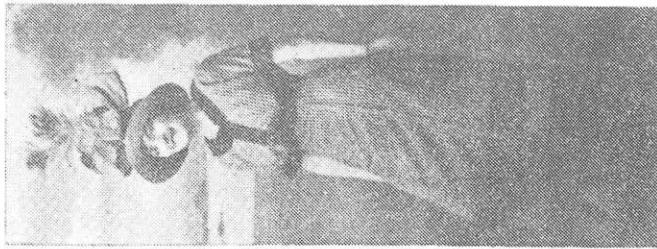
av skjutbanan fanns ej ett spår,

(Refr.) För dom har ock ett moratorium
etc.

Jag ofta har ringt till centralen,
förgäves jag väntat på svar,
jag väntat och ringt som en galen,
nu klarhet i saken jag har,
(Refr.) Ah! dom har nog ett moratorium
etc.

E. A. o. J. B.

Trollhättans Tidning.

Josefina Månsson, gästtill fjällen.

Öresjöparet.

Mel.: "Leve, njut och dröm" ur
Filmdrottningen.

Han.

På sommarens varma dar,
då när solen bränner het,

till Öresjö vi far
att svalka söka ni vet.

Hon.

Kring badets lätta dräkt
går sommarvindens fläkt.
Det är så ljuvligt då på strand
med schangtil kavaljer vid sin hand.

(Dans).

Han.

Hej hopp min kära du,
lilla vän fran Öresjö,
där bada jämt vi tu,
jag och du min ljuva mö.

Hon.

I vattuet plaska vi,
av solen brynte bli,
vi har ett Mölle där minsann
med kurtis och med gläm med varann.

(Dans)

Han.

Hur ljuvligt är ej där
leva om på ungdoms vis,
för vackra flickor är
Öresjö ett paradis.

Hon.

Man lever där så glad
och flirtar i vart bad,
ja maken plats man söka får,
ty blott där, kära vän, glädjen rår.
E. A.

Slutkuplett.

Mel.: Så fästa vi.

Jag med denna kuplett
vill nu helt rätt och slätt
sluta min kabaret för i kväll.
Här kung Jimbo ni ser,

glada flickor som ler,
om er kärlek dom ber, ack var snäll.

Öresjöynglingen, och se där koolingen,
bakelseynglingen, ständigt gla.
Akra bida mika alla huka is ma

humma rumpa lika musta ka

Tag livet glatt för varje dag
med sång och dans och skratt,
blott sän't åt livet ger behag
var glada dag och natt.

HELMER EKMAN

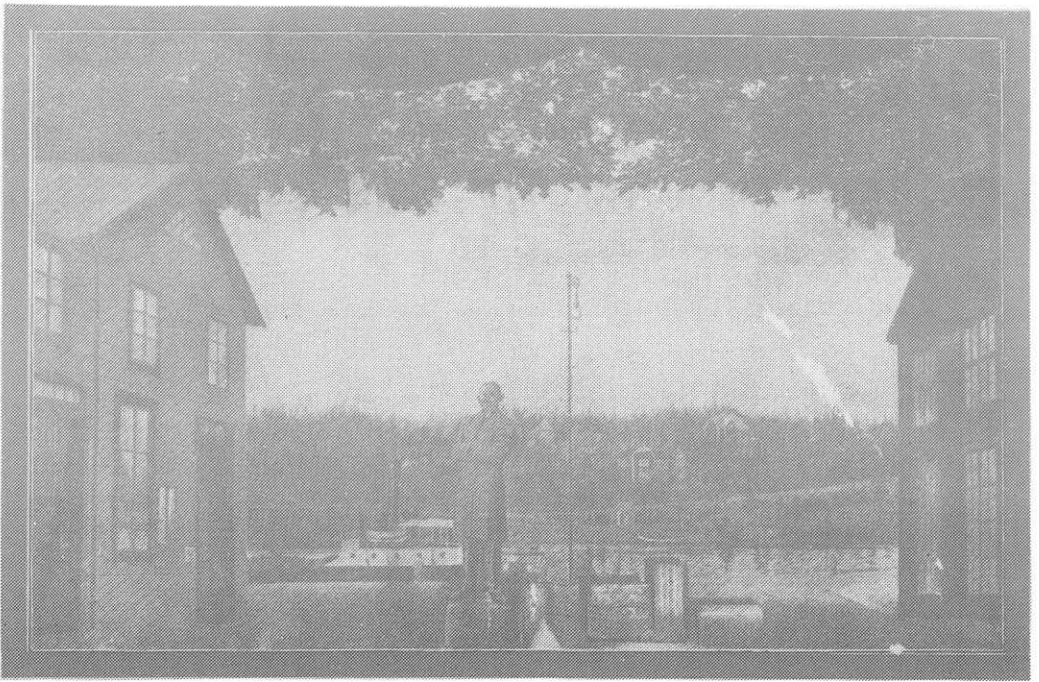
Cigarr- & Tobaksimport.

Björnberg & Hanssons Ett.

(Hugo Dahlgren)

Speceri- o. Diverserhandel.

Kungsgatan 12.

FÖRSTA AKTENS DEKORATION

Faksimiletryck av program
från Trollhättans 2:a revy år 1916.
Originalets storlek är 230×310 mm.

SVEA-TEATERN

..... (Trollhättans Amatörteater) .....

Kupletter och Bilder

ur

Nyårsrevyn 1916

Lite revyskoj med prat och kupletter i all vänlighet. Indelat i två stadsdelar av Erik Adanson och John Borjesson. Obs! Egen orkester. Den "tongivande" inom orkesten är Laurentius, som även arrangerat och komponerat musiken. Nya charmanta dekorationer af J. C. Andrén.

NYÅRSREVYN 1916

Stadsfröjd eller Benen i luften

eller

Tack Emil!

av

Erik Adamson och John Börjesson

Dekorationerna av J. C. ANDRÉSEN

BILDER OCH KUPLETTER

Pris 50 öre

GÖTEBORG
A. LINDGREN & SÖNERS BOKTRYCKERI
1916

OLSSONS HERREKIPERING

KUNSGATAN 26

rekommenderar sitt väl sorterade lager av:

Mans-, Ynglingskostymer och Överrockar, Hattar,
Mössor, Byxor, Regnkappor.
Goss- och Flick-Regnkragar m. m.

FÖRSTKLASSIGT
:: SKRÄDDERI ::

BROR EKMANS CONDITORI OCH CAFÉ

STORGATAN 27 Telefon 93 TROLLHÄTTAN

Emottager tacksamt beställningar å

GLASS, PUDDINGAR SVISSAR ETC.

Dagligen färska WIENERBRÖD, BAKELSER
och TÉBRÖD

Vid fester, bröllop, barndop, begravningar
Kom i håg BROR EKMANS KONDITORI
TROLLHÄTTAN

NYÅRSREVVYN 1916

Stadsfröjd eller Benen i luften eller Tack Emil!

Lite revyskoj med prat och kupletter i all vänlighet. Indelat i två stadsdelar av Erik Adamson och John Börjesson.
Obs! Egen orkester. Den tongivande inom orkesten är Laurentzius, som även arrangerat och komponerat musiken.
Nya charmananta dekorationer av J. C. Andréen.

Första stadsdelen:

HIPPAN PÅ KAJEN.

PERSONERNA:

Lugnet }
Frasten } - Dunder-gubbar och kajdekorationer.
Bräckan }

Lena Andersson, säljer nubbar på kajen.

Rosamutta, hennes dotter i första förlofningen.

Sven Efraim Ost, manlig oskuld och Rosamutta's benudtare.

En poliskonstapel, då och då.

Amandus Ström, lagom arbetande månadskarl och stor
stadskännare.

Andreas Rudström, gammal stofil, inflyttad till stan.

Goteborgs-Posten med bilaga.

En Hundsvotterad.

Åsakabonden.

En Tunhemsbonde.

En Gärdhemsbonde.

Killan

Millan

Tuttan

Ruttan

Monopolflickor.

Gäster på hippan m. fl.

Andra stadsdelen:

"BLANDAD KOMPOTT" PÅ KRAFSTATIONSVÄGEN.

PERSONERNA:

Jonte }
Kalle } Schässia Trollhättegrabbar.
Oskar }
Walter }

Ländsticks-flammorna.

Amandus Ström.

Loffen, hans gamla rycka.

Sven-Efraim Ost.

Rosamutta numera fru Ost.

Frotes Johansson, f. d. Trollhättebo på besök.

En polis igån!

Greta } Småflickor.
Stina }

Skottars-töser.

Ett par nyvalda.

Ett par verkstadsgrabbar.

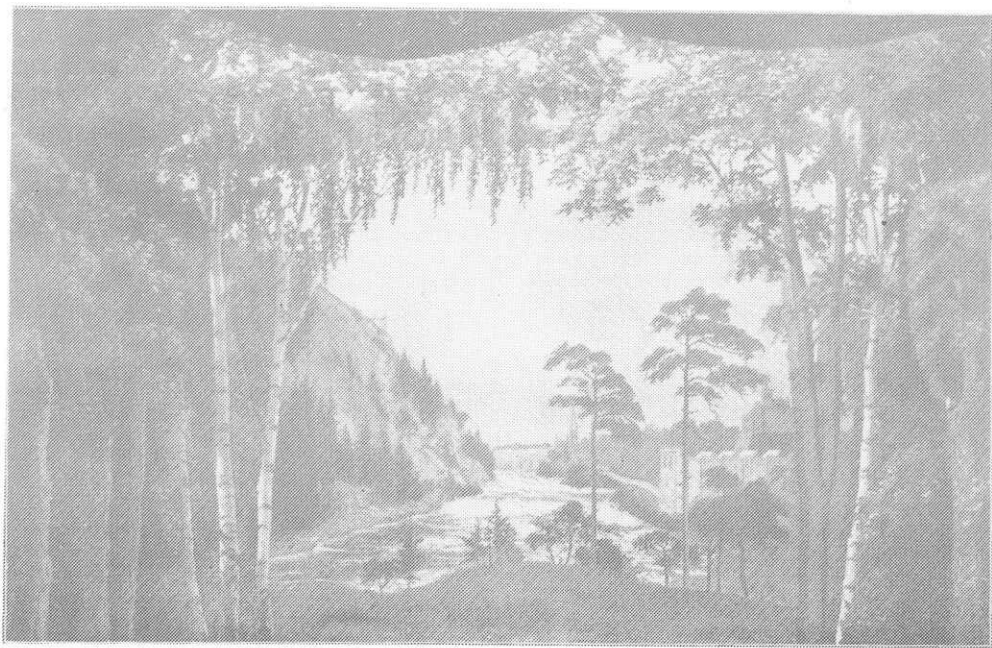
Fata Morgana och älvor.

Åsakabonden.

Sofi, hans plåga.

Ett älskande par.

Fotografierna från Sigrid Frankes Atelier

ANDRA AKTENS DEKORATIONER

»Dunder»-gubbarna's paradssång.

Melodi: Inneborg.

Vi ä ett litet mastit gäng
 gillar inte knog och läng
 dagen tar vi som den är
 ger slätt Fu i vart det bär.
 Fast dom oss på listan fatt
 skaffar vi oss ända na't,
 kovan har vi inte, men,
 alltid har vi nagon vän

Refräng:

Får vi bara till en knaper
 behövs ej schaper
 blott vi fa oss ett langt rus
 sen vi ma som själfva kungen,
 I granskogsdlungen
 vi lever bus.

Om man inte pärkan får
 lika bra med dunder gar,
 men fan han borde allt fa Bratt
 som gjort oss ett sadant spratt.

Bylingen nog sökt manro
 att fa oss i Munkebo
 men om vi får varning a'n
 tar vi jobb hos kommission.

Refräng:

Sa får vi oss till en knaper
 för vara schaper
 kan vi fa oss etc.

I kväll ska här bli riklig stuns
 ner på kajen blir baluns
 där får vi nubben a varmt käk
 man lever inte som na't käk.

Rynker de ska vi också ha,
 fast dom ä gamla ä dom bra,
 inte ä de värt att vi dom rör
 men kovan får vi när dom dör.

Refräng:

Då får vi etc.

J. B.

Rosamutta's Ingeniörs-visa.

Melodi: Under den Linden.

När jag var en liten flicka
uppå fjorton är
ut att handla mamma skicka
mej, som ni förstår.
Uppå dessa färder hände
då jag kring i staden rände
att jag lillan
förbi Villan
ofta vägen tog.
Och då såg jag många
korta såväl långa,
ingeniörer alla slag
och för dem jag fick behag
av beundran fången
kär för första gången
jag nu dilla
stackars lilla
denna strofen drog.

Refräng:

Ack små söta ingeniörer
vilken titel ni dock har,
om ni visste vad ni gör
där man ser er här och var.
Ja vart kvinnohjärta brinner
när det en av eder finner.
Ingeniörer älskar jag
kvittar sedan vilket slag.

Nu jag börja ständigt springa
ute varje kväll,
fast mig mamma ville tvinga
in, med hot om smäll.
Så en kväll när jag var ute
hände det där Grundbergs knut e,
att jag törna
i dess hörna
mot en stilig karl.
Han tar av sej hatten.
Förlåt lilla skatten!
Presenterar sej han gör,
mitt namn: Jonsson, ingeniör.
När jag titeln hörde,
kunde ej rå för de

jag för honom
tog den bit som
hos mej fastnar har.
Refr.: Ack små söta etc.

Sen vi båda ofta möttes
på en promenad
våra möten noggrannt sköttes
och jag var så glad,
på hans rum vi ofta tjarar
och han hju'r mej uppå balar.
Skyttebaler,
Idrottsbaler
allt sånt där ni vet.
Där han presentera
mej för många flera
ingeniörer allihop
gud sånt stäm och glam och rop,
där fanns punsch och champis
Jag blev riktigt slampis,
och i lagen
jag för lagen
sjöng min hemlighet.

Refr.: Ack små söta etc.

E. A.

SVEN-EFRAIM OST

Sven-Efraim som ogift.

O, grymma Rosamutta du min hjärtekaramell,
Ditt sinne är förvillat utav höglärdens basell.
Du har nu gått och tränat efter herrskaps kolifej,
Så att du glömt Sven Efraim, som alltid älskat dej.

Vad haver jag väl brutit, att du mig skall löna så?
Har jag ej ständigt legat för dina fötter små?
Men nu så vet jag det, att i ditt hjärta falskhet bor.
På flickors kärlek nu förvisst jag aldrig mera tror.

BJÖRNBERG & HANSSONS EFTR.
(HUGO DAHLGREN)

Speceri- och Diversehandel

rekommenderas!

För alla e' dom lika, det finns inget undantag.
Dom kan visst skilla hjärta, om dom vill dag
från dag.

Men kanske om dom träffar en, som kallas ingenjör,
Att deras hjärta smälter ner, så fort som han
dem rör.

Nu vill jag inte längre lida hennes spe och spott,
Ty jag skall genast svara med en kärlekens bojkott.
Nu hjälper inga böner för emellan oss e' klart.
Åt flickor aldrig mer jag ser, (paus) om du inte
kommer snart.

J. B.

Monopolet.

Mel. av Laurentius.

Vet ni, varför man nu mer sällan får se
Karlur som förr, vara glada och le?
Dom går där så trumpna och tråkiga jämt,
Vart ansigte är som förgrämt.
Och frågar man någon, så får man en bläng.
Se'n svarar dom alla med samma refräng:

Refräng:

Uschla monomonomonomonomonopolet,
Som Vennersten har hittat på!
Sabla monomonomonomonomonopolet,
Det retar hä'd stora och små!

På tobaken har nu bli't stadsmonopol.
Den, som vill bli på *röken*, får ej vara smal.
Men *rykande* åtgång det ändå har.
Man köper, vad än sen dom tar.
Tänk, snusen i *pris* också höjts på en gång,
Så nu *prisar* snusätarn blott denna sång:

Refräng:

Uschla monomono - - polet etc.

Det dröjer nog inte alls länge, tills de'
För Bio- det också skall sättas ett P.
Då Sjöström blir stadsmonopolregisör
Den titeln i luset sig gör.
Sen blir det för ägarne mindre profit
Och Öhlander och Lundborg dom drar denna bi:t

Refräng:

Ska' dom göra monomonomonomonopol på
Det *bildskönaste* konsten har.

Vi önska monomono - - polet
Längt inåt häcklefall drar.

Men tänk, om på barnen de ock skulle ha
En stämpel, då tänker jag, Hlinke blev gla'.
Till *Tyskland* dom fore ej fritt såsom nu.
Man fick ha licens åt sin fru.
Dom skulle nog knota då lite och var
Och sedan dom alla den här strofen drar:

Refräng:

Varför skulle monomonomonomonopolet
Sig lägga upp i detta här?
Sabla monomono - - polet!
Ingen undrar väl på om man svär.

J. B.

MONOPOLFLICKOR

KNUT JOHANSSONS

Raksalong

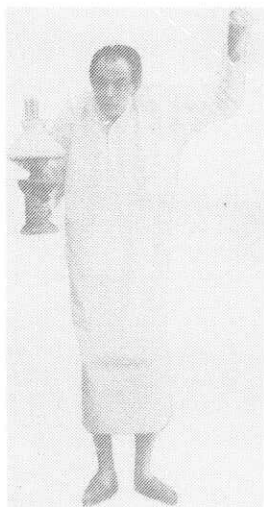
KUNSGATAN 18

REKOMMENDERAS!

KRAFT-, BELYSNINGS-
OCH
TELEFON-ANLÄGGNINGAR

Infordra offerter från alla firmor.

ERNST SAMUELSON
Rikstelefon 80

EN HUNDSVOTTERAD

En »Hundsvotterad».

Melodin av Laurentzius.

När efter dagens strävan
jag tröttar mej lägger sa,
och undrar med en bävan
om jag kan sova få.
Da natten äntligen stundar
jag somnar in till slut,
men väckes snart af hundar
med arga skall och tjuft.
Vov, vov, vov, vov, vov, vov.

Jag rusar upp ur sängen
sa arger som ett bi
och undrar huru längen
dom nu ska halla i.
Och ner på gatan hastar
jag kvicker som ett skott
kört bort dem, schasar, kastar,
men de mig svara blott:
Vov, vov, vov, vov, vov, vov.

Att sådan *hundliv* tala,
ja de ska ingen *hund*,
när nästa gång de vråla
jag skjuter dem på stund.
Sen vore det väl *hundan*
om dom ej sluta *skall*
att *hundfröjden* fa undan,
blir skönt i alla fall.
Vov, vov, vov, vov, vov, vov.

E. A.

GÖTEBORGS-POSTEN - MED BILAGA

»Göteborgs-Posten» med »bilaga».

Mel.: Charles.

Tilda:

Frans du ä en stilig kar
du en gång mitt hjatta har
mobliserat mä en slät
da ja sade till daj: ät!

Frans:

Tilda ljuva älskogsknopp
här har du din hjärtesnopp.
Snat ja gör mot daj mitt viv
en käleksoffensiv.

Refr.: Båda:

Jössas va vi ska kössas
kärleken blir mobliserad
Jössas va vi ska kössas
hemma i Göteborg.

Frans:

Tack min lelle sockerbit
för att du har kommit hit,
ska vi gå på »Bio» saj?
annat nöje finns här aj.

Tilda:

Naj på Bio ä ja trött
vi stället ska ha sött

---

*De billigaste, modernaste och slit-
starkaste skodonen köpas alltid i*

Josef Larssons Skoaffär

Trollhättan

på Kryddas rum som jag har hyrt
vi tar vår lilla flyrt

Refr.: Båda:
Jössas va vi ska kössas
kärleken blir mobiliserad
jössas va vi ska kössas
uppe uppå mitt rum.

Tilda:
Minns du sommarns sköna dar
när på Längedrag vi var,
hessskapet mitt bodde där
a du kom te maj så kär.

Frans:
I den salta böljan då
plaskade vi bada två,
Solbad tog vi på fin vis
fritt som i paradís.

Refr.: Båda:
Jösstes va vi då kösstes
kärleken va mobiliserad
jösstes va vi då kösstes
ute vid havets strand.

Tilda:
Sen som andra vi förstäss
tvingna bli att gifta oss
bröllop vi på Phoenix har
allraminst för femti par.

Frans:
Fast på Kullaget e fläng
ljänar ja dock möcke päng
sa att vi ska få mitt släng
e rekti dubbelsäng.

Refr.: Båda:
Jössas va vi ska kössas
kärleken blir mobiliserad
jössas va vi ska kössas
uti var dubbelsäng.

E. A. & J. B.

TROLLHÄTTANS FISKHALL

(A. JOHANSSON & SÖNER)

Fisk (både död och levande)

Sill (både färsk och salt)

Konserver (både dyra o. billiga)

Eget rökeri.

Steg för steg.

Melodin af Laurentzius.

Man är i Stafrelund
rätt arg i denna stund
man tycker när de' sta
så ska man väl ock ha
dit, vatten utan *krus*
men ock elektriskt ljus.
Till dem som arga är'
jag säger som jag plär:
Refräng:
Ni får't nog så småningom
steg för steg, steg för steg
blott så småningom
steg för steg, steg för steg.

Till fogden för vår hamn
— ni känna nog hans namn
man har nu snart sagt allt
i hans hand anbefallt.
Fast han är som ni vet
vår största pampighet
kom han dock inte opp
uti ett enda hopp.

Refräng:
Det gick blott så småningom etc.

Vi stadshus fått med stil
nu gudskelov sa Pihl.
Folk önskar att vi blott
ett torn på't hade fått.
Att ha borgmästare
vi fick på båten ge,
den pamp som hoppats på't
jag tröstar. Vi kan få't!

Refräng:
Vi får't nog så småningom etc.

I tjugotre års tid
det var en sabla strid
man har stått i som fan
för att få hela: *Stan*
och äntligen till slut
man stan har prässat ut
ty Kungl. Majestätl
nu har stadfäst det.

Refräng:
Det gick ändå så småningom
steg för steg, steg för steg
blott så småningom
steg för steg, steg för steg.

E. A.

AMANDUS STRÖM

»De' förtjänsten man lever på.»

(Duett). Melodin av Laurentzius.

Amandus:

Bönderna dom pressar opp
priset så bedrövligt
att man tycker att ett stopp
snart ska va' behövligt.
Deras export går som *smör*
med smuggling och licenser
fast man anser att sånt hör
väl hava några gränser.

Refräng:

Men varje bonde säger som sä:
»De' förtjänsten man lever på.»

Åsakebonden:

Och ni stadsbor med beske'
på oss bönder källa
skull' en ta va ni vill ge
finge en väl svälla
Sa vi för tyska *marken* nej
vore vi väl ryska .
ty vad gör man inte sej
för att klara hyska?

Refräng:

Å därför säger bönderna sä:
»De' förtjänsten man lever på.»

Båda:

Världen kännes nog igen
uppå så'na slängar,
folk dom klär sin häste vän
när det gäller pängar.
Stadsbo, bonde likabra
söka flå varandra
när som en vill kovan ha
hörs den andre klandra.

Refräng:

Men båda säger dom som sä:
»De' förtjänsten man lever på

E. A.

Tändsticks-»flammorna».

Melodi: »Seglingsvisa».

Här ser ni käcka kej
från Vänersborg, ljo hej!
som söker släng åt sej
uti er sta.

Vi *sticker* ofta hit
på en kärleksvisit
stryker omkring en bit
på Kungsgata.
Grabbar de ä vårt liv!
När dom gör gask
har dom sitt hjärteviv
som i en *ask*.

Och uppå *Kryddas* rum
har man med grabben *mum*
folk har ju inget *hum*
om lur vi ha.

Trollhättegrabbarna
käckaste dabbarna
som slänger labbarna
uti vårt land,
dom vet lur man med stuns
ska ha en fin baluns
kaffe och Carlshannus *puns*
jompung ett grand.
Grabbarna *tändas* opp
mot våra *plån*

Glöm ej

att prova min specialblandning ROSTAF KAFFE

Pris Kr. 2: 50

och 11-kaffet till det billiga priset av

Kr. 2:

A. CARLSON, Kungsgatan 26

Elektriska Installationer, Utvidgnings-, Ändrings- och Reparationsarbeten

Metalltrådslampor, Armatur, Elektriska strykjärn, Kok-
och Värmeapparater m. m.

Bäst och billigast hos

AXEL ÖHLANDER

TROLLHÄTTAN

TELEFON 48

vi glöder från var knapp
 långt ner till tån.
 Punschén har gjort oss matt'
 vi stannar kvar i natt,
 komma väl hem min skatt
 sen efter hand.

Blir grabben riktigt ten
 bilar vi hem med Stéen
 fan ger vi i Helén
 och hanses gnåt.
 Man är blott ung en gång
 vad gör sma sneda språng
 stan varan är för frång
 med allt sitt prat.
 Noll-ting är ingenting
 sa herr Lydell.
 Han springer blott i kring
 och ger oss skäll.
 Gubben Lydell bestämt
 har stadens pampar skrämt
 han är i Gosen jämt,
 bussig kanrat.

E. A.

ANDREAS RUDSTRÖM OCH GÄRDHJEMSBRONDEN

Förhörskuplett.

Melodin av Laurentzius

Amandus: En pamp vi ha uti denna stan,
 Som allting jämt skall bestyra
 Han ligger i utav glatte fan
 Och uppdrag har minst för fyra.
 Som aldrig tycker, han får för mycke'
 Säj, vet du, vad det är för en gycke?
Bonden: Nej.
Rudström: (viskar till honom: Rhodin).
Bonden: Rhodin.

Amandus: Vad är det väl, som dom har höjt opp,
 Fast förut det var tillräckligt
 Och ingen enda ändå sa: stopp!
 Men tyckte att det var jäkligt
 Nog kan väl hända, det snart blir bättre,
 Det kan du gissa, det mycket lätt är.
Bonden: (säkert) Rhodin.
Amandus: (talar). Är du förbaskad, det är bil-
 jetterna på järnvägen.

Vi blivit vanda att vänta jämt,
 För här i stan allting dröjer
 Dom tyckes taga allt blott på skämt
 På fiden ständigt dom töjer
 Vi väntat på den nu hela året
 Så att vi nästan fått ont i håret.
Bonden: Det är livsmedelskommissionen.
Amandus: Ja, det kunde det nog också vara
 men — — —
Bonden: (grundar) Nossebrohana.

Från första da'n som den sättes opp,
 Så börja många att gruffa,
 Tills Båsk i Trollhättan ga'n ett dopp
 Och Rommel fick sina knuffa'
 För skolbarne lär han vara ussel
 Då flyttar vi'n, här e' inget knussel.
Bonden: Det är inrättningen vid Ångbryggeriet.

Vad är det, som alla pampar tror,
 Att dom skall bli, när det gäller?
 Dom ligger i nu var stund och gnor
 Och på andra styrpinnar skäller.
 Om dom är sossar eller liberala,
 Sa lider dom utav högfärdskvåla.
Bonden: Det är stadsfullmäktige.

Nog vet du ändå, vem som det är;
 Som är så arg på oss alla,
 Att knappt vi våga oss visa, när
 Hans ilska glävs höres skalla,
 Som bara skäller på vem han rakar.
 Om folk på gatan blott går och språkar?
Bonden: De' e' la' allt Lundén?
Amandus: Nä, De ä Dreffas hund.

J. B.

Sadelmakare- & Tapetserareverkstaden

Skolgatan 18 (Hedenskogs hus)

rekommenderas i hågkomst!

Beställningar mottagas ä

**Stoppade och klädda möbler,
 madrasser m. m.**

Reparationer utföras omsorgsfullt och billigt.

G. R. HÄGGVIST, Tel. 242
 Trollhättan

Husmoderns kuplett.

Mel.: »Vi gå över daggstänkta berg»

En husmor uti våra dar
jösses då
så strävtigt och bekymmersamt det har
jösses då
få kovan att räcka
att hushållet läcka
det är inte lätt ska ni tro
jösses då.

Var kotte som har en affär
jösses då
för varan vet dom knappt va dom begär
jösses då
med inkomster skrala
en ann' får betala
va handlarne än sen vill ha
jösses då.

Det finns nat som arger mej gör
jösses då
jag menar »sânt» som kallas exportör
jösses då
som maten vår sänder
till utrikes länder
de ä så man kan blifva grön
jösses då.

Ä ont efter maten de va
jösses då
tills vi fick kommission en vacker da
jösses då
alla dit nu löpa
för att mat få köpa
de ä riktig fröjd till att se't
jösses då.

En dag gick ja ner för fa fläsk
jösses då
och träffa både A. L. och vår Bäck
jösses då
båda ville sälja
och hjälpa mej att välja
tockna karlar borde finnas fler
jösses då.

E. A.

Eroses och Tutte.

Mel.: »Kongoland».

En gång träffa vi en kvinna, skön som Venus
själv hon var
smidig växt och smäckra former, glöd i mörka
ögonpar
eldig charm och kvinnlig tjsmakt fanns hos denna
sköna fé,
hon var skapat blott för kärlek, kärlek få och
kärlek ge.

Vi kära blevo båda två
och bad i längtan så:

Refr.:

Låt oss sällhet utan namn, o rara
njuta få uti din famn, o rara
Sköna dyrkausvärda kvinna
låt oss nu ditt hjärta vinna.
Låt oss sällhet utan namn, o rara
njuta få uti din famn, o rara.
Skänk oss kärleksfröjd i natt
Låt oss älska dig vår skatt.

Och hon hörde våra böner, låt oss njuta kär-
leksfröjd
en gång jag och en gång Tutte låt hon finna
lyckans höjd.

Och vi bada hyrde väning för att ha vår älskling i
hos den sköna jämt vi voro, allt var lust och
harmoni

Vid hennes dörr vi varje gång
helt sakta sjöng en sång.

Refr.:

Låt oss sällhet etc.

Hennes boning blev vart hemvist, troget vakta
vi vår skatt
och vi till vår älsklings ära fäster höll där varje
natt.

Men en dag vi sökte henne var den lilla ängeln
väck

och hon borta var för alltid, där stod vi med
sorg och skräck.

Vi båda sjöngo nu som förr
vår sång vid hennes dörr.

Refr.:

E. A.

SPJUT & Co. STENHUGGERI

Tel. 237

Trollhättan

Tillverkar och försäljer alla slag av

Gravvårdar, Gravramar,

sten för Trappor, Socklar
och Façader, Sprängningsarbeten o. d.

Införda kystnadsförlag.

Bostad: Kungsgatan 18

Trollhättans Exportaffär

(Å. L. Johanssons Efttr.) ERIK OLSSON

Uppköper till dagens priser.

Skrot, Lump, Galoscher

m. m.

Försäljer **Lysoljor.**

Sven-Efraim som gift.

Snällt jag alltid bodde hos min mamma
om flickors kärlek aldrig vaga be,
tills en dag jag kär blef med detsamma
när skön Rosamutta jag fick se.

Refräng:

O denna dag, jag aldrig glömma kan
da hon och jag blev kända med varan'n.

Men min funna lycka skulle grusas
snart jag säg hur lättsinnig hon var
hon av fina titlar lät sej tjusas
gick i sällskap med var bättre karl.

Refräng:

O denna dag, jag aldrig glömma kan
då önska jag få bliva hennes man.

Och vi blevo gifta förn jag ana
hon av sina herrar snart fick slut
jag blev grundligt lurad, jag fick ta'n
herrarna från staden flyttat ut.

Refräng:

O denna dag, jag aldrig glömma kan
nu önska jag fa byta med nån an'n.

E. A. & J. B.

Kärleken.

Mel.: Storstadsbasiller

Erotos:

En lektion jag vill er ge,
Om vad kärleken just e'.
Hör nu bara noga på
Sa skall ni snart det här förstå.

Flickorna:

Ack, så snällt, att ni det vill.
Gerna lyssna vi er till.
D'e väl farligt, eller hur?
Döden star väl jämt på lur?

Erotos:

Farligt kan det aldrig bli.
Kärlek är blott poesi,
Som var mänska lätt förstar,
Om känslor finns nåt spar.
Vid ett litet rendez vous,
I en undagömd berså,
Kan den kallaste bli het
Innan ordet om han vet.
Vart ungdomen än går,
På lur jämt Amor står.

Refräng:

I juva ungdomstid, vad du tjusar.
Utav kärlek blott livet brusar,
Sjuder genom våra bröst
Ger den svage mod och tröst
Utav kärlek, ack, inga nöjen,
För dess trolska makt nu er böjen.
Det som solen är för jorden
Kärleken för mänskan är.

Slina (talar):

Men hur kan man förstå, att man är kär?

Erotos:

Ack, det är så rysligt lätt,
Fast början sker på många sätt.
Ofta kan det hända strax,
Hjärtat smäller ned som vax.
Ibland det mera långsamt går
Dröjer uti flera år,
Det kan nog också bli debut
Förn man i skolan har gått ut
Och när kärleken är sann,
Ingenting den döda kan.
Kärlek är ett lustigt ting,
Det är allt och ingenting.
När vi funnit lyckoön,
Blir en kyss vår första lön,
En kyss av den, man haller kär,
Jordens största lycka är.
Om än jag gammal blir och grå
Jag jämt skall tänka på:

Refräng:

Ljuva ungdomstid, etc.

J. B.

MÖBLER

Största lager. Billigaste priser

hos J. NYBERG

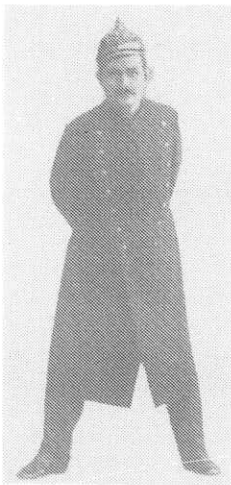
TROLLHÄTTAN.

Chr. Malmströms Ur- & Optiska affär rekommenderas.

Välsorterat lager av **Ur**, **Kedjor** och
Medaljonger i stilfulla mönster - - -

Optiska artiklar billigt.

Reparationer utföras omsorgsfullt.

Polisen.

Mel.: Långsamt men säkert av Jean Gilbert.

Musiken kan erhållas genom Eduard Peterssons Bokhandel.

Polisen vid en viss princip sen gammalt hållit fast
det är att ta sitt kall försiktigt utan fläng och hast
och fast vår lön är liten och var styrka likaså,
vi vaksamt passa på
var stadsdel varje vrå
a om nån bråkar låter vin i kurran gå.

Refräng:

De ska gå långsamt men säkert, ty brådska gag-
nar ej,
sakta och varligt, man annars fröttrar sej.
Hastverk är kastverk, sök andas lugnt i allt
man hinner väl i sinom tid blott man tar saken
kallt.

Och järnvägen till Nossebro den dröjer längen
den,
men kanske inte banken rasat har tillräckligt än.
Man tycks ta delta banarbete med den största ro
man tycker nog mäntro
varför ska man väl gno
folk himer väl att resa bort till Nossebro.

Refr.: De ska gå långsamt etc.

Pa sista t'n jag fatt ett jobb att stå vid kom-
mission
och ordna käringarna innan dom går in i bo'n,
för annars ska ni se sa'n rusning in det skulle bli
i dörren, kära ni,
dom fastna säkert i
och därför reglerar vi kommersen vi.

Refr.: De ska gå långsamt etc.

Det nu har konstaterats att vi borde skaffa oss
en riktig brandkår fast och rask, med bilspruta
förstass,

det duger ej att säga att vi hittills oss har rell,
den eld vi nyss har sett
har oss en varning gett,
men för vår brandkår brukar det ej gå nå't hellt.
Refr.: De ska gå långsamt etc.

I tidningarna klagas jämt att nu ej mer som förr
det svenska folket bjuder Storken komma till
sin dörr,
och när man läser folkmängdssiffran heter det
så grant

att andra land bastant
har ökat sej, de' sant,
men på det pratet svarar svensken helt galant.

Refr.: De ska gå långsamt etc.

E. A

Sångerna ur Älvs scenen (i andra akten).

Mel.: Corneilles klockor .

Eroles:

Sången går att man i nattens sena timma
små, små undersköna älvor kan få se,
när över fallet det syns liksom en dümma
då visar sig Morgana underfé.
I sitt char av evigt skum hon stolt då sitter
uti ring kring henne älvor trår sin dans,
mellan gran och furutoppar månens glitter
speglar sig trolskt i fallets mörka glans.

Refr.:

Brusa, brusa, brusa, yrande ström
ingenling kan tjusa, mer uti en dröm
brusa, brusa, brusa, yrande ström
jag vill mig berusa av dig sköna dröm.

O se vad skönt! men mitt öga väl bedrages
utav vinet som jag druckit har i natt.
O nej! Se! Dümman tar gestalt! jag rent betages,
se små sköna älvor leka där tafatt.
Uppå mänströdd stig de sväva sen i ringen
till toner utav mäktigt brus från vilda fall.
Hänten mig ner till er värld bland sagotingen
och låt mig få se ert slott utav kristall.

Refr.:

Brusa, brusa, brusa, yrande ström
ingenling kan tjusa, mer uti en dröm
brusa, brusa, brusa, yrande ström
jag vill mig berusa av dig sköna dröm.

Fata Morgana:

Du vill begära
att komma nära
slottet mitt kära
i djupet där.
Då vill jag svara

det får du bara
om du kan fara
från jorden här.
Ty den jag sänder
till djupets länder
ej återvänder
det är mitt ord.
Därför besinna
innan vi svinna
om du kan finna
bättre på jord.
Dock kan jag skänka
allt du kan tänka
skatter som blänka
uti mitt slott,
med smycken sköna
skall jag dig kröna
med makt dig belöna
lova mig blott:
att du skall svära
att mig beskära
kärlek och ära
trotlet åt mig.
Sedan skall makten
lyckan och prakten,
som många trakten,
givas till dig.

Erotos:

Väl vill jag skåda
slottet där båda
vi kunna råda
uti din prakt.
Men fast du skänker
smycken som blänker
jag mig betänker
tar mig i akt.
Skatter de bästa
kunna ej fresta
när jag ej gästa
får mer vår värld.
Ty dock är jorden
då jag bebod den
min hemvist vorden
där har min härd.
Sköna Morgana
jag kan ana
allt du kan mana
fram på ditt bud.
Låt mig bortföra
en av de sköra
älvor, och göra
hemma till min brud,
jag skall den veka
klappa och smeka
ingenting neka
älvbarnet mitt.
På denna platsen
sitta vi glatt se'n
drömma en natt sen
om riket ditt.

Fala Morgana:

Älvorna mina
spåda och fina
tala ej jordlivets buller och rop.
Jag kan ej giva
dig en som viva
mänskor och älvor kan ej leva hop.
För din sång jag mig fäst
den har tjusat mitt sinn'
som minne att vi gästat
dansa med älvan min.
I älvadansen
mista ej sausen.
Akta dig.
Älvorna mina etc.

E. A.

Konstiga saker.

Då finns mö besynliga saker minsann
För folk här i Troll'ta att se på
Så konstigt att knappt en då ömtala kan
Än mindre då att en kan förstå
Klaffbroa ställer di rätt opp på kant
Så den får då allt våra riktigt bastant.

Dammlucka, den ser då ut akkurat,
Söm den bara för ro skull ska vara
I fanninga har de ju också vart prat,
Att den skämmer ut-sekta bara.
Te klistra affischer på vore den bra,
Då syntes dom över hela Trollhätte sta.

På Stallbacka, där, som de' förr va en skog
Där e' de nu stora fabriker
Ät arbetare ha de blott lite knog
Å staten blir hisskelit riker.
Men Tunhemare ble allt lurade på't
För dom får ju bara se röken i frå't.

Å kungsgata den e' så finer å grann
Dä får en då allt löv te sega
Den e' ju så breer att me' nöa en kan
Tvärt över hela den blega.
Ja, nog har di gjort'na så ho räcker te'
Dä e' te åka å gå på å setta på me'.

Elektrisiteta de e' allt en sak,
Som e' lite svårt å bli klok på.
Di kan ju användat te hä strykning å bak
Te värme den duger vesst också
De dröjer nog inte så länge te de'
Dom kan göra barn å elektrisite.

J. B.

Verkstadsgrabbarna.

När vi på idrottsplatsen
på söndan sparkar boll
vi klår varl lag som kattsen
med alla emot noll.
För Vänersborgs Kamrater
ä vi ej rädda vi
ä när vi slåss på gater
så får dom alltid — tji.

För mycke lök till biffen
de ä ju inte bra,
men för ge livet piffen
man måste kärlek ha.
Så tänkte säkert även
en vedsägare *fri*,
ja menar ju Träräven
som hos »Fröken jämt får — tji.

Vid stadsfullmäktigvalen
de va ett jäkla käks.
Man sökte som en galen
bli med di trettisex .
Melin försökte rösta
med eget fint parti,
men hur han än sej brösta
så fick han ändå — tji.

Till Verkstan alla hittar
som saknar varje »snets»
i vilket hörn man hittar
så står där snart en »hets».
När strejken va i »Smia»
dä vamm allt ändå vi
för skäll vi ock gick fria
men »Drefta» han fick — tji.

E. A.

Skottårsvisa.

(1:sta lösa)
Vem kan åt livet ge behag?
(2:dra) En karl!
(3:dje) En karl!
(4:de) En karl!
Och göra kvinnan vek och svag.
En karl! En karl! En karl!
Vi blott en enda önskan har
Å den är att få oss en karl
Att pyssla om på gamla da'r
(2:dra) Att få en karl,
(3:dje) Som e' rar,
(4:de) Som oss ta'r.

Vad tänkte vi som flickor få,
Men ännu vi ej lyckats nå?
Man mera hyllning borde ge
Det täcka könets beskyddare
Man borde väl ge en fanfar
(2:dre) För var karl,
(3:dje) Som e' rar,
(4:de) Som oss tar.

Vad saknas jämt i vårt krypin,
Som ljuter solsken i vårt sinn.
Ack, söta kartlar, tänk på oss!
Vi utav längtan snart förgås.
Vi all vår kärlek sparat har.
(2:dra) Till den karl
(3:dje) En karl!
(4:de) En karl!

Utaf ett refben skaptes vi
(2:dra) Av en karl!
(3:dje) En karl!
(4:de) En karl!
För att ett stöd vi skulle bli
(2:dra) För en karl.
(3:dje) En karl!
(4:de) En karl!
När först som Eva Adam säg,
Så bief hon glad uti sin häg.
När henne se'n i famn han ta'r
(2:dra) Hon skrek: En karl!
(3:dje) En karl!
(4:de) De' e' en karl!

J. B.

AXEL ANDERSSONS HERREKIPERING

Storgatan 26

Rekommenderande mitt

1:a klass Herrskrädderi

jämte **tyger** i prima kvalitetér och moderna mönster.

Sigrid Franke's
Fotografiatelier

rekommenderas.

»Å va de gjorde gott».

Melodin av "Laurentius".

Vi nät som kallas livsmedelskommission
ett förslag som gar väldigt flott
a charkuterierna har fått stämt ner ton:
Å va de gjorde gott.

När "Trollhättan" skriver om postmästaren ibland
och skäller på'n i rikaste matt
da instämmer många och fänka nog ett grand:
Å va det gjorde gott.

Å Gärdshems-socken fick ej en enda sekun
för dem det rikligt gålet har gått.

Men Trollhätteborna dom säger med ett grin:
Å va de gjorde gott.

Den snälle slaktar Svensson han försökte som ni vet
att på järnväg skicka smör som flott
men de gick ej alls ty han på kuppen blev bet:
Å va de gjorde gott.

På kärlekens slig uti månskenssvärmeri
syns ett par som sin lycka har nått,
de kyssas och hon viskar full av poesi:
Å va de gjorde gott.

E. A.

Sluttablån

framställande de krigförande länderna, Sverige och Fredsgudinnan

MIN BARNDOMS STAD

(melodi: Storsätersvalsen)

Gamla Trollhättan var
en idyll forna dar
med små stugor på berg och vid mad.
Fallens skum steg mot skyn
Dånet sjöng uti byn
Vackra minnen från barndomens stad.

Trollhättan, än minns jag dina fall,
mäktiga, vilda och sköna.
Strömmarnas saga har blivit all
Borta är Tröskeln och Öna
Trollhättans fall med dess romantik
tystnat för evigt i tiden.
Och våra strömmars brus
blir kraft och ljus
Naturen är nu teknik.

Minns ni än Djupandal
och vår gamla kanal
med turistbåtar vid Åkersvass.
Och när månen stod stint
över hög Kopparklint
fylldes Utsiktens vackra terrass.

Trollhättan, älvdalens fagra stad
där jag som barn har fått vandra,
glatt glider minnenas kavalkad
av original och vi andra.
Kärlekens stig är vår promenad
nu som i fädernas dagar.
Än finns romantik,
som blommor rik.
Jag älskar min barndomsstad!

Erik Adamson

Ur Trollhätterebyn Snyggt och Styggt 1946.

TÖSEN MED TROLL-HÄTTA

(introduktion)

Jag ber nu ärade publik, att få er informera
om den revy, som spelas upp, så ni kan den sentera.

Lundén har skrivit "Trollhättan igenom tiderna"
och skildrat utmärkt alla typerna och tiderna.
Här kan ju ej bli tal att konkurrera med Lars Lukas
men vi ska säga sänt, som inte uti böcker brukas.

Vi börjar vår revy vid sekelskiftets lugna dagar
då korna gick på bet i Storgatstomters gröna hagar.
Då Trollhättan var en idyll, som lockade turisten.
Den tiden kjolen var så lång, att man ej ens såg vristen.
Det fattigt var i sågarbyn. Då lockade Amerika.
Och många foro "over ther" uti sin Wegaperka.
Men de som stanna kvar i byn, det var ett kärnfriskt släkte,
som knogade båd' natt och dag, — ja, ingenting dem knäckte.
På Stavremosse byggde de sin kåk med liten täppa och där var utanfint och innanrart
— om jag ska skrappa.

Och livet hade lugn och rytm i forna dar på Stranna,
man knogade och slet och tömde sen sin brännvinskanna.
Melinska kören sjöng så grant uti Hjulkvarnelunne
och Wennergrens Harmonia dom spelade som blott dom kunne.
På gamla Glas-skåpet på Grand där fick man sin förtäring
och var en väldig karl när sen man hemkom till sin käring.
Nu är det borta allt som var — och lugn har vikt för jäktet,
Men vi som leva nu i stan ska minns med tack det släktet,
som levde förr på denna ort i små och enkla former,
då ännu ingen drömt om nutidens reformer.

Och ni som flyttat hit till stan från Sveriges alla kanter
beflita er att få en plats bland Werner Johnssons sekundanter.

Uppå mitt huvud stolt jag bär en underbar Troll-hätta,
som mycket konstigt ställer till, varom jag skall berätta.
Min hätta trollar bort — och fram — och allting kan den tyda
den som jag sätter hättan på han måste blint mej lyda.
Min röda troll-hätta den är en god symbol för tiden,
men ej för kollektivet, nej blott för individen.
Var tid har sitt behag. Det gångna ska man inte sörja.
Och nu mitt herrskap, passa på, för nu ska spelet börja!!!

Erik Adamson

EN ÅSKNATT VID TROLLHÄTTAN *

av Wilhelm V. Braunn

HON:

Åskan dånar vildt och fallet ryter
Som ett lejon under dödens qual.
Fram ur molnet röda blixten bryter,
O! hvart skall jag fly? jag har ej val.
Hur förfärlig är ej höga Norden,
Som du målat har för mig så skön!
O, hvi öfvergaf jag södra jorden?
Blir då fasa blott min kärleks lön?

HAN:

Bäfvad ej, älskade! Upphör att klaga!
Läs nu omkring dig den nordiska saga,
Hvilken med tjusning du lyssnat uppå!
Ser du, hur blixterna drabba tillsammans,
Ser du det skummande toppfall vid flammen,
Ser du, hur fjällen som jättar der stå!

HON:

Hvilken tröstare! I Söderns lunder,
Vid dess näktergalars ljufva sång,
Hör man glad på Nordens jätte-under,
Lockande och hemska på en gång.
Gud! men se hur himmeln står i lågor!
Tallen böjer sig på bergets spets, —
Huru brottas ej de vreda vågor!
Trollen tjuta i en magisk krets.

*) Hösten 1889 befann sig författaren såsom passagerare på ett ångfartyg, hvilket quarlåg vid Trollhättan en natt, då ett förfärligt åskväder utbröt. På samma fartyg var en ung, genialisk man, nyss återkommen från Italien, der han funnit en ung, svärmande och ovanligt skön brud, som han nu hemförde till sitt fädernesland. Det skakande intryck, som vattenfallet, i förening med åskan, gjorde på den lifliga italienskan, har författaren här sökt att återgifva i en dialog mellan de båda makarna.

HAN:

Nej, det är strömkarln, som stämmer sin harpa!
Se, hur han sitter på klippan, den skarpa,
Blickande ned i den eviga flod!
Lyssna till sången, ty bragder den föder!
Sådana ljud du ej hörde i söder,
Lyssna till sången! hon skänker dig mod.

HON:

Ack! jag hör ej, hur din strömkarl larmar,
Jag döfvad utaf knallen nyss.
Slut mig, älskade, i dina armar!
Jag vill glömma blixten vid din kyss.
Älska mig så varmt, som du har svurit,
Och jag älska vill ditt kalla land,
och fast Tiberns lugna våg mig burit,
Vill jag trifvas här vid Götas strand.

HAN:

Kärleken segrar på ängslan och fasa,
Älskade maka, låt stormarna rasa!
Icke de slita vårt sälla förbund:
Här ibland fallens och åskornas dunder
Drömma vi oss i Hesperiens lunder,
Hjerta mot hjerta och mun imot mund.

HON:

Vid det sken, som tordönsviggen sprider,
Skådar jag uti en féverld in.
Kom, min älskling! redan natten lider.
Rädsla! nu för kärleken försvinn!
Jag vill slumra ljuft vid trollens sånger,
Lyst af blixstens klara bröllopsbloss.
Hvad jag sagt om Norden gör mig ånger; —
Kom! en liten gud beskyddar oss.

En åsknatt vid Trollhättan

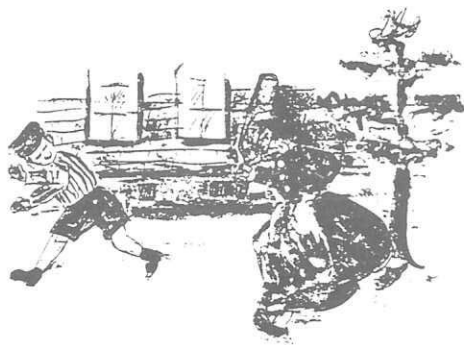
Hon: Ås - kan då - nar vilt och fal - let ry - ter som ett le - jon un - der
dö - dens kval. Fram ur mol - net vre - da blix - ten bry - ter O, vart
skall jag fly? Jag har ej val. Hur för - fär - lig är ej hö - ga nor - den,
- den som du må - lat har för mig så skön. O, vi ö - ver -
- gav jag söd - ra jor - den, blir då fa - sa blott min kär - leks - lön.
Han: Bä - va ej äls - ka - de, upp - hör att ka - ga läs nu fram - för dig den
nor - dis - ka sa - ga, vil - ken med tjus - ning du lyss - nat up - på.
ser du hur blix - rar - na drab - ba till - sam - man, ser du det skum - man - de
topp - fall vid flam - man, ser du hur ber - gen som jät - tar de stå.

von Braun, Wilhelm. f. 1813 i Böne, Älvsborgs län, d. 1860 i Uddevalla; fadern officer. Kom femtonårig till Karlberg, officer 1834. Debuterade samtidigt som diktare i dagspressen och tog 1846 avsked från militärtjänsten. Förde de sista åren ett oroligt liv som vagabonderande poet. — B:s på sin tid stora popularitet berodde främst på

hans uttalat erotiska diktning. Han blev känd som "rabulistpoet" och gycklade med kungar, generaler och präster. Dikter, 1837; Nyare dikter, 1840; Kalendrarna Calle, 1843, Carolina 1844, Den namnlöse 1849; Berättelser och utkast (N) 1847; Berättelser, reseminnen m.m., 1850. — Valda dikter, 1928.

KATARINA

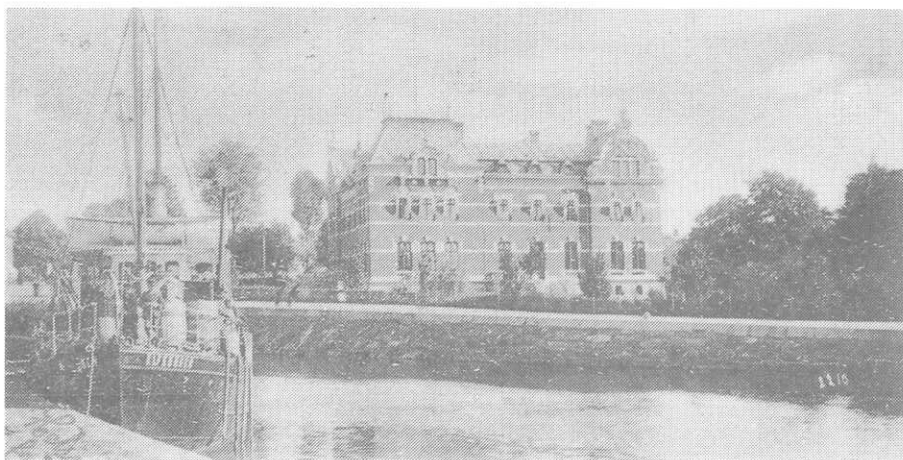
av Stina Svensson

I en liten röd stuga, ”Lerstöva” kallad, invid gamla missionskyrkan bodde Katarina. (Kattrina uttalade de äldre namnet). Hon var liten till växten, hade stripigt råttfärgat hår, ett par stora, gula huggtänder och var ständigt arg. Särskilt på ungar. Och detta inte alltid utan orsak. Katarina gick aldrig. Hon halvsvrang. På sitt speciella vis. Liksom på sidan, knäande och vaggande kutade hon iväg med tårna inåt. Då och då stannade hon plötsligt till, såg sig spejande omkring, för att strax åter fortsätta.

Några större pretentioner på livet hade Katarina inte. Det lilla hon gav ut för livets nödortf, fick säkerligen fattigvården bestå (något arbete utom hemmet hade hon aldrig haft). Tidigare hade hon tagit vård om sin mor, som nu var död. De bodde då på ett annat ställe. Modern blev mycket gammal och var nästan blind. Jag tror att Katarina var en god dotter och vårdade henne väl. Förströelse åt den gamla gav Katarina på sitt eget vis. Modern satt om dagarna i en gammal gungstol, allt medan Katarina underhöll henne med glada visor och slagdängor, vartill hon stampade takten med sina träskoklädda fötter. En melodi, som hon sjöng särskilt ofta, döpte grannarna till ”Katarinas träskovals”.

När Katarina skulle tvätta sina kläder gick hon ner till sköljflotten i kanalen vid Förvaltningsbyggnaden och skurade plaggen. Då kom hon kutande nedför Troll-

”Elfkungen” och Kanalbolagets förvaltningsbyggnad. Foto från omkring år 1900.

gatan med klädhinken, såpburken och en rotborste i ena handen och sköljbacken och ett klapprät i den andra. Mötte hon då någon av pojarna i gatan, kunde denne naturligtvis inte låta bli att ropa något åt Katarina. Då vart Katarina ännu argare och satte ifrån sig hinken och övriga attiraljer utom klapprät. Sen blev det jakt. Pojken före och Katarina efter med klapprät i högsta hugg. Pojken retades och ropade glåpord och Katarina skällde i högan sky.

När hon tröttnat på jakten, gick hon tillbaka till sin "tvätt" och fortsatte ner till kanalen. Där kunde det börja på nytt igen, om det var några ungar vid sköljflotten. Och det var det oftast. Så småningom hittade Katarina på att plocka med sig småsten, som hon kastade på ungarna för att hålla dem på avstånd. Och då var det sannerligen bäst att passa sig, för när det gällde att försvara sig, då hade Katarina inga hämningar. Så fick hon då till slut skurat sina kläder. När hon var färdig, sköljde hon först hinken mycket noga, så skurborsten och klapprät och därpå både länge och väl såpburken med såpa i, sköljbacken fick också en omgång. I vissa fall var Katarina renlig, i andra inte.

På andra sidan "Lerstôva" låg Samskolan. Trollhättans Kommunala Mellanskola, som den då hette. Katarina var inte glad åt alla ungarna på och omkring skolgården i omedelbar närhet av hennes revir. Rektor hade förmanat sina elever att inte reta Katarina. Men hon behövde bara se en unge i skolmössa — man använde sådana på den tiden — så blängde hon ilsket och gjorde sig redo till attack. Kom man för nära stugan, kunde det låta: "Era uselte kommunonga, ge er iväg, annars ska jag slå för-därva er!"

Några vänner hade just inte Katarina. En särpling, som ingen ville kännas vid, var hon. Det var svårt för sådana på den tiden.

När den nya missionskyrkan skulle uppföras, måste stugan, där Katarina bodde, rivas. Då fick Katarina flytta till ålderdomshemmet. Där var det rent och snyggt. Katarina fick nya kläder och ordentlig mat. Men det var, som om hon inte riktigt skulle orka med all bekvämligheten. Hon längtade tillbaka till sin lilla stuga. Hennes tid på Hemmet blev heller inte lång. Knappt ett halvt år. En morgon fann man henne död i sin säng. Döden hade kommit till henne stilla och omärkligt. Kanske hade hon kommit till henne som en vän.

Och Trollhättan var ett original fattigare.

BARKEBACKEN

av John Börjesson

Teckningarna är gjorda av Erik Wengström ("Per Silja")

Alla pojkarna gick som i feber inför den stora da'n,
det skulle komma en jättecirkus hit till sta'n.
På affischerna stod det att det var sensationernas sensation
och allt vad liv och anda hade var på môran å mötte ve station.
En va ju nyfiken och det kunde ju hända att en fick hjälpa till och på så
vis ta sig in,
för det gamla vanliga sättet var ju i längden lite påfrestande för både
rompa och nackeskinn.
När vi kom fram var de redan full fart och Björsgårslan körde lass på lass.
Alla gôrma och skällde och ingenting var till pass.
Kalle Brôta och Killen och Hytten Lagerwall
hade hållit sig framme och fått le'tt hästar till Hellgrens stall.
Brôta fick för sig att han skulle ri',
men det tyckte hästen inte om emellerti'.
Han kom allt på, men i banmästare Svenssons häck,
där åkte han å som en hösäck.
Å jag ja hade la tur,
jag fick le' ett lamadjur,
å dôm e ju snälla, det stog i Robinsson Crouse,
men de va' allt lögn, för det va' en jädra buse.
Utan att jag gjord'en nå't,
la' han å e redi'er blaga med seger spott, å det lokta inte gott.
Men för så'na bagateller en sig inte bry'r,
de va' ju ett litet äventyr.

Å käringerna stog å gussa sig utefter vägen: »Stackars oskyldiga djur, som skall gå omkring å se ut på de viset.»

De va' la elefanten, som tog priset.

»Se på den vasen, dä e väl både synn' å skam,
han har ju fått romp både bak å fram,

så'na stora åbäken finns la inte, dôm har inte var't så'na, utan de har
dôm blett.

En kan veta de att ha konstner å ha sig ett i ett.

Se på den där rövitbrokie hästen, de skulle la var't e ko.

Ja va ska' en tro».

Åh, kors,

Jonsson, kusken på Gullöfors,

med sin eljest snälla å beskedli'a Klara hade ett väldi't besvär.

Klara hade i en hast blivit spritt språngande kär

i en äppelkastade arabisk'er hingst,
och nu ville ho' hålla bröllop till pingst.

Klara skrek ut sin livsglädje å smärta.

Även en gammal märr kan väl ha ett hjärta.

Men Jonsson hade fått syn på e gensträvi' åsna, som inte ville gå
hur än drängarna hojta å piska å sköv på.

»Se på den du Klara, har du sett ett så'nt missfoster, så'na ö'ra å så'n
romp han har.

Du kan ge dig fan på att de e den äppelkastade, som e han'ses far.

Nä du mi' kära Klara

förr får la de' vara.

Tänk om du finge en sån vesslinge, han finge la fullt lass me' e enda såg.
Då kan en lika gärna ta' Jepp-Adels Arvid te måg.

Å va' tror du ingenjör'n skulle säga om ja' kom hem me' dig å du vore
på smällen.

Jo du, de' skulle allt bli stora skrällen».

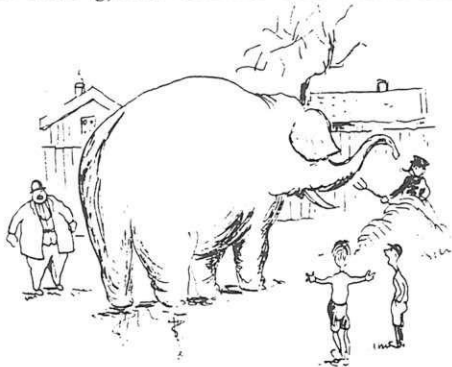
Om det nu berodde på vad han sa', i alla fall åtrån gick över,

å Klara drog sig till dikeskanten och nafsa åt sig lite klöver.

När vi kom till Barkebacken, fick vi hjälpa till med lite utav var't
å snart var tältet uppe, de' gick med fart.

Hytten å Lanners Kalle, dôm ville la bli med å bli cirkusartister,

å dôm gjorde konstner som ormmänniskor å ekvillibrister.

Hytten satte hövet mellan ben'a och gjorde en så'n kånsti bukt på ryggen,
att han höll på att skrämma slag på Styggen.
Prisbrottar'n Långe Martin stod där och skrodera
och på sitt älsklingsämne brodera,
att inte ens vår stora chaminjon Richard Lundin kunde lägg'an,
om han så toge till storsläggan.
Kanske skuldrera, ja ryggen också
men aldrig det man sitter på.
»Kåte» Teodor sa' det var bara skryt,
så det blev lindrigt sagt en livlig dispyt.
»Dröll-Edvin» och store Blommen, dom prata danskt-tyskt Trollhätte-
språk och var dryga värre
och ville vara baser för barfotagänget och spela herra.
När vi se'n kom för att få dóm utlovade fribiljetterna, en hade ju nästan
sletet å sig kl'ra
blev det bara: »Väck här, spring inte här och besvära».
Men på baksia intill ma'a var det en grop,
och där kröp vi in allihop.
Det gick första kvällen, se'n upptäckte dóm detta präktiga ställe
och placerade där Pelle.
En kväll när han drog fram en kille,
så fick han se att det var hans egen Ville.
»Är det du Ville? Försvinn!
Kryp in!»
Åh vecken cirkus. »Mosiklonen» var så rolig och han gjorde så ga'rt
i allt han tog sig för.
När han skulle kratta.
då fick han en örefil, men han bara skratta.
Så han fick en till och en till, ju mera dóm slog'en, ju mera skratta' han.
Och så var det en tös, som gick på lina. Hon var lika styv som Elvira
Madigan.
Men det bästa var allt en trupp ridande, äkta indianer och cowboy'ser
med Brazil Jack som Buffalo Bill.
Dóm kriga och tjöt så det var så hemskt att en inte kunde stå still.
Så det var allt mer än en pojke, som blett blyger den kvällen
om morsera deras synat underställen.
Undra på att Barkebacken nästan blev helig mark
med sin underliga lukt utav sågsån och bark.
Och när en åkte karusell och satt på den stora yttersta hästen
då bulda det allt betänkligt innanför västen.
Och man red så stolt förbi Källstorp, Bolins, Garveri't, Älvebacken och
och Nisses läskedrycksfabrik,
Hedströms, Karl Larssons, Rullarn's, Mosseberget och Strömsvik.
Det var första varvet runt.
Se'n blev det värre fart och en såg allt i en bunt.

Pojkarna, som drog hade det inte lätt,
döm fick dra fem turer för en biljett.
Till alla karuseller, skjutbaner, panoramer och menageri
var det Hjalmar Schild, som drog posentivet, då hade han sin stora ti'.
Han trölla fram mäktiga bassolon och de finaste drilla,
men tänk vad han skolonga förvilla.
Det var inte lätt att läsa läxera nå'n eftermiddagstimma,
när posentivmusiken låg över nejden som en dimma.
Det var inte lätt att lära sig »Min gärning nådigt skåda...»
med ett öra på posentivet — ett — nej båda.
Rytmen i psalmen passa inte alls,
när en klämde i med fuller hals. Haderiaderi . . .
Men en måste ju kunna hela läxa innan en kom iväg, det hjälpte inga
böner.
Försökte en smita sög morsan en: »Kan du nu namna på Jakobs söner?»
»Jaha. Josef å Ruben å-å-å . . .
Haridaharida, haridaharida . . .
Nä-nä-å-å, Josef å-å-å å Levi å-å-å . . .
Tamtarera, tamtarera . . . »
»Hur tror du det skall gå för dig i livet,
som glömmet hela vär'l'a för det skettna posentivet?»
Men svensk historia det gick bra. Det kunde en ju lära sig en bra bit,
om en passa på, när döm tog »Björneborgar'n» eller »Finska rytterit».
Fröken Broman berättar om Karl XII och hur han sa —
»Detta skall hädanefter bli min musik». —
Så fråga ho' efter nå'n da:
»Nå minns ni nu vad Karl XII sa?» Då rörde det väl i de små skallarna
något om musik. »Nå? Du!»
»Du skall få plats ändå på min bicykel gjord för två . . . »
Alla, som gått för fröken Broman förstår hur det skulle gå.
Några dagar före »Marknan» kunde det komma två karuseller.
Det var svårt för då gällde det att vara snäll'er.
Det hägra ju allt en fällekkniv eller en munnagiga,
då gällde det att vara redi'a och pigga.
Och när det var marknad, då gick en allt och drog på torget till sene
kvällen.
»Den da'n då sket en allt i karusellen».
Nu skrattar en åt dessa barnsligheter, men innerst inne längtar en nog
lite grann,
och en tar sina vägar därförförbi iblann'.
Men Kanaltorget, med sina upplag av virke och sten,
det kan aldrig av det förlorade paradiset ge något återsken.

*”Barkebacken” är skriven till Trollhätte-Gilletts Marknadsgille 1949
och då föredragen av författaren.*

MARKNADSVISA

av Erik Adamson

(Melodi: Uti ändanom)

När samlas vi trollhättepojkar till fest?
När tycker vi maten och drickat är bäst?
Jo, på marknadsdan, jo, på marknadsdan,
jämt är det livat uppå marknadsdan!

Av marknadskommersen är knappast nåt kvar,
men låtom oss fröjdas åt fornstora dar.
Gamla marknadsdan, gamla marknadsdan,
jämt va det livat uppå marknadsdan!

Med nyslipta knivar och plunta där bak
kom flunnbora förr och då blev härett brak.
Uppå marknadsdan, uppå marknadsdan,
jämt va det livat uppå marknadsdan!

På Sahlbergs hotell var det fullt i var vrå
för där bodde torghandelns pajsare då.
Uppå marknadsdan, uppå marknadsdan,
jämt va det livat uppå marknadsdan!

En pepparkakshäst och en stor karamell
det gjorde den tväraste flicka så snäll.
Uppå marknadsdan, uppå marknadsdan,
jämt va det livat uppå marknadsdan!

Om August från Åsaka blev lite sne'
så var det ej någon som sa nåt för de'.
Uppå marknadsdan, uppå marknadsdan,
jämt va det livat uppå marknadsdan!

Ballonger och krimkrams åt marknangav liv
och tjusad man blev av ett falskt »posentiv»,
Uppå marknadsdan, uppå marknadsdan,
jämt va det livat uppå marknadsdan!

Från Glas-skåpet hördes ett sorlande brus
där tog både platsbor och bönder ett rus.
Uppå marknadsdan, uppå marknadsdan,
jämt va det livat uppå marknadsdan!

Så småningom fick vi ju motbokssystem
och allting har blivit ett pappersproblem.
Marknadsgycklare, marknadsgycklare,
styr nu vår stora byråkratarmé!

Om nu du ska bygga en stuga på strand
så får dina papper runt rike och land.
Marknadsgycklare, marknadsgycklare,
styr nu vår stora byråkratarmé!

I FN:s församling där pratar dom strunt
Det tycks som det ginge i huvuna runt.
Marknadsgycklare, marknadsgycklare,
är det som nu för tiden gör succé!

Men låtom oss glömma att tiden är svår
och låtom oss taga på tanden en tår.
Uppå marknadsdan, uppå marknadsdan,
än är det livat uppå marknadsdan!

Skriven till Marknads-Gillet 1947.

Marknadsdag på Karl Jobans torg framför Grand Hotel på 1880-talet.

ODE TILL EN GAMMAL ROCK

Dikten skriven 4.10.1926 av K p S, d. v. s.

Erik Adamson (1895—1983).

Uti många år du tjänat mig, du trogna gamla rock,
och du redligt skyddat mig mot vinterns köld.
Du har varit varm och prätigt, du har varit god och tjock,
emot kylan som ett pansar och en sköld.
När som kvicksilvret har sjunkit ned mot 30 eller så
har det varit skönt att ha dig på min kropp.
Du har gjutit ljuvlig värme uti mina lemmar då,
du har gett mig skydd mot snöyra och glopp.

Än jag minns när skraddarn anlände med dig uppå sin arm,
detta var förresten nittonhundratolv.
Han dig lade helt försiktigt över enda stolens karm,
och han trampade nervöst på rummets golv.
Ur sin ficka tog han fram en liten räkning på dig, rock,
priset 40 kronor uppå notan står.
Och han fick ju ock beloppet efter lite lock och pock,
fast det dröjde väl som vanligt några år.

Före kriget re'n du syddes och av bästa eskimå,
ja, se maken till den rocken fanns ej alls.
Du var tiptop till fasonen och du passade som få,
och en sammetskrage prydde upp din hals.
I din ungdom, rock, så var du rent av högmodern och flott
och din krage glänste som en stjärnenatt.
Men nu har du blivit daskig och all härlighet förgått,
och din typiskt svenska krage blivit matt.

Du har varit med om mycket uppå dessa fjorton år,
du har vänts, fått nya kragar, foder nytt.
Du har tappats, du har bortglömts, utrangerats mången vår,
Du har stulits och du även blev förbytt.
Vid din ärm har mången flicka funnit stöd på livets stig,
på ditt bröst har månet hårstrå dröjt sig kvar.
Runda armar hava slitit sammetskragen uppå dig,
I din ficka glömts ett litet handskepar.

Så farväl då gamla kära vinterrock som tjänat ut,
nötta knapphål, slitna ficklock ska få ro.
Aldrig mer skall "farbror" säga att ditt värde gått bakut,
ty i skrubben min hos malen får du bo.
Aldrig mer du skall värderas till en femma eller två
och i ängslan för din lösning hänga där.
Nej, på skrubben får du vila och ett hem du där skall få
tills du ramlar utav ålderdom isär.

SVENSKA BILDER HÄRS OCH TVÄRS

Hämtat ur Svea — Folk-kalender för år 1873.

"Men samma anmärkning gjorde jag, ett par veckor derefter, då jag stod vid *Trollhättan*... Niagara, Schaffhausen? Det var någon som tycktes komma med den invändningen, men den duger icke, ty hvarken det ena eller det andra eller något annat kan vara *bättre* än Trollhättan ur målerisk synpunkt. Jag ämnar visst icke inlåta mig på någon särskild skildring af vattenfallen och trakten, ty alla menniskor i Sverige känna till Trollhättan, äfven om de aldrig varit der. Alla hafva hört talas om Gullöfallen, Toppö-fallet, Stampeström-fallet och synnerligen om Helvetesfallen. Många hafva också stått på Toppön och sett, ja känt skummet ryka omkring sig. — — — —

----- Den lilla jernbron, som leder öfver Toppö-fallet, kunde ju också gå sin väg, innan vi hunno tillbaka till fastlandet. Men den möjligheten ökar onekligen behaget af att låta sig bestänkas af Toppö-fallets yrande skum. Utan en enda liten aflägsen möjlighet till fara njuter man icke så mycket kanske.

Trollhättan inverkar på oss icke blott genom sin naturkraft, utan också genom kraften af det menckliga snillet. I förra fallet skulle kanske *Harsprånget* i höga nordnorden vara ännu mäktigare. Nu är Trollhättan öfverträffadt. Kanalen, såväl i sina gamla som nya vägar, är beundransvärd, och skulle man döfvas allt för mycket af forsens dån, så kan man hvila sig vid betraktandet af de gamla och nya slussarna, dessa den menckliga tankens och det menckliga arbetets storverk. Man kan ock besöka den stora mekaniska verkstaden, pappersmassefabriken, som förvandlar trä till pappersämne, och andra verkstäder, kasta en blick på den nya kyrkan och på värdshuset hemta krafter till nya ströftåg i trakten. Trollhättan förtjenar ett mycket längre besök än som vanligt bestås. Dit kommer man dock alltid åter, det är sannt."

OSKAR MALMROT (1867—1940), boktryckare, åren 1917—30 också utgivare av "Trollhättans Ammonsblad", utgav 1931—32 en skriftserie "Trollhättebygden förr och nu". Däri återfinnes denna artikel.

GLIMTAR UR FATTIGVÅRDEN I TROLLHÄTTAN

Under 1860-talet rådde en fattigvård, som skulle lämna vår tids folk i förundran. Man skulle minst sagt anse det styrande Trollhättan njuggt mot de fattige. Och därefter skulle man fråga sig, huru folket då kunde draga sig fram. Årsunderhållet fixerades i regel mellan 12 och 50 Rdr, och endast i undantagsfall finner man siffror däröver. Likvisst antecknas oftast, att utpensioneringen av fattighjonerna var besökt av många spekulanter.

När någon bonde exempelvis åtog sig årsunderhåll för barn för en ringa penning kan man förstå, att det räknades med barnets arbetsprestation, såsom vallhållning o.d. Men när man för 50 eller 80 Rdr åtog sig en icke arbetsför åldring, skulle vår tid näppeligen förstå var "sparbössan" i sådana fall vore tillfinnandes. Sådant försiggick emellertid år efter år och kommunen tillsåg genom kontrollant att de utpensionerade sköttes väl och barnen för sin del erhöilo ordentlig skolgång. Utan att säga något ont om dåtida fattigförsörjning kan man dock förstå att fruktan för fattighjälper och inflyttning i fattiggård så länge höll i sig.

En egenhet, som möter i de gamla protokollen, är den rikliga förekomsten av ök- eller binamn. Det riktiga namnet åtföljes ofta av binamnet. Ibland finnes i protokollet öppning eller tomrum gjort för det riktiga namnet, som dock aldrig ditsatts. Så är exempelvis två gånger fallet med "hustrun — — —, Soskaftet kallad". En annan gång inställes ynglingen "Svala" och får allvarliga påminnelser att besöka skolan och att söka stadigt arbete eller helst skaffa sig tjänst avlägset från Trollhättan, då fattigvården ville förse honom med nödiga kläder. "Han varnades i övrigt för följderna av hans dittills förda liderliga levnadssätt, som skulle föra honom till tvångsinrättning och slutligen fästning". "Svala" fortblev emellertid en trollhättefigur som med tilltagande ålder blev föremål för det yngre släktets kläffingrighet i ord och gärning. Andra namn som möta i protokollen äro Syringen och Syringa, himmelske Per, Gåsa, Kajsa på Hjortemossen, Gynninggumman, Kjellbackas, Majja i kammarn, Degtupp (upphovet till Tupp-Ida och Tuppe-Persson), halte skraddarn, Skevbente Lars, till omväxling med "Lars med benen", Glädje-Kajsa, Mygga, Tröka, halte bolagsarbetarna, spelmanssons son, mormon-Lars, Sköttlarn (ledaren av Önaupploppet), Koljen, Binne-Greta, Prinsessan, Stommarn, "den sig så kallande fattiga fallna kvinnan", o.s.v. för att blott hålla oss till de äldsta årgångarna.

Över lag var 1860-talet en fattig tid för Trollhättan, vilket redan 1 aug. 1861 utlöste ett förslag av kyrkoherde Åberg, "med nitälskan för de fattigas och fattig-

vårdens bästa”, om startandet av en arbetsinrättning på platsen för att åstadkomma sysselsättning och arbetsförtjänst. Härför fordrades ett rörelsekapital på 4 till 500 kr. till en början för inköp av nödiga rudimentarier.

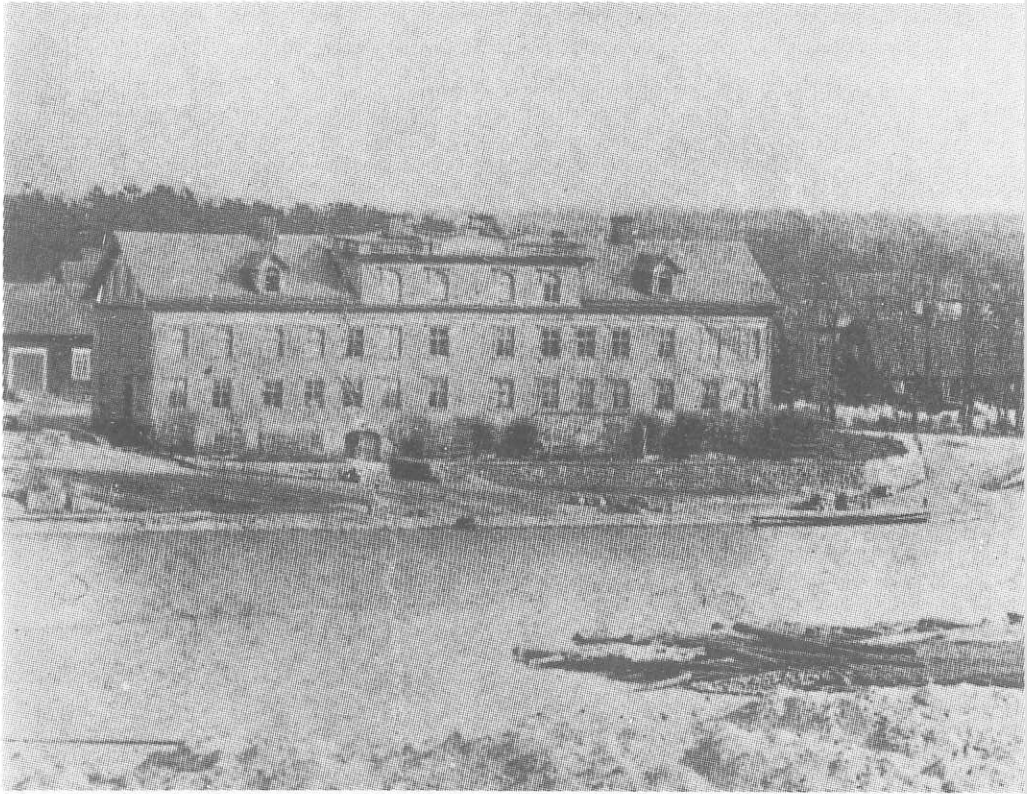
Men regeln för hjälpformerna voro utpensionering, upplåtande av rum i fattighuset och kontanta understöd av tillfällig eller permanent art.

Medan fattighuset ännu låg på sedermera slöjdskoletomten i kv. Jupiter 4 voro där inhysta 1866 två systrar Källback, som slogos och satte barn i världen. De nödgade en dag kommunalnämnden att besluta, ”att Källebackor och andra fridstörande personer ej få bo i fattighuset, utan endast snygga och välfredade personer”. I nov 1866 hade en änka begärt understöd av fattigvården, men ”alldenstund hon hyllar och vårdar sin supige son, som ej vill sköta något arbete, så ville nämnden på så vis ej lägga hyende under lasten och kan f. n. ingenting göras för henne. I juli 1867 anmäldes fattighjonet Johanna vara sinnesrubbad, ytterligt cynisk och ehuru ej våldsam behövde hon bevakning, för att ej blottad och naken få ströva omkring. Hon bodde då hos kvinnspersonen Susanna, och skulle Johanna förbli därstädes tills vidare mot 10 Rdr i månaden för skötsel, föda och vård. Ett lintyg och något att ligga på skulle fattigvården tilldela henne.

I juni 1868 hade ”skomakare-Lars storkäftiga käring” efter fattigauktionen inträtt i skolsalen jämte skomakare-Lars själv. Det heter om besöket i protokollet: — — — dennes storkäftiga hustru tillropade sin gamle fader Torsten Tröka: ”Nå, är I såld ännu”, och då han härtill nekade, fick ordf. höra många mustiga utgjutelser av hennes svada, bland annat att hit inflytta en hop herrar som draga in folk från alla möjliga håll och att strannas barn få svälta ihjäl.

Sedan det värda paret något sansat sig, tillrättavisades de med det besked att som nämnden har sig bekant att gubben Torsten utom fri bostad av herrar Wikström har större pension än fattigvården kan lämna dem som ha full försörjning, så behöver nämnden ej befatta sig med hennes fader, helst hon själv såsom varande i goda omständigheter har både moralisk och juridisk skyldighet att vårda honom, och, om de ej vore belåtna med detta besked, ägde de att vända sig till K. B. (länsstyrelsen). I okt. 1870 fick Källebackas 17-åriga pojk 20 Rdr till kläder och stövlar ”i hopp att dansken skall göra folk av honom på Torpa”.

Men så fanns det ock ljuspunkter i de fattiges liv. Bl. a. hade överste Ericson donerat en slant för de fattige. Därav blev ränteutdelningar i fortsättningen. Och den 30 jan. 1869, gamle Schwans begravningsdag, lät löjtnant Schwan bland de fattige utdela 200 Rdr. Gåvan fördelades i 73 poster om 2, 4 och 6 rdr.

TROLLHÄTTANS HO

Högra delen av Nya Trollhätte Kanalbolags hotell hade blivit färdig år 1831 och kallades då först Trollhätte Vårdshus, från 1840-talet Trollhättans Hotell. År 1870 hade detta byggts till nio meter mot norr — åt vänster — och likaså på höjden så som detta fotografi visar.

År 1882 skulle Kanalbolaget överlåta hotellet till Kommunen. Strax efter år 1890 började det kallas "Grand Hotell". Så tillbyggdes vid vänstra knuten mot älven en inklädd glasveranda i två våningar, oftast kallad "Glasskäpet".

Allt revs i oktober 1913. Enligt det av Staten då uppgjorda förslaget till ny sträckning av kanalen kom nästan halva hotellet ute i den. Mittan på nuvarande klaffbro motsvarar ungefär läget av den högra hotellknuten på bilden.

År 1916 stod det nya stadshuset med stadshotell färdigt. Det började ungefär vid vänstra gaveln på gamla hotellet och sträcker sig långt utanför vänstra bildkanten. — Nu disponerar Hotel Swania hela 1916 års byggnad.

I vänstra bildkanten skymtar hotellets ladugård. Den låg mitt på nuvarande Karl Johans torg ("Tärtan") men flyttades 1883 till Skrällebergs gård.

Inom parken i bildens mitt skymtar ett mörkt hus med brutet tak. Det byggdes år 1795 av den framgångsrike David Jochnick men överläts s. å. till det då nybildade

Slussbolaget. Detta hade funnit, att vid Trollhättan sänkades, som med Directeurerna än övriga aktieägare nyttjades som vårdshus, tills den nya

Åren 1849-77 hade den av Kanalbolaget sin bostad och mottagning i huset. I skattad av alla i det fattiga samhället

Befolkningen i Trollhättan ökade uti invånare.

Huset revs år 1878. — År 1897 kunde lande direktör K. A. Schwan, son till 1837, grosshandlanden J. G. Schwan, den plats där vårdshuset — läkarb bland trollhätteborna oftast "Svans" gått i Vattenfalls ägo — förlängdes börjades ytterligare en tillbyggnad.

De båda mörka längorna t. h. ligger på över Kafleströmmen. Industribyggn

OMKRING ÅR 1875

ligt hus till resandes accomoderande ke ringa olägenhet, icke mindre för tion". Huset var 13×8,5 meter och ggnaden blivit färdig 1831.

ille läkaren Carl Rinman (1813–79) r en sann människovän, varmt upp-

mans tjänstetid från 1.000 till 3.500

bolagets direktion och dess verkstäl- rollhätte Kanalbolags initiativtagare i ett nytt direktionshus, uppfört på legat. Direktionsbyggnaden kallades År 1931, då huset sedan länge över- el mot Österlånggatan och 1982 på-

nkring år 1750 byggda Kafledammen kallades till en början "Finbladiga

sågarna nr 1 och 2". År 1819 utarrenderades de av Slussbolaget till göteborgaren James Dickson, som senare skulle bli en av landets största träpatroner. De "Dicksonska sågarna" var Trollhätans största arbetsplats fram till mitten av 1800-talet, då "Verkstan" (Nohab), ett oljeslageri och ett pappersbruk tillkom (1847). Arrendet upphörde år 1876 och s.ä. revs byggnaderna, alltså något år efter det att fotot togs. — Västra knuten låg ungefär mitt i nuvarande trafikapparat väster om klaffbron.

"Svängbron" över kanalen byggdes år 1872 och kallades officiellt "Carl XV:s bro", i folkmun "Vinnebrona". Den ersatte en äldre dragbro. Innan Staten år 1916 öppnade den nya kanaleden, uppsattes en klaffbro, år 1959 ersat med en dubbel klaffbro. Den ligger flera tiotal meter uppströms "Vinnebrona" och sträcker sig långt in i hotellbyggnaden på fotot.

Bakom vänstra knuten på Dicksonska sågarna syns ett litet vitt hus, brovaktens hus, vilket skulle tas bort strax efter det att fotot togs.

Det långa, vita bostadshuset alldeles t.h. om detta är "Hallins hus", Österlånggatan 60 B, Gripen 3, vilket var alldeles nybyggt då fotot togs. Man anar stentrappan (frontspisen tillkom senare). Huset revs november 1981 och stockarna har av Trollhätte-Gillet nyttjats för uppförande av en skvaltkvarn i Forngården, vid invigningen september 1982 skänkt till Fornminnesföreningen.

SKOLTANDVÅRD I TROLLHÄTTAN 1914-1948

av tandläkare Nils Cavefors

Föreliggande artikel grundar sig på en uppsats baserad på källmaterial från bl a protokoll i Trollhättans kommuns arkiv.

Skoltandvård eller över huvud taget tandvård på det allmännas bekostnad förekom ej alls i Sverige på 1800-talet. Myndigheternas insatser inskränkte sig till att lämna vissa garantier för att patienterna inte utsattes för alltför undermålig eller skadlig behandling. Detta skedde genom instruktioner utfärdade av först Collegium Medicum 1797 och senare av Sundhets-Collegium 1815 och 1861. De första statsanslagen till tandläkarutbildningen lämnades 1885 och 1897 inrättades det första tandläkarinstitutet.

Det var tandläkarna själva som genom upplysningsverksamhet om tandvårdens betydelse för folkhälsan och påtryckningar av myndigheterna lyckades få bidrag till en kariesfrekvensundersökning på 17.000 barn. Denna utfördes mellan 1895 och 1901 på 29 olika orter i landet. Resultatet var skrämmande.

Med hänvisning till bl a denna undersökning framlades 1904 den första riksdagsmotionen om allmän folktandvård, som dock avstyrktes.

Ett annat resultat blev organiserandet 1905 i Köping av den första skoltandvården för i första hand mindre bemedlade barn. Åren därefter infördes skoltandvård i varierande omfattning på flera håll i landet och 1914 fanns sådan på 34 orter. Initiativtagare var dels tandläkare och dels folkskolemyndigheter och folkskoleinspektörer.

Antalet skoltandkliniker hade 1918 vuxit till 53, varav en del var belägna på landsbygden. 31 stycken av dem fanns i lokaler som skolan tillhandahöll. Omkring 135.000 barn hade på så sätt tillgång till en viss grad av tandvård.

En riksdagsmotion 1913 medförde att en sakkunnigutredning: "Om tandvård för skolungdomen" tillsattes. Föredragande departementchefen framhöll bl a att rationell tandvård måste vara profylaktisk, då det visat sig, att karies var mycket utbredd redan hos små barn. Det var därför viktigt, att sådana åtgärder vidtogs redan i skolorna.

Betänkandet avgavs 1917 och utmynnade i ett förslag om att tandvård måste organiseras och omfatta landets alla skolor, även i avlägsna och glest befolkade områden. Några praktiska åtgärder ledde emellertid ej detta till och en utredning om folktandvård tillsattes 1924 och avslutades 1928. Dens förslag i vad som gällde skoltandvården var bl a, att barnen skulle ha sina tänder fullständigt sanerade, när de slutade skolan. Eventuellt kunde en mindre avgift få uttagas för tandvården. Denna fick dock ej överstiga 1 krona per barn och läsår. 1928 var det Göteborg och ett femtontal andra städer som utnyttjade detta.

Ännu en utredning gjordes av Statens sjukvårdskommitté och efter överarbetning av 1937 års folktandvårdssakkunniga lades dess resultat till grund för en proposition till 1938 års riksdag. Denna bifölls med ikraftträdande den 1 januari 1939.

Under hela denna tid hade skoltandvården utvecklats på lokala initiativ och bekostats i första hand genom kommunala anslag och i andra hand genom bidrag från ideella föreningar, främst Röda Korset. På en del håll hade man fast anställda tandläkare och på andra avtal med privatpraktiserande, som utförde vården. Denna skoltandvård sysselsatte bortåt 300 tandläkare, när folktandvården infördes 1939.

Röda Korset medverkade i tandvårdsprojektet i olika län under olika förutsättningar. Ofta i form av ambulerande verksamhet med en tandvårdsbuss eller också höll man till i skollokaler och dylikt.

I Kalmar län t ex ägde samverkan rum mellan Röda Korset, Kalmar läns tandläkaresällskap, lärarna och kommunerna. Länet indelades i tandvårdsdistrikt, så ingen hade längre än 2 mil till tandläkaren och samtliga trafikbolag beviljade nedsättning av biljettpriserna för samtliga barn. För obemedlade delade Röda Korset och kommunerna på tandvårdskostnaderna.

Den första skoltandvården i Trollhättan startade i blygsam skala 1914. Initiativtagare var lärarna och skolrådet och som skoltandläkare anlätades tandläkare Charles Nilsson. Denne hade öppnat praktik några år tidigare och lovade nu att göra en årlig undersökning med efterföljande behandling av barnen i andra klassen samt utföra akuttandvård, d v s extrahera (dra' ut) värkande och svårt kariesangripna tänder på övriga skolbarn. Anslaget som beviljades till detta var första året 300 kronor.

Några år senare ville Charles Nilsson även undersöka tänderna på första klassens elever, men fick avslag av skolrådet.

1918 godkändes två olika tandvårdstaxor — en lägre för barn som behandlades på skolkassans bekostnad och en högre för barn, vars tandvård bekostades av målsmännen. T ex amalgamfyllning 3:- resp 5:-, däremot kostade tandutdragning 1:- per tand för alla. Tandvårdsanslaget hade samtidigt höjts till 1.200 kronor.

1920 utarbetade skoltandläkaren ett förslag till hur skoltandvården skulle kunna utökas. Detta behandlades av ekonominämnden, som trots det goda syftet avlog detsamma av ekonomiska skäl. För fullständigt genomförd skoltandvård skulle erfordras c:a 7.200 kronor första året och därefter en successiv ökning till c:a 20.000 kronor efter sex år.

Ett nytt förslag till lösning av skoltandvårdssituationen i Trollhättan framlades i januari 1925. Det gick ut på, att en av Charles Nilsson anställd tandläkare i en för ändamålet iordningställd lokal skulle behandla samtliga skolbarn. Som det nu var fick mindre än 10 % av barnen tandvård genom skolans försorg. Barnen skulle i målsmans sällskap kallas till undersökning och få kostnadsförslag. Arvodet skulle erläggas i förskott och samma taxa som skolan fick betala skulle gälla. Enligt Charles Nilsson var fördelarna med förslaget flera: barnen fick tänderna gratis undersök-

ta, bli medvetna om tandvårdsbehovet och erhålla modern tandvård till lägsta möjliga taxa. För skolans del skulle samtliga klasser kunna behandlas utan ökade kostnader för skolan; den skulle endast se till att barnen kallades till undersökningen.

Skolstyrelsen ställde sig positiv till förslaget och ansåg att det kunde tillämpas på försök tills vidare. Tyvärr finns det ingen redovisning för hur eller om idéerna realiserades.

Ett par år senare meddelade Charles Nilsson skolinspektören, att han i fortsättningen var förhindrad att sköta skoltandvården.

Under dessa första 12—13 år med skoltandvård i Trollhättan hade utvecklingen stagnerat. Som framgår av tandläkare Charles Nilssons räkningar hade visserligen antalet utförda tandlagningar ökat från drygt 140 st 1916 till drygt 400 st 1924, men det var fortfarande bara andra klassens barn, som fick gratis tandvård. Det stora antalet extraktioner, 197 st 1916 och 315 st 1924 var givetvis en följd av detta. Bidraget till skoltandvården hade under alla åren utgjort endast 0,30—0,35 % av utgifterna för skolväsendet. Detta var ändå under de år som en del kallar ”Trollhättans guldålder” med rysslökttillverkningen.

Samtidigt var de flesta skoltandklinikerna runt om i landet inrymda i lokaler, som skolan tillhandahöll och utrustade, så att de gav möjlighet till fullständig tandvård. I Göteborg t ex fick alla barn, som så önskade, skoltandvård.

Tandläkare Charles Nilsson avsade sig uppdraget som skoltandläkare i januari 1927 och som efterträdare tjänstgjorde tandläkare Carl-Oscar Öberg under några månader. På hösten samma år tillsatte skolstyrelsen en kommitté. Denna skulle utreda frågan om inrättandet av en egen skoltandklinik. Som ett provisorium innan detta blev klart överenskom skolinspektören med den nyinflyttade tandläkaren Henning Wallén om, att han tills vidare skulle fungera som skoltandläkare. Anställningen gällde med tre månaders ömsesidig uppsägningstid och mot följande ersättning:

Undersökning	10:- per timme
Konserverande behandling i sexårstand	3:- per fyllning
Konserverande behandling i övriga tänder	4:- per tand
För rotfyllning tillkommer	4:- per fyllning
Tandutdragning	1:- per tand

Skoltandklinikkommittén var färdig med sitt arbete i februari 1928 och skolstyrelsen beslöt enhälligt att hos stadsfullmäktige begära, att en skoltandklinik skulle upprättas fr o m 1 januari 1929 i en bostadslägenhet i gosslöjdskolan. För att iordningsställa lokalerna och skaffa tandläkarutrustning skulle erfordras 3.600 kronor. Tandläkarens lön skulle vara 4.000 kronor och för detta skulle han tjänstgöra 400 timmar; tandsköterskans lön beräknades till 900 kronor. Till uppvärmning, belysning, underhåll och förbrukningsmaterial skulle anslås 1.000 kronor för 1929.

I vänstra delen av huset var skoltandvården och i högra delen en träslöjdssal. Huset låg i kvarteret Jupiter (Storgatan 24 – Skolgatan 8) och är numera rivet. Fotografiet är taget 1952 av Allan Andersson.

Förslaget återremitterades för förnyad granskning. Kommittén beslöt samarbeta med Henning Wallén och studerade handlingar, som drätselkammaren skaffat fram liksom folktandvårdsbetänkandet 1928. Slutresultatet blev detsamma som tidigare, då de kommitterade var överens om svårigheterna att utan lokal erfarenhet lämna en konkret kostnadskalkyl. Olika utredningar och beräkningsgrunder hade ute i landet givet högst varierande resultat. Behandlingstiden per barn hade växlat mellan fem minuter och två timmar. Henning Wallén gjorde själv en undersökningsstudie under 32 timmars skoltandvård och kom fram till en medelbehandlingstid av 43 minuter per barn. Under dessa timmar hade han dessutom utfört 56 extraktioner. Av detta drogs den slutsatsen, att 4.000 kronor i tandläkarlön skulle ge barnen i de tre lägsta klasserna möjlighet till systematisk tandvård.

Enligt de folktandvårdssakkunniga varierade kostnaderna per behandlat barn mellan 11,28 kronor och 27 öre. I 38 distrikt var kostnaden lägre än 3 kronor. Trollhättan befann sig med 58 öre på en inte speciellt hedrande fjärde plats nerifrån. Var verkligen Trollhättans ekonomi så dålig i förhållande till andra städers eller var helt enkelt politikerna inte intresserade av skolbarnens tandhälsa?

Skolstyrelsens förslag skulle ge en kostnad mellan 5 kronor och 5,25 kronor förutom lokalhyran och placera Trollhättan ungefär på medelnivå i förhållande till övriga skoldistrikt.

Ett alternativ för staden att komma något billigare undan vore att anställa en ordinarie tandläkare (en sådan fanns i 26 distrikt). Denne skulle få sådana förmåner, att lönen kunde sättas lägre eller också ge staden mer tandvård för pengarna.

Mot drätselkammarens avstyrkande beslöt i alla fall stadsfullmäktige i oktober 1928 som folkskolestyrelsen ville.

Som ende sökande anställdes tandläkare Henning Wallén som skoltandläkare fr o m 1 januari 1929. Förordnandet gällde ett år i sänder med automatisk förlängning om ej uppsägning skett från någon av parterna senast den 30 september.

Tandskötersketjänsten hade lockat 25 sökande och efter överläggning i skolstyrelsen anställdes Alice Johansson. Hon hade genomgått ettårig elevkurs vid lasarett och även förordats av Henning Wallén. För henne gällde två månaders ömsesidig uppsägningstid.

I ett P.M. till stadsfullmäktige hösten 1931 påpekade skolstyrelsen, att kalkylerna från 1928 års utredning angående skoltandklinikens kapacitet hållit. Tyvärr hade det emellertid visat sig, att de flesta målsmännen saknade möjlighet att bekosta sina barns tandvård i de övriga klasserna (i mån av tid hade en del elever i avslutningsklassen fått tandvård). Följden blev att fr o m 1932 utökades arbetstiden på tandklinikerna från två till tre timmar per dag för att även mellanklasserna skulle få tandvård.

Inom parentes kan nämnas, att tandsköterskan Alice Johansson i januari 1935 med sju röster mot fyra i skolstyrelsen fick stanna kvar på sin tjänst efter ingånget äktenskap.

I december samma år ville skolstyrelsen undersöka möjligheten av att genom utökad arbetstid på tandklinikerna ge eleverna i sjätte klassen och i fortsättningsskolan konserverande tandvård. Redan i 1928 års betänkande angående folktandvård hade de sakkunniga just betonat vikten av, att barnen skulle ha sina tänder sanerade, när de slutade skolan.

Henning Wallén undersökte därför samtliga barn i klass sex samt tre avdelningar i fortsättningsskolan. Särskilt de senare, som ej fått tandvård på flera år, hade stort behandlingsbehov. Det skulle troligen fordras 200 timmar per år för att behandla de förstnämnda och 200 timmar för varje årskurs i fortsättningsskolan. På Henning Walléns förslag nöjde sig ekonominämnden med att begära en utökning av arbetstiden med 200 timmar (en timme per dag).

När ärendet remitterades från stadsfullmäktige till drätselkammaren föreslog denna, att en heltidsanställd tandläkare skulle anställas. Detta blev också stadsfullmäktiges beslut och tjänsten inrättades fr o m 1 januari 1937. Lönen var 6.900 kronor per år med två åldertillägg om vardera 500 kronor efter fyra och åtta års tjänst samt kristids- och familjetillägg som stadens övriga fast anställda befattningshavare. Pensionsrätt erhöles och i tillämpliga delar skulle de allmänna anställningsbestämmelserna för Trollhättans tjänstemän gälla.

Arbetstiden bestämdes till minst sex timmar om dagen under läsåret och om så beslöts även gälla behandling av samrealskolans elever.

Skoltandläkaren fick ej utöva privatpraktik under läsåret.

Dessutom inrättades en icke ordinarie tandskötersketjänst med en lön av 1.600 kronor per år.

I december 1936 beviljades Henning Wallén avsked från sin skoltandläkartjänst, då hans privata praktik ej medgav ytterligare engagemang inom skoltandvården.

Samtidigt beslöt skolstyrelsen att säga upp tandsköterskan Alice Johansson från hennes tjänst, då ju skoltandvården skulle omorganiseras.

Utmärkande för de första åren efter Charles Nilssons avgång som skoltandläkare var svårigheten att få någon efterträdare till honom samt den tandvårdskommittés arbete, som skulle ge Trollhättan bättre skoltandvård än tidigare. Så inrättades äntligen fr o m 1929 års ingång även i Trollhättan en skoltandklinik.

Mellan 1932 och 1936 undersöktes 1.200—1.400 barn varje år. Av dessa behandlades 770—825 st med 2.350—2.600 amalgam- och silikatfyllningar. 410—534 barn ansågs ej behöva konserverande behandling och 210—380 extraktioner utfördes.

I februari 1928 hade skolstyrelsen gått med på, att skoltandläkaren fick använda lokalbedövning vid svårare tandutdragningar och för detta av skolkassan erhålla en extra ersättning av 1:- per fall. Tidigare hade endast de barn, för vilka målsmännen betalade tandvården, fått bedövning. Av tandvårdsstatistiken framgår att under åren 1932—1936 utfördes resp 190, 305, 304 och 193 lokalbedövningar. Jämför dessa siffror med de ovan nämnda, som gäller antalet utförda extraktioner!

Skoltandvårdens andel av kostnaderna för skolväsendet ökade från 0,35 % 1927 till 2,67 % 1929, då skolkliniken startades. 1930 sjönk den åter till 1,61 % för att stiga 1932—1936, då fler klasser fick tandvård, till mellan 2,11 % och 2,37 %.

Bland de tre sökande till den nyinrättade heltidstjänsten vid skoltandkliniken anställdes tandläkaren Bertram Torring, Gävle. Av sju sökande fick Alice Johansson den lediga tandskötersketjänsten.

På skoltandläkarens förslag bestämdes att klass sju och hjälpklasserna skulle behandlas efter de fyra lägsta klasserna. En timme varje eftermiddag skulle ägnas åt första årskursen i fortsättningsskolan och de som ej fick kostnadsfri behandling kunde få komma till tandkliniken på "övertid".

Stadsfullmäktige gick med på, att fr o m höstterminen 1937 skulle samrealskolans elever undersökas årligen och de mest behövande, som var mantalsskrivna i Trollhättan, få fri tandvård. För de övriga gällde samma bestämmelser som för fortsättningsskolans elever.

Hösten 1937 föreslog Bertram Torring ekonominämnden, att tandkliniken skulle moderniseras genom installation av en sk switch-boardanläggning. En sådan fanns hos de flesta tandläkare. Den innebar, att tandläkaren fick tillgång till varm luft och varmt vatten till rengöring av uppborrade kaviteter. Nu användes en liten gummi-

boll med utbyttbar spets. Gummibollen var mycket ohygienisk, kunde ej steriliseras och medförde risk för att saliv överfördes från en patient till nästa. Anläggningen var dessutom tidsbesparande. Förslaget godkändes.

Skolstyrelsen begärde hos stadsfullmäktige, att tandvårdspersonalen skulle få höjda löner 1938. Svaret blev: enligt anställningsbestämmelserna var skoltandläkaren och andra i stadens tjänst skyldiga att arbeta övertid utan extra ersättning och förresten, kunde inte arbetstiden på skoltandkliniken minskas till 36 veckor om året!

Efter en jämförelse med hur förhållandena var vid Göteborgs skoltandvård menade skolstyrelsen, att 39 veckors tandvårdsarbete var ett absolut minimum i Trollhättan. Skyldigheten att arbeta övertid utan ersättning betraktades som en verklig hårddragning av anställningsvillkoren och skolans övriga personal hade fått både ökad arbetstid och förbättrad löneförmåner.

Bertram Topping begärde och fick tjänstledigt från sin tjänst fr o m höstterminen 1939. Han skulle vikariera som skoltandläkare i Göteborg. Som vikarier för honom anställdes tandläkarna Bertil Lund och Joel Mannerbeck med tre timmars tjänstgöring var per dag.

Tyvärr måste arbetet på skoltandkliniken inställas fr o m 15 april 1940, då de båda vikarierande tandläkarna inkallades till militär beredskapstjänstgöring. För att avslutningsklasserna skulle få tandvård åtog sig Henning Wallén att utföra denna i sin praktik.

Innan Bertram Topping definitivt slutade sin tjänst som skoltandläkare i Trollhättan vände han sig hösten 1940 till drätselkammaren och påpekade, att redan under våren 1937 hade stadsfullmäktige beslutat, att folktandvård i landstingets regi skulle inrättas i Trollhättan. Anställningsvillkoren för distriktstandläkare var väsentligt sämre än för skoltandläkare, så det förvånade honom, att de som förberett ärendet om en ordinarie skoltandläkartjänst beslutat, som de gjorde; de måste ha känt till, att stadsfullmäktige skulle behandla folktandvårdsfrågan inom en snar framtid. Nu fick de som sökte tjänsten den uppfattningen, att staden skulle ordna sin skoltandvård själva.

Hade Bertram Topping rätt i sina anklagelser mot de ansvariga för skoltandläkartjänsten?

Första gången tanken på en ordinarie heltidstjänst nämndes var i september 1928, när inrättandet av en skoltandklinik diskuterades. I december 1935 yttrade sig skolstyrelsen över utredningen om folktandvård och tillstyrkte förslaget i vad mån som gällde skoltandvården. Samtidigt bestämdes att undersöka möjligheterna av att utöka arbetstiden vid skoltandkliniken. Denna undersökning avslutades i februari 1936 och behandlades i stadsfullmäktige i september efter drätselkammarens ytterligare utredning. På dennas hemställan och efter tillstyrkan av folkskolestyrelsen beslöt stadsfullmäktige om inrättandet av en ordinarie skoltandläkarbefattning vid folkskolans tandklinik fr o m 1 januari 1937.

Stadsfullmäktiges beslut om folktandvård i Trollhättan fattades under våren 1937. Troligen var det de styrandes avsikt att efterhand integrera skoltandklinikerna med folktandvården. Att den ordinarie heltidstjänsten över huvudtaget inrättades berodde troligen enbart på ekonomiska orsaker. Det ställde sig nämligen mindre kostnadskrävande än det förslag till bättre skoltandvård, som tandläkare Henning Wälén förelagt ekonominämnden. Det stora felet var väl, att inte tjänsten inrättades minst fem år tidigare.

Bertil Lund anställdes som skoltandläkare med arvode per tjänstgjord timme fr o m vårterminen 1941 och fr o m mars 1943 delade han tjänsten med tandläkare Nils Hägg t o m läsåret 1947—1948.

På sommaren 1948 avsade sig Bertil Lund skoltandläkartjänsten och som efterträdare vid sidan av Nils Hägg anställdes därför tandläkarna Agnes och Joel Mannerbeck.

Skoltandsköterskan Alice Johansson-Ryrfors slutade sin tjänst den 31 december 1943 och efterträddes bland nio sökande av Anne Britte Carlsson, Trollhättan. Hon i sin tur fick en folktandvårdstjänst och ersattes av Dagmar Hansson, Trollhättan.

I mars 1939, när folktandvårdens distriktsindelning varit på tal, hade skolstyrelsen ansett att Trollhättan inte för närvarande skulle överlåta skoltandvården till landstinget utan fortsätta som de senaste åren.

En kommitté bestående av skoltandläkarna och folkskoleinspektören lade i december 1946 fram sitt förslag om, hur Trollhättans skoltandvård skulle ordnas efter folktandvårdens inrättande.

Tandvårdsinspektör Dahlberg hade vid förfrågan rekommenderat Trollhättan att behålla sin skoltandvård, tills folktandvården kunde ta över helt och detta var även kommitténs förslag.

Folktandvårdens verksamhet beräknades börja omkring 1 oktober 1948 och under första läsåret skulle i bästa fall första klassen kunna behandlas där.

Heltidsanställningen 1937 av Bertram Torring medförde att skoltandvården ändrade karaktär enligt vad som framgår av årsrapporterna. Antalet barn som undersöktes var ungefär lika stort som tidigare. Däremot fick fler konserverande behandling (1.100—1.200 st) och antalet rotfyllningar mer än tredubblades (30—40 st). Över 6.100 amalgam- och silikatfyllningar utfördes 1937—1938 och nästan 4.300 st året därpå.

Då ju klass sju och första årskursen i fortsättningsskolan även fick tandvård efter flera års uppehåll, ökade också antalet extraktioner. Givetvis var det en markant stegring av antalet lokalbedövningar och de översteg för första gången antalet extraktioner. Allt fler barn fick alltså smärtlindring även vid konserverande behandling.

Den årliga genomgången av de flesta klasserna medförde under Bertil Lunds skoltandläkartid en dramatisk minskning av antalet extraktioner.

Någon förändring av skoltandvårdens andel av skolbudgeten skedde ej under dessa år utan den låg hela tiden kvar på drygt 2 %.

Redan 1942 hade skolstyrelsens socialnämnd beslutat att årets sjuåringar skulle få sina tänder undersökta senast i april. Därefter skulle de på skolkassans bekostnad få tandvård hos olika privata tandläkare i Trollhättan.

Efter det skoltandklinikern lagts ner sköttes den del av skoltandvården, som folk-tandvården ej hann med, på samma sätt.

Det skulle dröja ända till 1970-talet innan folk-tandvården helt kunde ta över barn- och ungdomstandvården. Denna har också efterhand ändrat karaktär och omfattar numera åldrarna tre till och med nitton år. Dessutom har inriktningen ändrats från den rent reparativa till i första hand profylaktisk.

Tiderna förändras och priserna likaså,
vilket framgår av denna faktura från år
1910.

Trollhättan den 25 maj

1910

Byggn. Herr. Hugo Andersson och Carl Andersson

III

C. B. Hallbergs Äkeri

Januari	4	bränt 2 lass slagg f. Stridsberg (fyllning af väg)	1	—
Febru	7	" " 3 lass virke f. Bengtsons Egna hem	2	25
	11	" " 1 stenkran f. Hjultvann		75
	15	" " 1 bräder f. Egna hem. 1 Stenkran f. Ellepud.	1	75
	19	" " 1 bräder f. Egna hem 2 vagnar sand 2 lass f. station	4	55
	24	" " 1 bräder f. Egna hem 2 lass f. station (våts)	1	55
	28	" " 2 lass cement f. station	3	60
Mars	1	" " 10 lass sackskott f. station 2 vagnar sand	17	—
	4	" " 2 bruckbockar 10 hl. kalk	6	40
	21	" " 2 lass f. station (järnbalkar)		80
Apr.	4	" " 12 hl. kalk	7	20
	13	" " 1 1/2 tim gräskörning 700 f. Johanssonsmålgård	2	13
	14	" " 16 tim gräskörning 8 lass petting f. station	12	80
	15	" " 32 hl. kalk	19	20
	18	" " 7 lass petting f. station	2	80
	19	" " 1 vagn sand	6	50
	20	" " 4 tim gräskörning 1 lass bruck. br. Skotteloh	2	90
	25	" " 2 vagnar sand	13	—
	28	" " 1 tonsera till bergst 1 kalk f. Erikssons	3	40
	29	" " 2 lass sjurer f. Bergst 16 tim gräskörning 20 lass f. station	9	70
			<u>Fr.</u>	<u>119 28</u>

Skivters
C. B. Hallberg

VÄGFÖRBINDELSER ÖVER GÖTA ÄLV MELLAN TROLLHÄTTAN-VARGÖN

Kort historik i samband med invigningen år 1981 av Stallbackabron

Av Arne Arodell

Den del av Göta älv, som Stallbackabron nu passerar, har sedan tidig medeltid haft stor betydelse för kommunikationerna i Väst-Sverige. Från Lödöse ledde väg bland annat förbi Fors och Gärdhems kyrkor till Lidköping—Skara. Från denna kunde den ridande eller gående vika av västerut över Stallbacka till Malöga by, den plats på östra älvstranden, något uppströms Stallbackabron, där nu Saab-Scania och Volvo Flygmotor har sina industrier.

Från den nya bron kan man se, att älvstranden 300 m uppströms buktar in till en vik. Där inne låg Malöga färjestad. Handelsmän, klostrens folk, krigsmän men också bygdens befolkning kunde där färjas över till västra älvstranden, vid Överby gård, troligen där småbåtshamnen nu ligger.

Överfarten över Naglumssund mellan Malöga—Överby var ett viktigt led i den härstråt, som förenade Västergötland med Dal och Norge (Bohuslän).

Malöga synes redan under tidig medeltid också ha fått en egen kyrka (där Saab-Scania nu har sin gula kontorsbyggnad). Och på en av öarna utanför Stallbacka, någon kilometer nedströms bron, byggdes omkring år 1366 ett litet slott eller fäste, Ekholm. Både kyrkan och fästet antyder, vilken betydelse man på den tiden tillmätte den mellanliggande överfarten över älven.

Sedan både kyrkan och fästet vid medeltidens slut försvunnit, så har Gustaf Vasa år 1540 förordnat om en ny sträckning av vägen Börsle—Malöga, nu över Bryggum direkt till Malöga. Och 1559 fastställdes de stora landsvägar eller härstråter, som från norska och danska områden ledde in i Västergötland. Färjeläget ingick i den nionde och betecknades såsom ett viktigt pass enär vägen ju utgjorde en av nycklarna till riket.

Sedan Vänersborg grundlagts år 1644, tillkom år 1657 vid Rånnum (Vargön) den första bron över älven. Där upptogs brotull. Därmed skulle färjtrafiken vid Malöga egentligen upphöra. Men så nedbrändes Rånnumsbron 1676 och 1683. Men även när bron återuppförts, ville färjkarlarna och allmogen kring Malöga inte förlora förtjänsten och möjligheten till gen överfart över älven. Omvägen över Rånnum och Vänersborg blev minst en mil längre. Konflikterna mellan vänersborgarna och malögaborna blev under hundra år många!

Omsider måste dock officiellt något positivt ske. År 1782 tilläts sålunda en färjestad med gästgiveri vid Gäddebäck, drygt 2 km uppströms Stallbackabron, med ny till-

KARTA

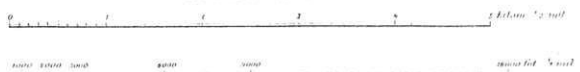
ÖFVER

VÄNE HÄRAD

år 1895.

Häradet kartlagt år 1892.

Skalan 1:50000

fartsväg från Forstena. Färjan gick över älven till Onsjö och därifrån ledde väg till Korseberg vid gamla Edsvägen.

Vid det laget hade malögarborna fått annat arbete: att lotsa båtarna genom de svåra strömmarna vid Malöga—Stallbacka i den år 1753 nyöppnade kanaleden Vänersborg—Trollhättan.

Gäddebäcks färjeläge drogs in på 1870-talet.

Landsvägsbroar över Göta älvs övre lopp:

1657 öppnades den första bron (av trä) vid Rånnum (Vargön)

1889 ” Kung Oscars bro i Trollhättan

1912 ” Strömkarlsbron i Trollhättan (nu i huvudsak gångbro)

1942 ” Spiköbron

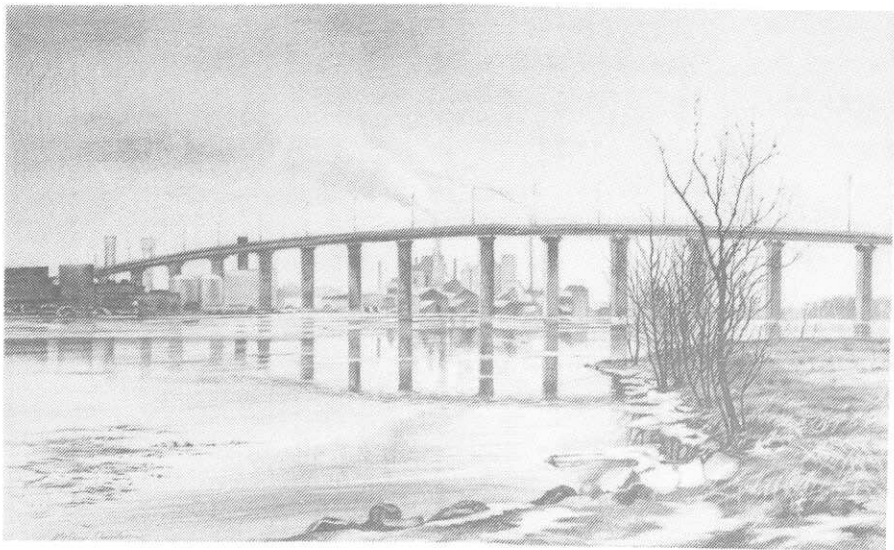
1981 ” Stallbackabron

Litteraturhänvisningar

Måns Mannerfelt: Västgötavägar I-III, 1938-45

Gustav Lundén: Trollhättan genom tiderna 1947

Gustav Lundén: Tunhems gäll 1951.

Stallbackabron. Efter blyertsteckning av Holger Karlson. Originaliet tillhör Kung Carl XVI Gustaf.

JOHN A. EKSTRÖM

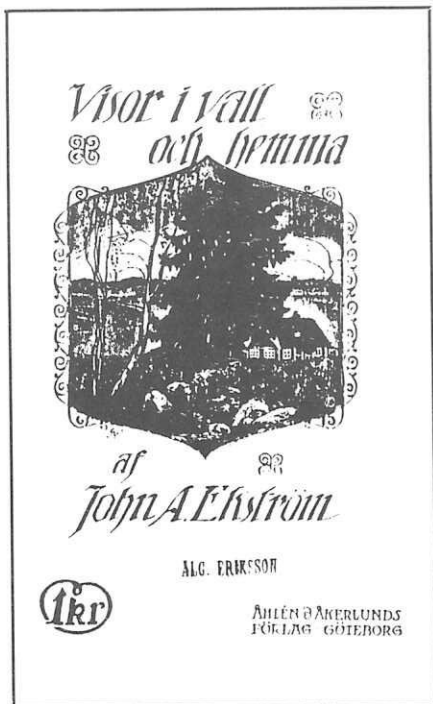
”Högt på en bergklint vid Sjölanda hade John A. Ekström byggt sin ’borg’ av sten. Symaskinen fanns där, men det blev nog mera diktande än sömnadsarbete, ty John A. Ekström var en äkta poet-själ, en drömmare och naturvän av stora mått.” Så skriver Erik Wengström i ”Trollhättan — ung stad” 1975, om skräddaren och skalden John A. Ekström, född i Gärdhem 1877. Död 1957.

I sitt lilla hus av natursten hade Ekström över tusen böcker, huvudsakligen med ”lärt” innehåll. Hans ideella inriktning tog sig bland annat uttryck i medlemskap i IOGT och Tankelänken.

Förutom uppmärksammade prologer har John A. Ekström utgivit ”Trollhättevisor och andra på vers” 1909. ”Visor i vall och hemma” 1912. ”Från Bygden och Borgen” 1924.

John A. Ekström
1877–1957

EN VY FRÅN KOPPARKLINTEN

av John A. Ekström

I fjärran ses höjderna blåna
kring synkretsens böljande rund,
ur djupet hörs strömmarne dåna
och fräta sin klippiga grund.
Det välver, det skummar och bryter
mot strändernas tvärbranta bärg,
och snövit en skumslöja flyter
på lugnvattnets blågröna färg.

Långt nere bland bärgen och skogen
gör älven en blänkande krök —
där synes, med skum framför bogen,
en ångbåt med bolmande rök
och glidande segel, som lysa
mot barrskogens mörkgröna rand
och vårgröna ängar som mysa
bland ekar och alar vid strand.

Här ser jag de hundratals husen
av Trollhätte blivande stad
och skönjer de idoga tusen
av arbetets söner — en rad
som går till sin dagliga möda
för hem och familjer i byn —
bland värkstadens byggnader röda
snart skymmas de undan min syn.

Men här på de vittskönjda bergen
går skogen mot svindlande brant,
där bärghällen, gråröd till färgen,
i solskenet lyser så grannt.
Där fångar mitt öga med tjusning
sin bild av en storslagen näjd,
vid ljudet av furornas susning
och forsarnes rastlösa fäjd.

John A. Ekström framför sin "Borg" i Sjölanda, ett "hus" byggt i sten.

Erik Wengström skriver i sin bok "Trollhättan — ung stad" att Trollhättans Tidning var kritiskt inställd till Ekströms diktning och vad John A. Ekström ansåg om tidningen framgår av följande faksimiletryck.

Teateråret utomord 9 jan. 1959

-----
*I Tidningen Trollhättan är jag
icke väl sedd och dess ämne
m. m. tuktalar icke mig väl!
"med Vredsam Hållning!"
Erik John A. Ekström*

Nils Ericson
1802–1870

Nils Ericson

Kanalbyggare • Järnvägsbyggare • Samhällsbyggare

Några minnesord med anledning av 150-årsminnet av hans födelse den 31 januari 1802.

av Werner Johnsson

Tryckt av Trollhätte-Gillet 1952 i samband med avtäckningen av minnesstenen över Nils Ericson vid 1844 års slusslinje.

Decennierna kring mitten av 1800-talet kännetecknas i vårt land av en stark expansion på kommunikationernas område. Viktiga kanalleder och slussar byggdes, järnvägar anlades osv. Det är särskilt ett namn, som är knutet till dessa arbeten, Nils Ericson. Över hela vårt land och långt utanför dess gränser blev han känd som

en utomordentligt skicklig ingenjör och arbetsledare. För Trollhättans vidkommande är han av betydelse framför allt genom den stora insats, han gjorde för samhällets utveckling. Under en betydelsefull tid i dess historia, den då det utvecklades från en liten sågareby till en viktig industriort, ledde han dess öden. Han är på många sätt en märklig man, och hans betydelsefulla verksamhet på skilda områden förtjänar att ihågkommas och hans minne att äras, ej minst av Trollhättans innevånare.

FÖDELSE OCH UNGDOM

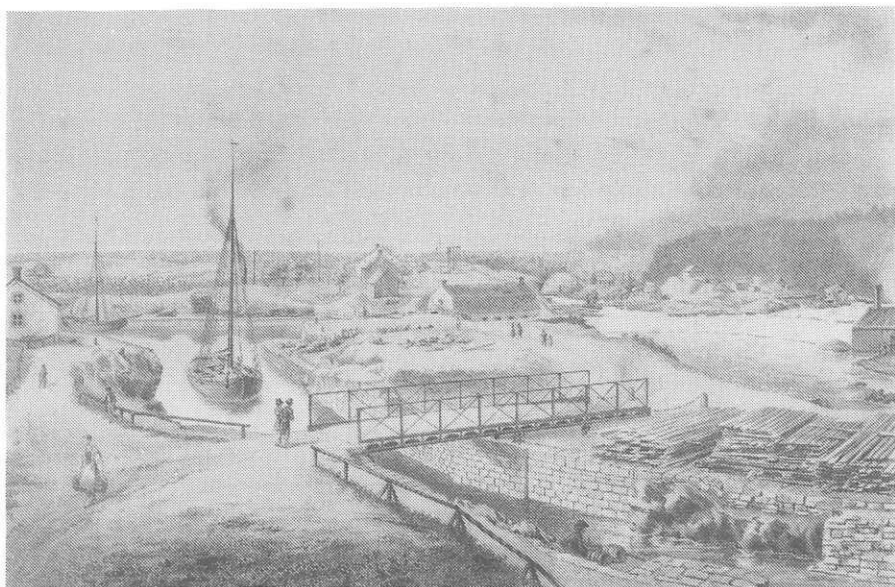
Nils Ericson var född den 31 januari 1802 vid Långbanshyttan i Värmland. Både på fädernet och mödernet härstammade han från gruvfolk. Han och hans broder, den berömde uppfinnaren John Ericson, växte upp under ganska bekymmersamma förhållanden. Familjen nödgades flytta från Värmland till Göta Kanalbygget, där fadern fått arbete. Här erhöles gossarna en god ingenjörsutbildning av den tidens främsta lärare. Kanalbyggets chef, Baltzar von Platen, fattade intresse för dem och befordrade på allt sätt deras utbildning. Nils fick redan nu sin inriktning på mera praktiskt arbete och utförde bl a byggmästarearbeten, som gav honom erfarenhet som arbetsledare. Redan nu visade han flera av de egenskaper, som skulle göra honom berömd: snabbhet i att uppfatta det väsentliga i en sak, klarhet att bedöma de medel, som behövdes för att uppnå ett givet mål, förmåga att noga utföra detaljarbeten. Han steg snabbt i graderna. 1823 utnämndes han till underlöjtnant i Ingenjörskårens fortifikationsbrigad. 1824 blev han arbetschef vid Jäverstads station av kanalarbetet och 1828—1830 var han chef för slutarbetet på kanalen mellan sjön Asplången och Östersjön.

KANALBYGGAREN

På hösten 1830 erhöles Nils Ericson anställning vid Trollhätte Kanal- och Slussbolag som övermekanikus, dvs. vad som nu kallas kanaldirektör. På denna post kvarstod han till 1866.

Det var med en viss tvekan, som Slussbolagets direktion antog honom. Man befarade, att han skulle gå Göta Kanalbolagets ärenden, vilka icke helt sammanföll med Slussbolagets. Det dröjde dock icke länge, förrän man lärde sig uppskatta hans plikttrogna arbete och öppna karaktär.

Som övermekanikus fick Nils Ericson en mycket självständig ställning. Slussbolaget styrdes av en direktion på tre personer, men denna hade sitt säte i Stockholm

Trafikkanalen och rullbron på 1830-talet.

och sammanträdde ytterst sällan i Trollhättan. Övermekanikus hade att leda alla arbeten och avlägga rapport för direktionen. Denna blandade sig i regel mycket litet i hans göranden och låtanden.

Nils Ericson fick genast taga itu med kanalbyggnader. Hans första arbete var att slutföra ombyggnaden av Ströms kanal vid Lilla Edet. 1832 invigdes denna av konungen. Karl Johan fattade tycke för den ståtliga ingenjören och befallde, att han skulle uppföras som ordonnans i hans stab. Med knapp nöd lyckades landshövding Axel Pontus von Rosen övertala konungen att avstå från sin föresats och låta honom fortsätta sitt arbete vid kanalbyggena.

Samtidigt med Ströms kanal byggdes också Stallbacka kanal vid Trollhättan, varigenom det blev möjligt för fartygen att passera mellan Stallbacka-ön och fastlandet.

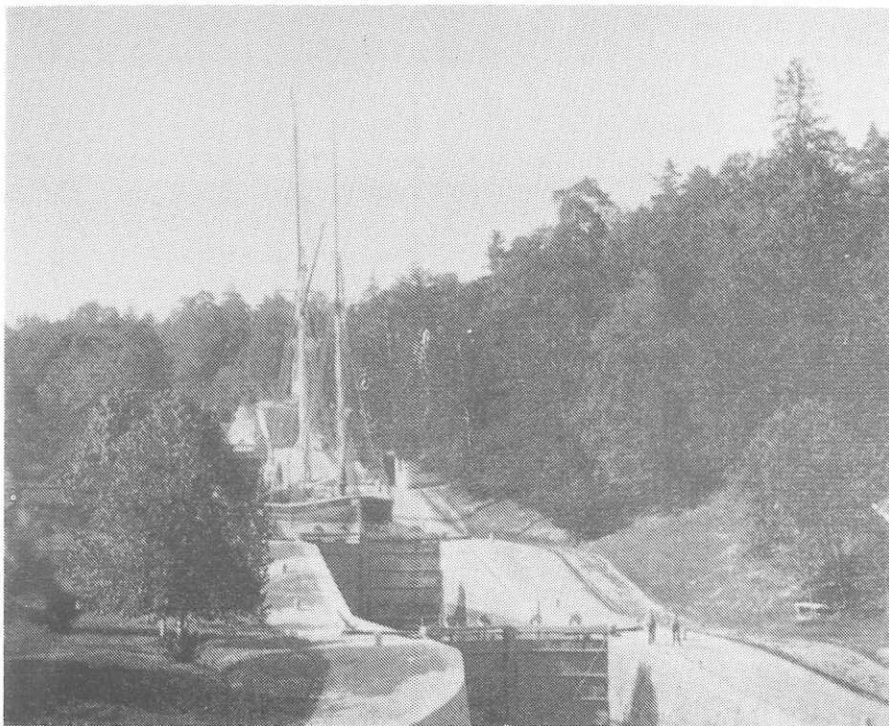
Under 1830-talet utförde Nils Ericson flera betydande arbeten på andra håll i landet. Han byggde kanalerna vid Säffle och Karlstad samt Albrechtsunds kanal vid Marstrand. Vidare kan nämnas, att han utarbetade stadsplanen för Vänersborg, som härjats av eldsvåda 1834.

Det största arbetet var dock ombyggnaden av slussarna i Trollhättan. Dessa, som blivit färdiga år 1800, var mindre än Göta Kanals, och för samtrafiken var det nödvändigt att utvidga dem. Nils Ericson gjorde upp ett förslag härtill, utmärkt genom sin detaljriktighet och sin noggrannhet. För genomförandet av detta förslag bildades ett nytt bolag, Nya Trollhätte Kanalbolag, som den 2 februari 1838 fick privilegium

på arbetet och slussfarten. I april samma år började arbetet med den nya kanalleden under Nils Ericsons överledning. Efter något mer än sex års arbete, ett år tidigare än beräknat, kunde den nya kanalen öppnas för trafik. Den 5 juni 1844 invigdes den av konung Oscar I. Nils Ericson hade hållit ord, och hans beräkningar hade visat sig hållbara. Det blev till och med pengar över, något som aldrig förr inträffat. Hans berömmelse växte. I februari 1850 blev han överste i Flottans mekaniska kår.

Nils Ericsons skicklighet i kanalbyggnad utnyttjades nu på andra håll. Han erhöll ledningen av arbetet med den nya slussen i Stockholm. Arbetet fullbordades på fyra år i stället för de utlovade fem. Kostnaderna blev 87.000 rdr mindre än som beräknat. Han utförde även Skeppsbrokajens ombyggnad och andra arbeten i Stockholm. Kajen blev färdig 1854 och i samband med avtäckningen av Karls XIV Johans staty på slussplanen blev Nils Ericson adlad. Han behöll sitt gamla namn men skrev det med endast ett s.

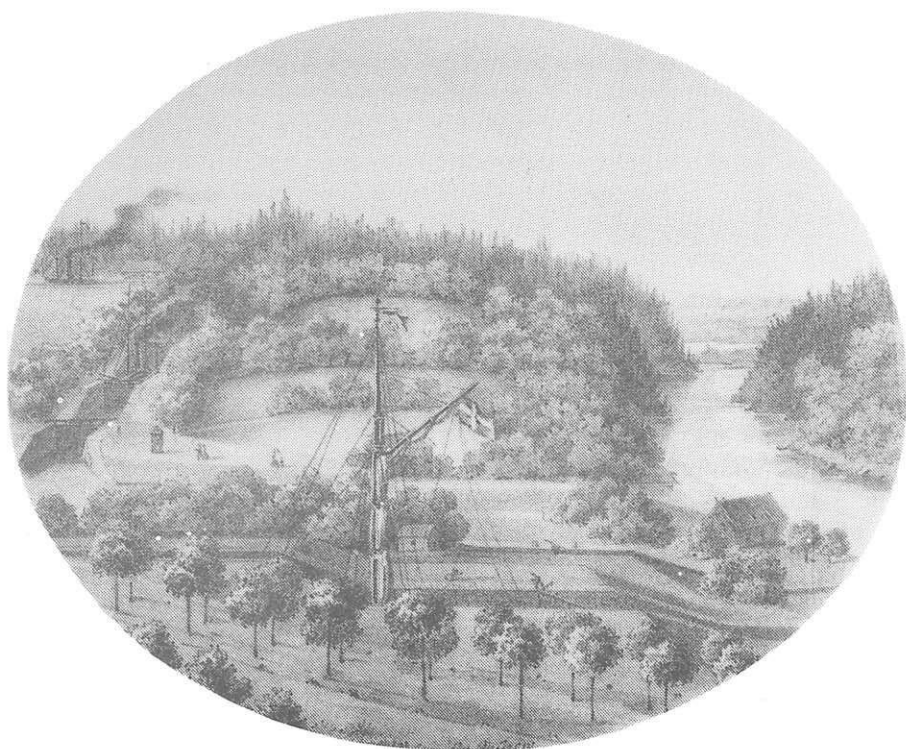
Man kan ju tycka, att det borde räckt med dessa arbeten, som han ledde, om man också därtill lägger hans arbete vid Kanalbolaget i Trollhättan. Och dock utförde han därjämte sitt väl största och svåraste arbete på kanal- och slussbyggnadernas område, Saima Kanal i Finland. I 250 år hade man haft planer på att kanalisera sträc-

Mellanlinjen i 1844 års slussled.

Nedersta slussarna i 1844 års slussled.

Litografi visande de tre linjerna i 1844 års slussled.

kan, men mannen som skulle kunna utföra det till synes omöjliga arbetet, hade saknats. Denna man hade man nu, Nils Ericson. Det var ett oerhört svårt arbete. Kanalen var 60 km lång med 28 slussar och nivåskillnaden var 76 m. 1847 blev Nils Ericson överdirektör för detta arbete, som var färdigt 1856, då kanalen invigdes.

Nils Ericson hade nu nått ära och ryktbarhet. På grund av det utomordentliga sätt, på vilket han hade lett en rad betydelsefulla arbeten, hade utmärkelser av många slag kommit honom till del. Han hade fått mottaga ordensutmärkelser, minnesgåvor m.m. Han var 52 år, och åldern började taga ut sin rätt. Han skulle nu ägna sig åt sina egendomar och åt övermekanikusbefattningen vid Nya Trollhätte Kanalbolag. Han tänkte draga sig tillbaka till sitt kära Nygård i Tunhems socken, som han inköpt 1847, och där han ämnade föra en lantjunkares stilla liv. Därav blev emellertid intet. I stället återstod honom nu hans livs största prestation, järnvägsbygget.

JÄRNVÄGSBYGGAREN

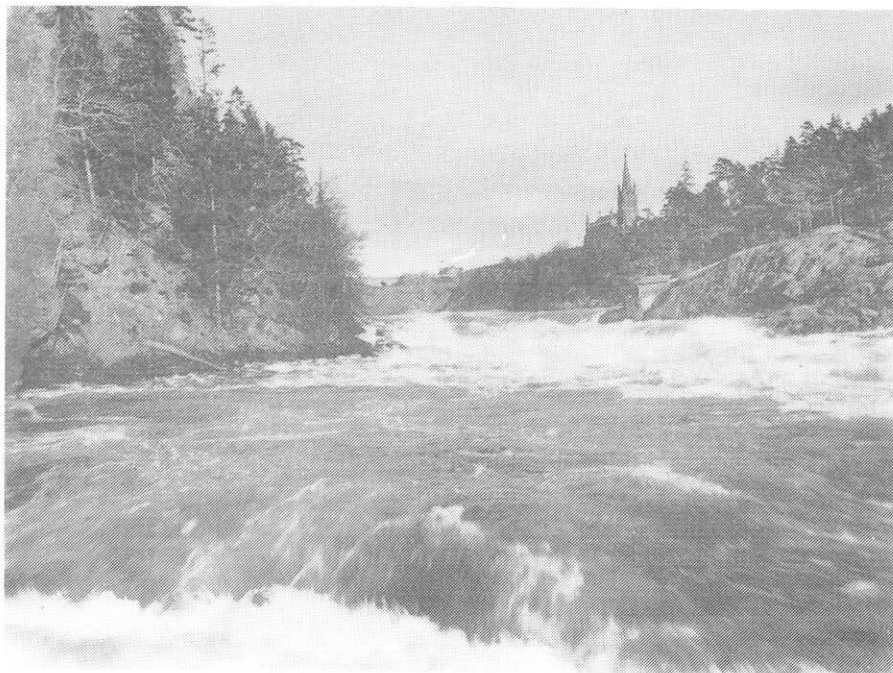
Järnvägar i modern mening hade börjat byggas i utlandet på 1830-talet. Till Sverige kom nyheten ett årtionde senare. ”De svenska järnvägarnas fader” Adolf von Rosen hade i England kommit i kontakt med det nya fortskaffningsmedlet och propagerade vid sin hemkomst för dess införande även här. Han möttes emellertid av starkt motstånd, och först på 1850-talet började man mera allmänt inse järnvägarnas stora betydelse. Riksdagen 1853—1854 beslöt anlägga de s k stambanorna. Till chef för järnvägsbyggena utsågs Nils Ericson, varöver ej minst han själv blev mycket förvånad. Han hade aldrig sett en järnväg och var för övrigt icke helt övertygad om deras lämplighet för svenska förhållanden. Han ansåg, att kanaler var viktigare i det sjörika Sverige. Själv var han icke hågad att åtaga sig uppdraget. Konungen kallade honom emellertid per brev den 22 december 1854 till Stockholm, och där övertalade denne honom att åtaga sig ledareskapet. Den 22 januari 1855 utnämndes han till chef för järnvägsbyggena med en oinskränkt makt över allt, som hade med dessa att göra.

Den 18 november 1855 framlade han sitt betänkande över hur de olika stambanorna skulle dragas, vilket gillades av regeringen. Nu började häftiga strider om banornas sträckning m.m. Nils Ericson segrade vid de flesta tillfällena, men han fick stå mitt i striden och uppbara mycket klander. Det kan dock påpekas, att ingen drog hans hederlighet i tvivelsmål.

På allra högsta ort omfattades Nils Ericson med det allra största förtroende. I tron-talet 1859 t ex hette det, att statens järnvägsbyggnader bedrivits ”med en kraft och framgång, som rättfärdiggör det vidsträckta förtroende, som lämnats arbetets ledare”.

Under alla striderna höll Nils Ericson huvudet kallt och arbetade lugnt och energiskt vidare. Även vid detta arbete visade han sin vanliga talang. Västra stambanan

blev färdig ett år tidigare än beräknat. Den 4 november 1862 invigdes den av Karl XV. Nils Ericson fick då mottaga den sällsynta utmärkelsen av Vasaordens storkors i briljanter, en utmärkelse som nästa gång utdelades först 1952. Under tiden arbetet pågick hade han blivit upphöjd i friherrligt stånd 1860. Med 1862 års utgång avgick han från sin befattning, varvid han erhöll en statspension på 15.000 rdr årligen. 1864 slogs en medalj över honom.

Göta Älv. Kopparklinten och kyrkan.

Sågarebyn Trollhättan på 1860-talet. Bilden tagen från kyrktornet.

SAMHÄLLSBYGGGAREN

En sida av Nils Ericsons verksamhet, som är mycket litet känd för den stora allmänheten, är hans insatser som kommunalman i Trollhättan. Dessa äro dock mycket betydande. Under 36 år styrde och ställde han där egenmäktigt, och resultatet visade sig i den storartade utveckling, som Trollhättan genomgick under denna tid.

I och med att Nils Ericson 1830 utsågs till övermekanikus fick han också ta ställning till samhällets angelägenheter. Trollhätte Slussbolag ägde marken, där Trollhättan var beläget och arrenderade ut tomterna där. Bolaget blev därigenom så att säga husbonden, som bestämde allt om samhällets skötsel. Trollhättan hörde visserligen till Gärdhems socken och Tunhems församling, och på stämmor där skulle samhällets angelägenheter avgöras. Men beträffande Trollhättan var Slussbolagets vilja lag. Och som det var Nils Ericson, som skötte Slussbolagets angelägenheter i Trollhättan, blev han en dikator för samhället, men en upplyst sådan, bör det tilläggas.

Några nämnder eller styrelser funnos icke i Trollhättan på 1830-talet, även om en början till en viss självstyrelse kan skönjas. Ärendena avgjordes av Slussbolagets direktion. Den första nämnden, avsedd speciellt för Trollhättan, var en sundhetsnämnd, som tillsattes för att bekämpa den ohyggliga koleraepidemien 1834. Nils Ericson blev ordförande och fick organisera upp allt från början, då allting fattades.

Det fanns ingen läkare, inga sköterskor, intet sjukhus, knappast någon medicin, ja, icke ens en kyrkogård, där man kunde begrava de talrika dödssoffren. Allt skulle nu ordnas i hast. Skolan fick bli sjukhus, några kvinnor från byn blev sjuksköterskor, efter 10 dagar fick man en läkare, ny begravningsplats ordnades, den nuvarande gamla begravningsplatsen, skolläraren fick bli präst osv.

Bland Nils Ericsons många initiativ under 1840-talet kan nämnas ordnandet av fattigvården i Trollhättan. Bland befolkningen där, som till allra största delen bestod av arbetare, var fattigdomen stor, och den ökades under slussarbetena, då många förolyckades och lämnade hustru och barn blottställda. Det blev kännbart för socknen att betala denna fattighjälp, och man tyckte där, att Trollhättan självt borde draga försorg om sina fattiga. Slussbolaget hade dock ställt sig avvisande. Nils Ericson insåg det berättigade i Gärdhemsbornas begäran, och på hans initiativ ordnades frågan. I april 1841 beslöt direktionen i enlighet med hans förslag. Trollhättans befolkning kallades till ett sammanträde, det första i dess historia. Fattigkommittén började sin verksamhet den 1 januari 1842.

När slussbyggnadsarbetena var färdiga 1846, bestämdes, att en av de tre direktörerna i Kanalbolaget skulle vara bosatt i Trollhättan. Härtill utsågs Nils Ericson.

1847 skedde en omvälvning i Trollhättans struktur, som kom att få mycket stor betydelse för den framtida utvecklingen. Detta år grundades Nydqvist & Holms mek. verkstad, ett oljeslageri, ett pappersbruk, en klädesstamp m.m. Nils Ericson insåg klart, vad industrier av detta slag skulle komma att betyda för Trollhättan, och understödde dem på många sätt, ej minst genom lån och borgen. Man kan säga, att Nydqvist & Holms verkstad t ex aldrig hade klarat de bekymmersamma första åren, om icke Nils Ericson hade varit.

Men även på andra områden var han verksam. Han tog initiativ till anläggandet av en flickslöjdskola, som han sedan stödde genom penninggåvor och på annat sätt. Direktionen dvs Nils Ericson, ställde lokal till förfogande och anslög ett belopp årligen för driften.

En fråga av den allra största betydelse för Trollhättan var dess avskiljande som egen församling. Samhället växte raskt sedan den moderna industrien kommit dit, och frågan blev särskilt aktuell under 1850-talet. Samhället saknade präst och kyrka. Det var långt till kyrkan i Gärdhem eller Tunhem, och de gudstjänster, man höll i skolsalen, måste betraktas som ett provisorium. Det var mycket, som skulle ordnas, och det gick heller icke utan strid. Nils Ericson lade sitt inflytelserika ord hos högsta myndigheterna, och saken fördes igenom. Kanalbolaget byggde kyrkan, som den donerade till samhället. Den skänkte också skolan. Personligen skänkte Nils Ericson kyrksilvret.

1863 gjorde han upp en stadsplan, som ännu ligger till grund för den centrala staden.

”Sahlbergska hoteller”. Typiskt hus från gamla Trollhättan. Byggt på 1700-talet.

Emellertid började han nu bli till åren, och 1866 lämnade han sina befattningar i Kanalbolaget. Han avtackades varmt av Trollhättan. Kommunalnämnden överlämnade en tacksamhetsadress den 22 september 1866, vari bl a uppräknades alla de områden, på vilka han gjort insatser för Trollhättans utveckling.

Under tidernas lopp hade han skänkt betydande penningssummor till Trollhättan. Ännu finnas där donationer, som bära hans namn.

Även Tunhems församling och Tunhemsbygden ihågkom han med gåvor och donationer.

DE SENARE ÅREN

Nu skulle han definitivt draga sig tillbaka till Nygård. För hans verksamma natur var det dock icke lätt att helt koppla av. Han blev snart engagerad i arbetena med Dalslands kanal. Själva arbetet på platsen omhänderhades av en son till honom, Verner Ericson, men planeringen och den tekniska utformningen gjordes av Nils Ericson. Där byggdes den för sin tid märkliga akvedukten vid Häverud. Kanalen fullbordades 1868.

Ännu ett större arbete kom han att utföra, nämligen stadsplanen för Gävle stad, som hade brunnit 1869. Erfarenheterna från planeringen av Trollhättan kom honom härvid väl till pass. Det sista arbete han utförde, var en vattenledning från Göta Älv till Rånnum, som skulle förse Vargöns pappersbruk med vatten. Detta innehades av hans söner.

PERSONEN

Nils Ericson var en man, som lyckades i livet och hade stora framgångar. Orsaken till dessa får till största delen sökas hos honom själv. Genomträngande skarpblick för medel och mål och en outtröttlig arbetsförmåga gjorde, att han lyckades med sina stora uppdrag. Men man får icke förbise, att han hade turen att verka i en tid av stark utveckling på de områden, som passade honom.

Nils Ericson var, vad man brukar kalla, "en stilig karl". Han var lång, smärt och kraftigt byggd med klara blå ögon. Han var mycket mån om sitt yttre och gick alltid klädd i hög hatt och päls på vintern. Han tålde dock icke att någon av hans underhävande klädde sig på samma sätt. Han var nämligen mycket självmedveten. Han kände sitt värde och iakttog avståndet till sin omgivning. Men hans arbetsledare fick icke heller gå klädda som arbetare. Där skulle en bestämd skillnad iakttagas. Men att han även på arbetarehåll var uppskattad, visas av att han 1868 blev föremål för storartade hyllningar från Trollhättans arbetare. Han blev kallad till Trollhättans Arbetareförenings förste hedersledamot.

Han var omutligt rätträdig, vilket icke ens hans argaste vedersakare kunde förneka. Utmärkande för honom var hans oegennyttan och beredvilligheten att diskutera.

*Minnesstenens medaljong modellerad av konstnärinnan
Astri Bergman-Taube*

ra. Men han höll orubbligt fast vid det, som han efter noggrann prövning funnit vara rätt och riktigt.

Han var en angenäm sällskapsmänniska och mycket skämtsam. På Nygård var han den gästfrie och angenäme värden. I umgänget blev han mittpunkten, var han befann sig. Han var dock ganska häftig och tålde icke motsägelser. Då han blev vred, fann han ofta en avledning för sin vrede genom att — lyfta på hatten. Han hade lätt för att uttrycka sig i tal och skrift, vilket kom honom väl till pass under järnvägsdebatternas tid.

Nils Ericsons tid upptogs till allra största delen av hans många arbeten. För politiken hade han icke mycket tid och inte heller intresse. En enda gång blandade han sig i rikspolitiken. Det var i samband med representationsreformen, som han stödde. I den deputation från Väne härad, som uppvaktade justitiestatsministern, var han ordförande. Efter reformens genomförande invaldes han både av Älvsborgs och Gävleborgs län i Första Kammaren men avsåg sig bägge platserna.

Nils Ericson var gift med grevinnan Wendela Wilhelmina von Schwerin och hade med henne sönerna John Filip, sedermera landshövding i Jämtlands län, Nils Verner, kapten, död och begravd i Trollhättan, och Carl Wilhelm, generallöjtnant, samt en dotter, gift med Axel Mörner på Björksund i Södermanland.

Efter genomgången operation för ett stenlidande dog han den 8 september 1870. Han fick sin sista viloplats på Norra kyrkogården i Stockholm. På hans dödsdag 1893 avtäcktes i Järnvägsparken i Stockholm en staty av honom, modellerad av J. Börjeson. Generaldirektör R. Cronstedt, som höll minnestalet, yttrande bl a: ”Sin framgång hade han att tacka sin lysande begåvning, sitt klara huvud, sina kloka beräkningar samt den okuvliga energi, han inlade i allt vad han gjorde”.

I detta kan Trollhättans samhälle instämma. Det har dragit nytta av hans förmåga i hög grad, mer än vad som kunnat komma fram i denna korta minnesteckning.

Trollhätte-Gillet har genom en minnessten invid ett av hans storverk, den andra slussraden i Trollhättan, velat bringa honom en sentida hyllning för hans mäktiga skapelse, men också för hans arbete för Trollhättan och bygden däromkring.

Examen i småskolan närmade sig. Alla, både första- och andraklassare tränade sig för den stora dagen, verser inlärdes och provläses, dekorering av skolsalen diskuterades, allt var en enda stor arbetsgemenskap — med ett undantag — Gunnar, klassens svarta får. Han hade allt en vers, men den skulle han inte läsa förrän på själva examenrdagen.

Examen kom, barnen strålade ikapp med föräldrarna, Prästen och skolrådet var där. Förhören var avklarade, nu återstod bara examens höjdpunkt när de små skulle deklamera var sin vers.

Vers efter vers deklamerades — allt gick som ett rinnande vatten — och nu återstår endast lille Gunnar.

Lärarinnans röst hörs: Nå lille Gunnar, hur har du det med din vers?” Frågan var nog ställd mer för ordningens skull, någon vers har naturligtvis inte Gunnar.

Därför blir förvåningen i skolsalen stor när Gunnar lugnt stegar fram till katedern, ser ut över de förslamlade och deklamerar:

”Lär mig Gud att stilla vandra, sköta mig själv och skita i andra”. De närvarande, både gamla och unga, var ett minne rikare.

STORGATA

av John B6rjesson

Vi har f6tt gula r6nder p6 gatera h6r 6 var
 6 man beh6ver se sej om n6r 6ver man far.
 I forna tider va de annat de vell ja lova,
 d6 kunde en g6 p6 Trollh6ttans gater 6 sova.
 N6r Johan Cin6 kom knekandes med den lella m6rria,
 som versla och for mellan skacklera p6 den stora k6rria.
 Eller n6r gubbarna fr6n Lunden kom knaschlandes med sina oxar s6m
 s6vligt lonka
 de va s6 stilla 6 fridfullt att till 6 me Jonsson 6 Jumbo d6m blonka.
 Ve Mellgrens h6rne stog urmakare Lindbom och fotografen Karl Kjellin
 s6 kom skogvaktare Larsson och Manne Melin.
 Dom prata v6l om skytte — ah, dom prata nog om s6ng
 6 allt de som r6rt deras hj6rtan en g6ng.
 Benstampen inp6 garveriet den stampa 6 stampa
 6 s6 kom de dofter av hudar 6 ben.
 Vid ingenj6r Korsgrens h6rne stog lelle urmakare Andr6n
 6 kika om de inte kom n6n s6m velle skramla me'n.
 M6lare Gr6nberg och snickare Karl6n stog p6 gata och prata lort
 6 Olsson p6 Stallbacka stog 6 meditera i Bransbos port.
 Uppefter br6nnvinsboas v6gg h6ngde n6gra st6cken s6m var st6ndigt
 torra i strupa
 de kunde ju h6nda att de kom n6n som inte va s6 r6dda om supa.
 Olle-Gustav i 6na bar in n6ra liter d6 6 d6 n6r H6leman k6rde p6,
 f6r Olle-Gustav var ju inte den s6m tog trappa i varken ett eller tv6 skutt
 6 Brava ho satt d6r 6 necka 6 grina i sin lelle futt.

Herman Hall han hängde helt lättjefullt på staketet till trågår'n
å prata me nåra gubbar uppifrån Skäggår'n.

Inne på »Hotell» Salbergs gård va de ett himmelens liv
där dividera två gäster öm hur man ska dra ett positiv.

Nåra skolpojkar hade vart inne hos Hallens och köpt sej e snyta
å då kom gamle skolmästar'n, kamrer Engblom, å börja skôja å ryta
å sina gamla paradnummer han drog

»Vet i pojkar va Jakob blev när Lea dog?»

Men jag vet inte om han feck nåt svar varken på detta eller vem sôrn
var Cebedei söners far.

Konditor Lövenborg å hans Martina
dom skylta me bakelser sôrn va så ljuvliga å fina.

Men nu blev de liv och rusch på gata e stunn.

Justus kom körandes me hotellets stora scharaban
å ett stöcke efter kom Oste-Sven me en snattrande å pladdrande karavan.

Sven geck mett i högen å prata både engelska å tyska
samtidigt som han konverserade en liten fransyska

så Perre-Ville feck bara komma efter å höra på
å nån gång säja Jawohl, Yes eller No.

Några elever från verkstan kom ut från Järnhandlare-Lottas
å börja smått lekfullt å brottas.

Svante i Munkebo kom körandes med ett lass ve
å en några veckor gammel fölonge sprang nyfiken breve.

Inne på Björnbergs gård va hästaffår'n i full gång
livligt beskådad av gubben Traung.

Sven i Båberg försökte kursa bort en krake sôrn ingen jäkel våga klappa
å John han stog å kisa däruppe på trappa.

Från bagare Lundbergs kom Sara-Maria å hade en stor korg på armen
ho såg lyck sali ut, ho hade väl sett Svensson me den tjusiga mustaschen
och charmen.

Inne hos Gustav Johanssons stog Ville å Gottfrid i herrgår'n,
ja de va väl tjocka släkta

å Birger sög vetgirigt in historiera å dialekta.

John Krönlein kom spännstade me bena så raka
nu geck han in tell Långströms för att få skrapa av haka.

Ve Gullsme Svanbergs fönster stog en pojke å en tös, pojken såg mest
ut å vella springa.

Men tösa va enveten, ja dom skulle nog in å ta mått på ringa.

Långt upp på gata kom en farandes på velocipe

»Vem i herrans namn ä de!»

de ä nog Ville Björkander å han ringer å ringer me bjälla

»Ja, de e han, för Johan Petter Söderberg å Tunnbindarn's Karl, dom
bruka bara åka om kvälla

Från A. Mattssons manufaktur- & klädeshandel kom en yngling å en
triumferande blick han över gatan tar

han A. Mattssons äkta blå Vegamössa på huvu't bar.

Inne hos Karl Ögren ä de realisation

å Cedergrens dom skyltar me blommor så grant intill vår lelle näpne
polisstation.

Men nu blåser de på Verkstan te medda
å snart nog kommer verkstabora och dom geck utav sju svedda.

De första som pojkarne feck lära sej va att me armarna viva
å lika långt som di gamle kliva.

Å dom geck så trottoarstena eka
så Hardmon och Mix skulle utav avund blett bleka.

Frans Österman var onger då å stog te väla
han släppte ingen må i tro uppe häla.

Ja, de va liv å rusch e stunn uti byn
men tänk när de va sketet va de skvätte i dyn.

De ligger möcke emellan denna idyllen å de gule rännerna
den gamla goda tiden va på både ont å gott, de vet alla som känner'a.

Nederst i mitten ligger två små, gråa hus, bröderna Dahllöfs fotoateljé. Fotot taget från kyrkans torn. Kyrkan invigdes 1862.

– Den vita byggnaden bakom är "Prins Occars skola", byggd 1834. Där bodde också provisoriskt sedan 1860 Trollhättans förste kyrkoherde, Magnus Åberg (1820–96). Först 1872 skulle familjen Åberg få egen prästgård, som förlades till trädgårdslanden mellan skolan och ateljén. Till följd härav fick Kvarnriden, som går alldeles utmed ateljén, i folkmun benämningen "Prästa-lia". – Den bortre liden, som från trämassfabriken på Önå – utanför vänstra bildkanten – går upp förbi skolan, kallades sedan gammalt för "Öna-lia".

Ovanför den vita skolan syns den stora gaveln på "Trollhättans Hotell". Strax innan detta foto togs, hade 1831 års värdshus byggts till mot norr och på höjden. 1882 skulle Kanalbolaget överlåta det till kommunen. Strax efter 1890 började det kallas "Grand hotell". – Allt revs 1913 i samband med nya kanalbygget.

TROLL

T. v. om hotellet syns gavlna på Di byggd kring 1750 för att höja vatten. nedanför är det år 1858 byggda badkarbad, ångbad basinbad och dousche Ovanför och t. h. om skolan syns ett l kring 1875 skulle tas bort. Den trång Kanalen stängdes här vintertid. Nedst T. h. om skolan och brovaktens hus sy 1795 av den framgångsrike David Jo Slussbolaget. Det nyttjades som enda Åren 1849–77 hade dr Carl Rinman (Denne var en sann människövän, var Huset revs 1878.

N 1871

ägarna, som står på Kafledammen, vilven uppströms. — Det ljusa huset t serverade "varma och kalla bad,

s. Det är brovaktens hus, som dock i kanalen kallades "Stämporten". e kanalen då torrläggas.

kt hus med brutet tak. Det byggdes överläts s. å. till det då nybildade till 1831, då det nya stod klart. — sin bostad och mottagning i huset. tad av alla de fattiga i samhället —

Bakom Rinmans hus och något t. v. syns gaveln på hotellets ladugård, som stod mitt på nuv. "Tärtan". — På platsen för det vita huset bakom ladugården står nu Sparbankens hus, Storgatan 50.

Längst t. h. på fotot går fram en tydlig, lång väg emellan alla husen bortöver: Det är Österlånggatan ("Spångatan"). — På vägens högra sida höjer sig en stor ljus gavel, delvis skymd. Det är smeden Leonard Petterssons hus "Slottet", på vars plats år 1947 Konsums varuhus, nu Biblioteket, skulle byggas. — Där den lilla, mörka gaveln med tre fönster står hitom "Slottet", invigdes 1896 års tingshus, vari all-aktivitetshuset "Stranna" nyligen flyttat in.

När detta foto togs hade Trollhättan ca 2.650 invånare.

(Texten är skriven av Arne Arodell)

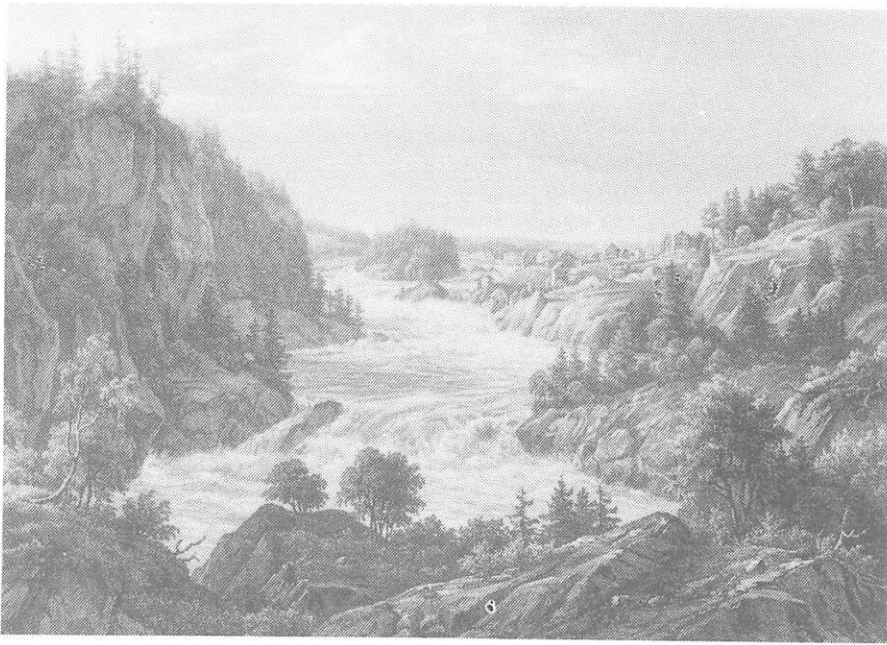
TROLLHÄTTAN

Faksimiltryck ur "Sverige framställt i taflor" av Joh. Aug. Berg

Många lärda hafva pröfvat sina krafter på forskningar efter rätta anledningen till de verldsberömda Trollhättefallens namn. Utan att kunna eller ens vilja undersöka, hvilken fornforskare i denna tvist haft största gissningsförmågan eller hvilka traditioner haft mesta sannolikheten för sig, skola vi helt enkelt angifva de tvenne vanligaste uppgifterna om anledningen till det vidunderliga namnet. Enligt den ena betyder namnet: "trollhufva" eller "trollmössa", men förfektarne af denna åsigt hafva ej kunnat utreda, hvad sammanhang namnet, i denna betydelse taget, kan ega med de ifrågavarande majestätiska vattenfallen. Andra deremot, skarpsinniga linguister naturligtvis, vilja veta, att ordet "hätta" i det gamla språket betyder farlighet, våda, och finna således en frappant häntyding på ställets faror både för menniskor och troll. Huru härmed än sig må förhålla, är det dock visst, att man från hedenhös känt och beundrat Trollhättans storartade natur. Och ett af jordens mest imponerande vattenfall förtjenar äfven denna beundran. Göta elf, genom hvilken Wenern utgjuter i Westerhafvet sin af 24 större och mindre elfvar beständigt underhållna och 145 fot öfver hafsytan belägna vattenmassa, kastar sig här emellan sammanträngda klippor utför en brant, som i sina många serskilda afsatser gör inalles en sänkning af 142 fot. Då man uträknat, att denna elf i sekunden afbördar Wenern omkring 400 kubikfamnar vatten, kan man lätt göra sig en föreställning om rikedom af den vattenmassa, som dånande nedstörtar från den ansenliga höjden.

Trollhätten består af flera olika fall, belägna på korta afstånd från hvarandra, tillsammans intagande en längd af 2.500 alnar. De öfversta äro Gullö-fallen, derefter kommer Toppö-fallet, det största af dem alla, derpå Stampströms-fallet, de trenne Helvetesfallen, tätt efter hvarandra, samt slutligen den s k Flottbergsströmmen.

Konung Gustaf I var förmodligen den, som först offentligen år 1526 framställde förslaget att öppna en förening emellan Öster- och Westerhafven. Carl IX lade först handen vid verket genom anläggningen af den kanal, som efter honom kallas Carls graf. Under Kristinas förmyndareregering hade man, synnerligast år 1635, många rådpläningar i afseende på denna sak, men det stadnade vid dem. Vid slutet af Carl XII:s regering och efter hans återkomst till Sverige uppväcktes ett nytt förslag af den namnkunnige Polhem att öppna en segelfart omkring Trollhättefallen. Polhem förband sig att på 3 år fullborda slussverket i Göta elf och arbetet begynte, men afbröts genom konungens död, oaktadt flera påminnelser från den skicklige mekanikern afgingo till rådet och ständerna. År 1742 beslöts äntligen på fullt allvar att fullborda segelfarten emellan Wenern och Nordsjön. Verkställandet af arbetet uppdrogs åt riksråden Tessin och Ekeblad, och den åldrige Polhem, hvars plan vann bifall, togs till rådgifvare. Det närmaste öfverinseendet öfver arbetet lemnades åt mekanikus Wiman vid Sala silfvergrufva. Efter Polhems djerfva plan skulle kanalen dragas tätt

ut med fallen och de i elfven befintliga holmar och klippor begagnas. Man indelade hela arbetets värde i 250 lotter, som hvardera skulle kosta 1.000 daler silfvermynt, utaf hvilka lotter kronan tog 50 och dels enskilda personer, dels publika verk togo 200. Med bergsprängningen började man på flera ställen om hösten 1749, men första slussarbetet företogs i Carls graf, nära vid sjön Wenern, der en sluss skulle byggas, som fick namn af Grefve Tessin, med 9 1/2 alns vattensänkning. I Augusti 1753 var hela arbetet i Carls graf fullbordadt och man kunde sedan obehindradt komma från Wenern till de öfversta af Trollhättefallen.

Nu borde för det första Malgön, som ligger tätt utmed det första fallet, Gullö-fallet, förenas med fasta landet, hvilket ock utfördes genom den s k Kafledammen, 240 fot lång och 30 fot hög. Härigenom fick man lugnvatten nedanför Malgön på ena sidan, och genom den derpå i Malgön sprängda Ekeblads sluss kunde man sänka sig ned hela Gullö-fallets höjd till det vunna lugnvattnet. Denna sistnämnda sluss blef färdig år 1754. Genom bålverk, nedsänkta midt i elfven och längs densamma mellan tvenne holmar, afstängde man sedermera farleden emellan stranden och det andra fallet i ordningen, det förfärliga Toppö-fallet, ända till det tredje eller Stampströms-fallet. Polhems sluss sprängdes genom en klippa, som stängde passagen. Höjden af denna sluss var 52 fot, motsvarande Toppö- och Stampströms-fallen tillsammans. Nu komma de tre s k Helvetes-fallen. Man hade fattat den djerfva planen att längre ned i elfven, vid det sista fallet, Flottbergsströmmen, göra en dam,

lika hög som de tre Helvetes-fallens sammanräknade sänkning, genom hvilket arbete en jemn vattenyta skulle bildas från öfversta Helvetes-fallet till Flottbergsström. Detta storartade verk, som kostade fem års mödor, var år 1755 i det närmaste färdigt, då en enda natt förstörde allt. Omkring 900 tolfter plankor blefvo förmodligen genom ett nidingsdåd utsläppta utför elfven emot fördämningen, hvilken nedrasade. Hela företaget afstodnade nu för någon tid; man uppgjorde planer, uppräta- de kostnadsförslag, men ingenting verkställdes. Efter Gustaf III:s uppstigande på thronen företogs arbetet med ny drift under landshöfding von Törners styrelse. I Carls graf bygdes två nya slussar år 1777 och vid Åkerström 1779. Bristande tillgångar gjorde, att arbetet åter måste afstanna. År 1793 utfärdades privilegium för Trollhätte kanal- och slussverks byggnad och följande året började arbetet efter en ny plan, utstakad af kapten Nordvall. Det första fartyget gick den 14 Aug. 1800 genom slussarne. — Nyligen har Trollhätte kanal blifvit ombygd till lika dimensioner med Göta kanal; ett företag, hvilket inom kort tidrymd verkställdt, har ländt det i och för detta ändamål stiftade bolag till lika mycken heder, som kommunikationen till gagn.

Att äldriga traditioner äro fästade vid Trollhättan, är lätt förklarligt; mindre förklarligt deremot är, att detta naturens underbarn ej äger en större och rikare sago- cykel, så vida ej orsaken härtill kan ligga deruti, att till och med sagans djerfvaste hjeltar hafva tvekat att beträda ett fält, der en högre naturkraft uppenbarar sig i sitt mest vördnadsbjudande majestät. Den gamla Hervarasagan förtäljer, att tvenne kämpar, Hergrimer och Starkodder, på stranden höllo ett envig om en skön qvinna, vid namn Ogn, vid hvilket den förre dukade under för sin väldige motståndare, som, utrustad med ej mindre än åtta händer, högg med fyra svärd på en gång. För att öka det sorgliga i dramat, vet sagan att förmåla, det den förtviflade älskarinnan dödade sig sjelf för att följa sin käre Hergrimer till Wallhall. — Skräddareklinten vid Gullö har äfven sitt tragiska minne, hvilket på ett annat ställe förtäljes. — Vid Toppö finnes ett fall, kalladt Tjuffallet, der, i en djup bergsremna, röfvarer berättas hafva uppehål- lit sig, till dess en ung bondpiga, som blifvit af dem bortröfvad, hittade på råd att upptäcka deras hemliga tillhåll för folket i trakten. Hon begärde tillåtelse att få gå ut och hämta en halmkärfvä till julafton för att vara sin fädernesed trogen. Röfvarer- anföraren beviljade det, men tog förut af henne en helig ed att ej med ett enda ord yppa för någon deras hemliga gömställe. Flickan höll ärligt efter bokstafven hvad hon lofvat, men lät här och der några strån falla på sin stig, hvilket tjenade till vägled- ning för röfvarnes efterspanande och gripande.

GULLÖ-FALLET

Faksimiltryck ur "Sverige framställt i taflor" av Joh. Aug. Berg

I huru många hänseenden än vårt fosterland må synas armt, kan dock en sällsynt rikedom af naturskönheter ej förnekas detsamma. Det främsta rummet ibland dem alla intaga de under namnet Trollhättan verldsbekanta vattenfall, hvilka Göta Elf bildar under sitt lopp från Wenern till Kattegat. Väl finnas vattenfall i andra länder, vida högre än dessa, men här är omgifningen af en storartad, en vild natur, här är storleken af de våldsamt framstörtande vattenmassorna, här är den omvexlande gestalt, hvori det okufvade elementet framträder, som bidrager till att göra ett så ovanligt intryck på åskådaren.

Men vid Trollhättan beundrar man ej blott en gigantisk natur, utan äfven en gigantisk konst. Naturen i sitt vildaste majestät, konsten i sin djerfvaste kraft framstå vid sidan af hvarandra, och det är ej lätt att afgöra, hvem som vinner priset i denna täflingskamp. Anblicken af kanalen och dess slussverk, af den hastiga sänkningemellan de höga bergväggarne, der blott en smal gångstig finnes vid sidan af de sprängda djupen, är på en gång hemsk och upplyftande. Under det den enes sinnetjusas af det imposanta Toppö-fallet, stadnar den andres häpnande blick vid Polhems-slussen, och båda hafva skäl till en rättvis beundran.

Vi afhålla oss dock *nu* från en närmare skildring af de många föremål, som här erbjuda sig för teknaren och beskrifvaren; några ord må blott nämnas i afseende på

den framför oss liggande taflan: en vy af de öfversta af Trollhättans vattenfall, *Gullö-fallen* kallade.

Här nedstörtar elfvens vattenmassa, från 26 fots höjd, delad i 2:ne grenar, den östra, benämnd Gullströmmen, och den vestra, Nolströmmen. Emellan dem båda har en liten skogbeväxt holme fått sin plats. Det vilda elementet utgör en säker skyddsmur omkring Gullön, och, på ett undantag när, läser från urminnes tider ingen vågat nalkas det fridlysta området. Naturen sjelf behagade den gången göra, det ingen människokonst kunde förmått, slå en brygga öfver de svallande vågorna och den djerfve vandraren återvände oskadd från de sällsporda färden. Så lycklig var dock ej, efter hvad sagan berättar, den äfventyrare, som i dubbelt hänseende kunde sägas hafva räddat sitt lif, om han i en lycklig stund hade vänt tillbaka ifrån sitt hem-ska gästbesök. Tätt utmed Nolströmmen, på elfvens vestra strand, ligger ett berg, kalladt skräddare-klinten, hvaraf en spets fordom hängde utöfver själfva fallet. Anledningen till namnet berättas hafva varit den, att en skräddare, som för någon missgerning blifvit dömd till döden, fått tillåtelse att lösa sitt lif derigenom, att han, sittande ytterst på den branta och slippriga klinten, skulle färdigsy en hel klädning. Skräddaren begaf sig ut på klippan, försedd, enligt hvad "Orvar Odd" försäkrar, med pressjern och allt tillbehör, och fattade en god position med benen i kors under sig. Arbetet gick friskt undan och klädningen var lyckligt och väl färdig, förr än någon människa skulle trott. Men i detsamma han tog sitt sista styng, och glädjedrucken skådade omkring sig för att betrakta storheten af den fara, hvilken han tyckt sig så hjeltomodigt hafva öfvervunnit, blef han straffad för sitt öfvermod, ty han svindlade vid att se forsen inunder sina fötter, tumlade ned i fallet och omkom. Sjelfva klippstycket följde sedermera efter honom; det påstås hafva nedstörtat år 1755.

I gamla tider hade alla reparationer och mindre ändringar på bruket gjorts under semestern. Allt detta hade skett efter muntliga anvisningar, kanske möjligtvis någon skiss. Nu skulle det bli ändring på detta, den nye ingenjören bestämde, att allt skulle ske efter ritningar och skrivna papper. På den semestern det nu är fråga om, skulle relativt mycket uträttas.

Tiden för semestern närmade sig, ingenjören och hans hjälpare blev allt mer nervösa och irriterade. Snickarna och övriga hantverkare hade inte fått några besked. Då stegade snickarebasen Pettersson in till ingenjören, strök mössan av och sa: "Å de inte lika bra, att vi gör som vi brukar? Vi gör färdigt det som skall göras, sedan kan ju ingenjören göra ritningarna efteråt i lugn och ro, å då har han ju ett helt år på sig".

Kalle sitter på sitt rum dagen efter en brakskiva och filosoferar: Jag undrar om inte jag är en av dom där dåliga kamraterna, som far alltid varnade mig för.

BRYGGARNS

av Stina Svensson

Olssons hade fiskaffär och bodde granne med oss och Tor. I dagligt tal fick de alltid heta "Bryggarns". Vi hade av våra föräldrar fått sträng tillsägelse att inte använda öknamnet. Fast det gjorde man ändå förstås. "Bryggare-August" som fadern kallades, var död sedan många år. Han hade sålt öl och dricka för bryggeriet. Därav öknamnet. Nu var det sönerna, som skötte affären, dock inte i samma bransch.

Modern skötte med hjälp av en piga hemmet, samt trädgården, som hon älskade. Där fanns en brokig blandning av alla de slag av blommor och grönsaker och jämt sågs den lilla gumman gå i trädgården och pyssla. På våren och försommaren var där översållat av tulpaner, som just inte var så vanliga i trädgårdarna då för tiden. Det var stora tulpaner och små tulpaner, röda tulpaner och gula tulpaner samt tulpaner med de mest förunderliga färgkombinationer. Det var lökar, planterade för länge sedan, som förökats och korsats på alla upptänkliga sätt. En del blommor var inte stort större än en tumnagel och nästan smutsgrå till färgen. De var kanske inte så vackra, men det var ju ändå tulpaner, som vi tyckte var något märkvärdigt.

När det skulle bli examen i början av juni, gick vi till "Bryggarns" och köpte för 50 öre eller mindre tulpaner och klädde med i skolan. För det priset fick vi en stor knippa, oftast utdrygad med sandgräs. Mamma köpte plantor av astrar och lövkojor för 1/2 öre stryck och planterade i vårt lilla trädgårdsland. Ett år hade mamma köpt något särdeles fint. Växter, som hette Gyllenlack, var planterade i kruka. Blommorna hade en starkt lysande gul och röd färg och doftade gott om kvällen. Vi hade den på ett bord intill fönstret, där den tycktes trivas bra, så länge sommaren varade. Men när hösten kom, vissnade den mer. Och så var den fröjden slut.

"Bryggarns" hade höns i en hönsgård uppe på "Höga bergen". Det var några bergknallar omväxlande med gröna plättar och belägna mitt i kvarteret. För oss barn

tedde sig bergen nästan som fjäll, särskilt på vintrarna, när vi på våra hemgjorda skidor skulle försöka oss på att åka nedför dem. Det var bara de allra modigaste poj-karna, som tordes ge sig på det vågstycket.

Vi brukade plocka grönt och mata hönsen med. En dag när dörren stod öppen, gick vi in i hönsgården och bökade och snokade. När vi kom hem och mamma fick veta, var vi varit, fick vi gå till vedboden — det var långt innan badrummens tid — och i vedboden fick min syster och jag klä av oss och ta på rena kläder från topp till tå. Vi hade nämligen fått hönsloppor, påstod mamma. Efter den dagen slapp hönsen våra visiter.

Den yngste av poj-karna Olsson hette Viktor. Han stod skriven för affären. Viktor hade en fästmö, som hette Frida och var kusin med honom. Frida hade en gottkiosk invid gamla bergkanalen vid kyrkan. Ibland på söndagarna, när vi var ute och promenerade med pappa och grannfarbröderna, tog vi vägen förbi kiosken. Där stod Frida och myste. Ibland blev vi barn bjudna på Prunil. Det var en sockerdricksliknande läskedryck i gröna flaskor med ståltråd över korken. Då var det fest. Å så gott den smakade och som den fräste och skummade i glaset. Aldrig varken förr eller senare har någon läskedryck smakat så gott. Ibland bjöds vi också på karameller. När Viktor så småningom gifte sig med sin Frida, slutade hon med kioskhandeln. Då fick kiosken flytta hem på tomten och bli redskapsbod.

Werner hette mellanpojken. Han var ganska klen och den stillsammaste av bröder-na. Denne var intresserad av fotografering. Med sin kamera tog han bilder av släkt-ingar, vänner och bekanta. Sen fick man köpta kort av honom. Fotona var vältagna och han var noggrann och ordentlig i sitt arbete, vilket hans fotografier visar. De är alltjämt lika tydliga, som om de vore tagna i går. Werner blev inte gammal, endast 40 år.

Reinhold hette den äldste. Han hade så egendomliga fötter, precis som på gungstol-smedar gungade han fram. På vardagarna stod Reinhold i affären och sålde fisk, som han enligt egen utsago bara förlorade på. Men på söndagarna satt han på Stads-hotellet och gonade sig. Då bjöd han med sin bästa vän, Kalle Stark. Kalle var vår husvärd. Han var ogift liksom Reinhold. För övrigt var de ganska olika både till sätt och utseende. Reinhold var skrodersam och påståelig, Kalle blygsam och under-given. Reinhold var kort och tjock, men Kalle lång och mager. De kom mycket gott överens, och man såg dem ofta tillsammans.

Det dröjde emellertid inte så länge, förrän trollhätteborna hade fått ett öknamn på dem. Det var nämligen så, att det på den tiden fanns två filmkomiker, som var omåttligt populära och roade oss mycket. Det var ”Fyrtornet och Släpvagnen”. När man såg Kalle och Reinhold tillsammans, var det som att se dessa komiker livs levan-de framför sig. Och naturligtvis döptes Kalle och Reinhold till ”Fyrtornet och Släp-vagnen”. Detta generade dock Reinhold en smula, och de två sågs efterhand inte fullt så ofta på stan. Vänner livet ut förblev de dock. Vid några och femtio år fick Reinhold redan lämnga detta jordiska. Kalle levde många år ännu, men han blev mer och mer ensam och saknade mycket sin vän Reinhold.

Reinhold tyckte mycket om sötsaker. För det mesta, när han var finklädgd och ledig från fiskaffären, gick han med en gottpåse i fickan. Men det var inte vilket gott som helst. Fin konfekt skulle det vara. Teaterkonfekt av dyraste sorten. Min syster, som var ett charmig barn, fick ofta en gottpåse av honom. På den tiden var man inte bortskämd med sådant. Jag fick emellertid aldrig någon gottpåse av Reinhold. Charmen räckte inte till eller var kanske rentav obefintlig. Men det kunde hända någon gång, att jag blev bjuden en godbit av syster min.

”Bryggarns” hade en berså, där karlarna ibland kom samman för att prata och läska sig med en och annan dryck. Efterhand brukade samtalet bli allt livligare och rösterna allt högljuddare, och till slut tog man fram den stora trattgrammofonen och spelade ”Aftonklockor” och ”Tipparary”. Å, vad vi lyssnade och njöt nedanför bersån bland Starkens syrenbuskar. Ibland kunde det hända, att till oss barn, som stod där och snek, det langades över en prunilflaska, som vi fick dela. Då blev det fröjd. Men

inte kände man så mycket, vad prunilen smakade, ty när man tog sin slurk ur flaskan, stod alla de andra ungarna och skrek, att man drack för mycket.

Olssons hade en häst, som hette Grälle. Han bodde i stallet, som låg intill hönshuset. Olssons hade tidigare också haft en hund, som hette Topsy och bet mig i handen en gång, när jag försökte klappa den. Efter det bettet fick jag ett ärr, som såg ut som ett T. När jag i femårsåldern började känna igen bokstäverna, kunde jag omöjligt begripa varför det skulle heta R, när det tydligt var ett T.

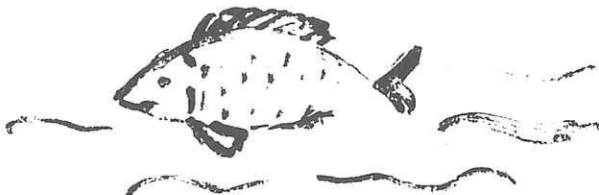
För att återgå till Grälle, så var han en snäll och beskedlig häst. På vardagarna sågs han komma lunkande framför en vagn eller kärra med fisklådor. Men på vintern, när det var snö, hände det ibland, att den fina släden togs fram, Grälle spändes för och försågs med bjällerkrans och ett fint schabrak. Sen bar det av. Först åkte man stan runt några varv, sen bar det iväg också en sväng utåt landsbygden. Det var festligt värre och ekipaget följdes också av många längtansfulla blickar. En gång, när pappa åkte med, stod Reinhold bakpå släden och var kusk. Då hände sig, att Grälle gjorde en alltför hastig sväng i ett gathörn. Reinhold med sina runda fötter tappade balansen, rullade av och hamnade i en snödriva. Slog sig gjorde han inte, ty han föll mjukt. Men det var ju lite förargligt, att det skulle hända precis vid en gatlykta, där det stod en klunga ungdomar, som naturligtvis fick hjärtans roligt.

När Grälle blev gammal, var han så besynnerlig. Han bara skenade. Det blev ett förfärligt brakande, när hästen kom galopperande nerför Andersons li med vagnen efter sig, slängandes hit och dit. Viktor - det var mest han, som körde - försökte hejda hästen och stretande emot i det längsta. Men till slut måste han släppa tömmarna och låta honom löpa. Första gången Grälle skenade, brydde man sig inte särskilt mycket om det. Rätt som det var, skenade hästen på Trollhättans gator, kanske oftare nu, sedan bilar börjat uppenbara sig. Men när det hände gång på gång och utan någon förklarlig anledning, då förstod man, att allt inte stod rätt till, och att Grälle måste vara sjuk på något sätt. Vi barn var vettskrämda och sprang för livet, så snart Grälle visade sig. Man visste ju aldrig, när han skulle sätta igång.

Till slut måste man skjuta häststackarn. Då drog vi en lättnadens suck. Trots allt saknade vi honom dock. Han hörde liksom på något sätt till "Bryggarns". Men i vagnboden bredvid hönshuset stod den fina släden kvar. Nu var Grälle borta och vi kom inte längre ut på några färder. På somrarna, när vi var uppe i Höga bergen och letade, hade vi ibland gått in i vagnboden och beundrat släden. Snart började emellertid de härliga skinnfällarna att tappa håren och få bara fläckar. Råttorna gav sig på släden, och rottingsläden blev söndernagd och flisig. Det var sorgligt att se den fina slädens förfall, och vi barn gick inte in i vagnboden mera.

I motsatta delen av kvarteret på Nygatan, bodde bröderna Olssons faster. Hon sålde fläsk- och köttvaror i en av basarerna vid Karl Johans torg. För henne hade vi respekt, tjock och myndig som hon var. Efter hennes död övertog Viktor fastigheten och bodde där med sin Frida livet ut. De bodde i stenhusets övre våning. Under bodde fru Kron, som sprang på Trollhättans alla auktioner. "Nu kommer fru Kron, nu börjar auktionen, brukade auktionsförättaren Länsman Karlén utropa.

Viktor (allmänt kallad "Feske-Viktor") var den av bröderna, som levde längst. Sedan Frida gått bort, skänkte han affären till de två biträdena och levde gott på sitt sparkapital. Han sågs ofta på promenad med sina pekingeser. — Strax efter kriget (andra) gjorde han en resa till Mallorca. Det var något exklusivt på den tiden, och om den resan blev det många pratstunder med gamla bekanta trollhättebor. Viktor var glad och språksam av sig. Han dog barnlös utan att efterlämna några närmare släktingar.

Sonnetter i nattrock

af *Jergen Puckel*.

Vid Trollhättan.

Ett reseminne.

Jag stod en gång, der Göta elf sin harm
för Toppöns klippa i en skumsång qväder,
najader dansa kring i hvita kläder
och örat döfvas af det vilda larm.

Så blek om kind, fast stödd på fästmans arm,
en nittonårig mö till forsen träder,
åt skum och brus och hvirflar hon sig gläder
och hjertat bultar inom fyllig barm.

Så står en stund hon tyst och djupt betagen.
Dock plötsligt synes hennes glädje fly:
det blåa ögat skuggas af en sky

och med ett stilla vemod öfver dragen
hon hviskar nu och drar en suck helt kort:
— »Tänk, hvilken massa kraft som här spills bort!»

TVÅ av Trollhätte-Gilletts grundare — Arvid Carlsson och Erik Adamson — har skrivit var sin dikt om "Jag minns den ljuva tiden".

JAG MINNS DEN LJUVA TIDEN

av Arvid Carlsson

Föredragen vid "Trollhätte-Gillet" den 9/2 1935.

Jag minns den ljuva tiden
så talte Emil nyss
så länge se'n förliden
vi hade våra hyss
i glada ungdomsdagar
då allt var liv och lust
på gator och i hagar
vi togo mången dust.

Och barndomens gestalter
inetsats i min själ
i krage eller palter
jag minns dem allt för väl
de stå framför mitt minne
i ett förklarat ljus
och tjusa än mitt sinne
lik strömmens vilda brus.

Så vandre vi då alla
i minnets arsenal
och se på dem vi kalla
de gamla original
de gjort sin plikt i livet
de kommit oss att le
och nån gång glömma kivet
och livets mening se.

Se Ström-Ola där tronar
i ett förklarat ljus
sig Tuppe-Person gonar
med Krönleinskt ciderbrus
Koloregrisens Anna
och Källebackas kalv
och så sköna Johanna
och Hotell Sahlbergs halv.

Och Dannbacks exter fula
Grönsyskans gröna rock
Anders i Lextorps kula
jag minns så väl dem ock
och Jumbo, Herr Polisen
och Sua General
och så Herr Petter Grisen
och Ingeskitens Karl.

I mossens skumma gränder
regerar Lina Prins
och busen stadigt vänder
för Drollen, ni nog minns
och Blåfågeln och Svala
och Glädjens Julius
och Tordyveln och Skala
och Gungseverkets hus.

Och Träräven och Sara
Maria Trelskebock
och Sussas vackra Klara
nog minns ni dem väl ock.
Så tåga de förbi oss
Ström-Olas gamla skrå
de lysa liksom irrbloss
uti vår vardag grå.

De gjort sin plikt i livet
de kommit oss att le
och nån gång glömma kivet
och livets mening se.

Anm. Emil = Drätseldirektör Emil Rhodin. Ström-Ola, Tuppe-Person, Grönsyskan, Drollen o.s.v. är öknamn på "Strannas" innebyggare. Läs även Oskar Malmrots artikel "Strannas Barn" i "Stranna" nr 2:3 sid. 67-73 och Arnold Lidarings artikel om "Öknamnen i Trollhättan" i "Stranna" 2:4 sid. 120-123.

JAG MINNS DEN LJUVA TIDEN DÅ STAN VAR EN IDYLL...

av Erik Adamson

Skriven till Trollhättans Köpmannaföreningens 50-årsjubileum den 30/10 1938.

Jag minns den ljuva tiden
då jag var ung och vig
Då Storgatan var landsväg
Och Kungsgatan en stig
Då fanns blott fyra lyktor
som brann med fotogen
de tändes och de släcktes
av gamle far Petzén.

Jag minns den ljuva tiden
då Jumbo gick på pass
emellan Fistolettes
och Petersons terrass
Vårt lilla sinkabirum
det var ju en idyll
där marknadsfirarn vila
ifall han blivit fyll.

Var vacker sommarsöndag
på lustresa man for
med Elfkungen och Necken
och hornmusik som gnor...
Bland Nygårdsparkens ekar
man bullar upp sin korg
och äter, dricker, sjunger
— det hörs till Vänersborg.

Jag minns den ljuva tiden
då liten pojke jag var
Från Björnbergs gård potäter
jag åt min mamma bar.
Och Haglunds goa sylta
jag på min smörgås fick.
Till torgets små basarer
jag alltid gärna gick.

Jag minns Carl Ögrens tyger
och Malmströms djupa bas
och hur järnhandlar-Kalle
i kolbo'n skar till glas...
Och bagar Lundbergs kringla
och bjällran på hans dörr
och F. E. Olssons bugning
— ja, sån var staden förr...

Anm. Petzén var lykttändare. Jumbo öknamn på en polis. Elfkungen och Necken var älvbåtar, som gick mellan Göteborg och Vänersborg två gånger per vecka. A.R. Björnberg var kakelugnsmakare; Anna Haglund var charkuterist; Carl Ögren var manufakturhandlare; C.F. Lundberg var bagare och F.E. Olsson var specierhandlare. Fistolettes, se bild och text i "Stranna" 2:1 sid 11. Petersons terrass, handl. Johan Petersons hus — se bild "Stranna" 1:2 sid. 51 och 1:3 sid. 77.

OCH NU FÖR TIDEN...

av Erik Adamson

Bordsvisa vid Trollhättans Köpmannaförenings jubileumsmiddag den 30/10 1938

Melodi: Amanda Lundbom.

50 år har nu förflutit
bom faderi och bom faderalla
sen vår kår sig sammanslutit
bom faderi faderallanlej!
För de första kämparna
bom faderi faderallanla
hugg i!
vi höja fyllda bägarna
bom faderi faderallanla!

För var konkurrensen liten, bom etc.
men dess större var krediten, bom etc.
Nu för tiden köps det mest, bom etc.
på avbetalning till härnäst... bom etc.

Konsum, den där jättetrusten, bom etc.
har försökt ta ur oss musten, bom etc.
Men vi är min liv och kniv, bom etc.
precis som katten med sju liv! bom etc.

När vi släckte fönsterljusen, bom etc.
blev det svart emellan husen, bom etc.
"Stadens ljus" för svaga va, bom etc.
det märktes bäst på taxorna, bom etc.

När man måste springpojke skaffa, bom etc.
för man första bästa haffa, bom etc.
Ingen stannar ändå kvar, bom etc.
om du ej lättviktare, bom etc.

John Thorén har bil måste köpa, bom etc.
hinner mellan oss ej löpa, bom etc.
hit och dit och vart och vem? bom etc.
Ja, John är ej på vilohem! bom etc.

Arvid Andersson har sjå han, bom etc.
suger på havanna 2:an, bom etc.
Protokoll i metervis, bom etc.
det är hans kära själaspis, bom etc.

Månsson han med: "Stil von heute", bom etc.
har i boden "immer Leute", bom etc.
Han är verklig diskcharmör, bom etc.
han alla gummor nöjda gör, bom etc.

Tjärnfors realisationer, bom etc.
är som forna dars auktioner, bom etc.
Kvinnsen köper hela fång, bom etc.
med skjortor, särkar och kalsong, bom etc.

Utmed Storgatan vi finna, bom etc.
många köpmän, stora, stinna, bom etc.
Calle G. och Kalle W., bom etc.
och Berg och Garnow strax breve, bom etc.

Erik Persson är ju billig, bom etc.
Bigge Stjärnström snäll och villig, bom etc.
Rahm utanför lådan står, bom etc.
och ser vad vackert som där går, bom etc.

Stängningsfrågan varit seg, den, bom etc.
knådats länge som en deg, den, bom etc.
Nu sektion vi gör för allt, bom etc.
för kaffe, såpa, korv och palt, bom etc.

Sälj ej mer varandras varor, bom etc.
det kan ha så många faror, bom etc.
Bort nu med allt vardagsbråk, bom etc.
En skål! — och sedan Lambeth Walk, bom etc.

Anm. John Thorén specerihandlare; Arvid Andersson, disponent, grosshandlare i specier; O.H. Månsson, manufakturhandlare; Gottfrid Tjärnfors, manufakturhandlare ("Götaboden"); Carl Gustafson ("Calle G"), järnhandlare, Karl Wassén ("Kalle W"), järnhandlare; Axel Berg och Oscar Garnow ("Berg & Co") hade manufaktur- och herrekipering; Iwan Rahm, bokhandlare; Lambeth Walk, dåtida populär dansmelodi.

En Resur genom Sverige. Geografisk Läsbok

för ungdom af alla stånd.

Till befordran af känneedom om Fäberneslandet,
af

Författaren till "Anteckningar i Fäberneslandets häfder,
för unga och gamla, isynnerhet bland Allmogen."

Stockholm,
tryckt hos E. J. Hjerta, 1820.

----- Nu kommer man till det så namnkunniga Trollhättan, dess fall och kanal. Här faller elfven från en höjd af 112 fot i flera fall. De första äro Gullöffallen, der elfven nedfördar på båda sidor kring den otillgängliga Gullön, så kommer Loppöfallet, det första och djupaste bland alla; derpå Stampströmsfallet med Polhems sluf och Grottan, så Helsingesfallen med Slidehålan och slutligen Klotbergsströmmen. I flera århundraden tänkte man på att här tillwägabringa en segelfart, för att hafwa öppen wäg från Wenern till Östeborg. Omkring 1740 försökte man åstadkomma detta genom ofantliga slufsar, hvilka ännu bestådas med förwåning, men afsträckt af olyckshändelser öfswergaf man denna plan, och företaget hwilade länge, tills man beslöt en kanals anläggande bredwid fallen. Denna $\frac{1}{4}$ mil långa kanal, med sina 8 slufar, börjades 1793 och fullbordades 1800. Således erbjuder Trollhättan det dubbla skådespelet af en förwånande natur och verhöfde ansträngningar af människokonsten att besegra naturen, och med skäl är skället ansedt för en af de orter, dem ingen Swenskt eller utländning, som beser Swerige, kan förbigå utan att hafwa sett det. Denna segelfart, så hedrande för Swenska fliten och konstfärdigheten, och som öppnat gemenskap mellan hafwet och Sweriges inre landskap, har de senare åren gifwit i inkomst omkring 70,000 Rdr. Omkring $\frac{1}{2}$ mil från Trollhättan är Åkersström, der åfwen ett af Östafvns fall gjort en sluf nödwändig. -----

Carl Olof Holm
1804–1881

Carl Olof Holm

Industriidkare • Kommunalman • Donator

av Werner Johnsson

Utgiven av Trollhätte-Gillet 1953

Mitten av 1800-talet betecknar en viktig gränslinje i Trollhättans industriella historia. Fram till den tiden hade industrierna huvudsakligen utgjorts av kvarnar och sågar, drivna av den kraft, som togs ur de i älven strömmande vattenmassorna. Under åren närmast före 1850 anlades däremot industrier av mera modernt slag. Sålunda tillkommo bomullsspinneri, oljeslageri, pappersbruk, klädesfabrik och

den industri, som kom att få den största betydelsen för samhällets utveckling, Trollhättans Mekaniska Verkstad och Gjuteri. Grundarna av den sistnämnda voro Johan Magnus Lidström, Antenor Nydqvist och Carl Olof Holm. Då Lidström efter ett par år avled, fortsattes verksamheten av de båda andra. Verkstaden blev därför mest känd under namnet Nydqvist & Holm.

För de flesta torde Antenor Nydqvist och hans stora betydelse för svensk industri vara väl bekant. Men få känna till något närmare om Carl Olof Holm. Och dock gjorde denne en mycket betydande insats såväl vid "verkstan" som inom Trollhättans kommunala liv. Man kan säga, att Holm genom sitt mångåriga, resultatrika arbete för Trollhättans samhälle är en av de främsta märkesmännen i dess historia.

Trollhätte-Gillet har velat hugfästa minnet av patron Carl Olof Holm, en av Trollhättans största personligheter genom tiderna.

Carl Olof Holm

CARL OLOF HOLM

var född i Göteborg den 20 juli 1804. Föräldrarna voro andre stadsläkaren Anders Holm och hans maka Maria Johnsson. Familjen befann sig i goda ekonomiska omständigheter. Fadern dog emellertid redan 1809, och modern gifte om sig med kamreraren vid Göteborgs fattigvård Sven Fredrik Berg. Denne hade i föregående gifte sonen Fredrik Theodor Berg, med tiden en av våra främsta läkare, medicinalråd och chef för Statistiska Centralbyrån. Han kom att bli till stor nytta för Holm vid verkstadens start, då han hjälpte styvbrodern med dennes kapitalinsats.

Styvfadern avled 1817, och det visade sig då, att han gjort av med alla pengarna, enligt Holm på grund av en olycklig byggnadsvurm. Modern dog först 1852, "gamal och bräcklig".

Holm gick i skola i Uddevalla och Lilla Edet, enligt vad som uppgives. Efter skoltiden ägnade han sig åt praktiskt arbete och fick plats hos handlanden A.H. Blidberg. 1827 startade han egen affär, som emellertid efter någon tid måste nedläggas. Efter konditioner på olika håll erhöll han anställning vid Mariedals spinneri i Mölndal, där han till att börja med skötte bokföring och andra kontorsgöromål. Snart blev han spinnmästare och senare föreståndare.

I mitten av 1830-talet träffade Holm i Mölndal samman med ett par ungdomar, som praktiserade vid Rosendals spinneri därstädes, bröderna Anders Herman och Antenor Nydqvist. Genom deras förmedling gjorde han även bekantskap med en ung, skicklig studerande vid Teknologiska Institutet i Stockholm, Johan Magnus Lidström.

Bröderna Nydqvist stannade icke länge i Mölndal utan fortsatte ut i världen för studier men upprätthöll kontakt med Holm per brev.

Som fabriksmästare på Mariedal hade Holm 600 rdr rgs i lön plus fri bostad om två rum och kök. Han hade en mycket självständig ställning. "Jag upphöjer och nedsätter arbetslönerna efter behag, antager och avskedar folk", skriver han om sig själv. Han var ogift och levde tillsammans med sin mor, syster och en 10 års flicka, "mitt första och sista fabrikat i den vägen", som han skrev till Lidström vid ett tillfälle. Hans stora hobby var blomsterodling och ofta i sina brev berättar han i de mest entusiastiska ordalag om sina många sköna blommor.

Men Holm syftade högre. Från 1840 hade han planer på en egen verksamhet. "Om en 15—20 år är man utsläpad, om ej rent av hälsan är ruinerad. Någon uppkomst finns ej på den väg, jag valt. Yngre förmågor tränger sig fram". I ett brev till Lidström framlägger han sina planer. "När Nydqvist kommer hem, skall vi alla tre slå oss ihop om en gemensam verksamhet. Vi skulle utgöra en oåtskiljlig trio, nyttig för oss själva och landet".

I april 1841 var Antenor Nydqvist tillbaka i Sverige, och fick plats som verkmästare på Brevens bruk. Både Lidström och Nydqvist ägnade sig främst åt tillverkning av strömsnurror, d v s turbiner, och gjorde flera uppfinningar på detta område. På

Antenor Nydqvist

många bruk tillverkades turbiner efter deras modeller. De erhöilo visserligen patentavgift, men förtjänsten skulle bli mycket större, om de själva kunde exploatera sina uppfinningar. De diskuterade ivrigt planer på en egen självständig verksamhet, och här var det Holm, som var den pådrivande kraften. Då en plan gick i stöpet, var han strax färdig med en annan.

I början av 1845 äro de allvarliga spekulanter på Mölna på Lidingön invid Stockholm. Här skulle upprättas spinneri och mekanisk verkstad med gjuteri. Men Mölna går dem ur händerna. I slutet av 1845 funderar Holm starkt på Korndal i Mölnadal och ber Nydqvist komma ned och titta på stället. Men så befinnes det, att man icke vill sälja det. Holm ger sig emellertid inte. 1846 är han spekulant på ett fall i Närke, där han själv skall anlägga spinneri och vännerna verkstad.

På hösten 1846 hade Nydqvist och Lidström funderingar på ett fall och en tomt vid Smedjebacken, där de skulle anlägga en verkstad. Det var då Holm riktade blickarna mot en ny plats, som kunde tänkas vara lämplig för deras verksamhet, Trollhättan. Den 9 oktober 1846 skrev han till Nya Trollhätte Kanalbolags kamrer, asses-

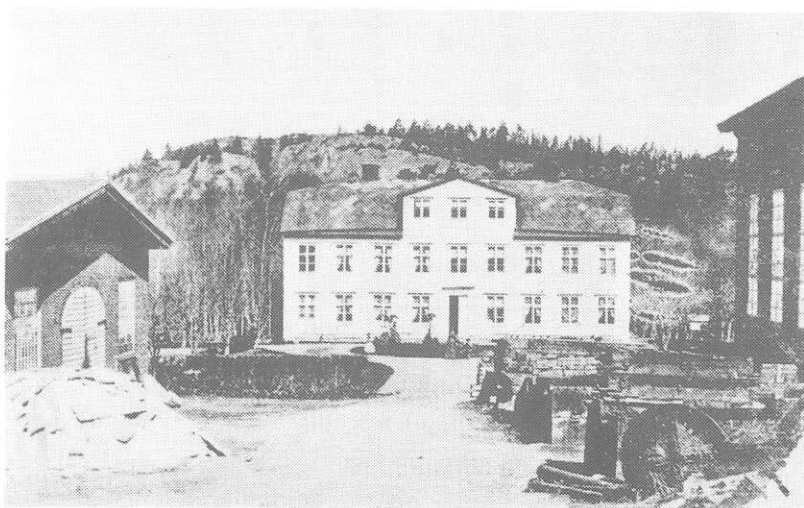
sor Samuel Strand, och hörde sig för om möjligheterna att få arrendera ett vattenfall och behövlig tomtmark för anläggning av gjuteri och mekanisk verkstad.

Avdelningsdirektören i Trollhättan, dåvarande överstelöjtnanten Nils Ericson, var genast intresserad av saken och bad Holm komma till Trollhättan för att utse plats och diskutera villkoren. Sammanträffandet, vid vilket också de båda andra kompanjonerna voro närvarande, ägde rum i slutet av januari 1847, att döma av en nota från Trollhättans värdshus på logi och mat samt i någon mån porter, punsch, kaffe och cigarrer. Holm hade dittills uppträtt som ombud för Lidström och Nydqvist. Om det var med verkligheten överensstämmande eller endast en fint, är osäkert. Efter förhandlingarna framträder han dock som delägare. Det blev nu bestämt att verkstaden skulle förläggas till Trollhättan, men det dröjde en tid, innan man var överens med Nya Trollhätte Kanalbolag om villkoren. Kontraktet är dagtecknat den 30 mars 1847.

Kunnighet, energi och entusiasm fanns i rikt mått hos de tre kompanjonerna. Men det fordrades också pengar, och här var det sämre beställt. Holm fick låna sin andel av sin förut omnämnde styvbroder, F. Th. Berg, som hjälpte honom med 4.500 rdr. Sammanlagt satte de tre in 21.000 rdr i firman, varav en stor del låg i verk-

The image shows two pages of handwritten ledgers. The left page is titled "Kalkyler & Hörsning" and the right page is also titled "Kalkyler & Hörsning". Both pages contain columns for descriptions, quantities, and prices. The handwriting is in cursive and somewhat faded. The right page has a total sum of 10875 written at the bottom right.

Holms dagsverksbok från verkstadsbygget 1847. Obs! Dagspenningen.

Firmainnehavarnas första boningshus, byggt 1848.

tyg och inredning. Det var icke lätt att klara utgifterna med så små tillgångar. Man fick vända på skillingen många gånger, innan den gavs ut. Men friskt mod hade man och vilja att kämpa sig igenom det tröga företaget i portgången.

Det blev Holm, som fick sätta i gång arbetet i Trollhättan, och i maj 1847 flyttade han dit. Den 11 maj är det första brevet, ”från det nya hemmet” daterat. Midsommaraftonen lades grundstenen till verkstadsbyggnaden och i november stod den under tak. Den 1 december hade alla tre kompanjonerna flyttat över till Trollhättan.

Tillgångarna voro som sagt små, och all sparsamhet måste iakttagas. Holm och Nydqvist bodde första tiden på den runt verkstaden gående läktaren, där också kontoret var inrymt. Följande år, 1848, togo de sin bostad hos arrendatorn av Dockan, Oscar Lindbohm, och intogo sina måltider hos Johanna Lundholm därstädes, som höll tre mål mat om dagen för det facila priset av 1 rdr. Något överflöd var det inte, såvida man inte vill räkna dit en eller annan ”Cågnacks Sup à 4 sk”. På hösten var deras boningshus inne på fabriksområdet färdigt för inflyttning. Kring detta anlades en trädgård, så att Holm fick tillfälle att syssla med sin hobby på lediga stunder.

På sommaren 1848 hade verksamheten börjat komma i gång. Man fick ta vad arbete som helst till en början. Betecknande är att den första bokförda inkomsten var 12 rdr för — malning av ben.

De tre kompanjonerna delade upp arbetet sinsemellan. Nydqvist var ledare för verkstadsarbetet, Lidström var ute på uppsättningar och Holm skötte kontoret,

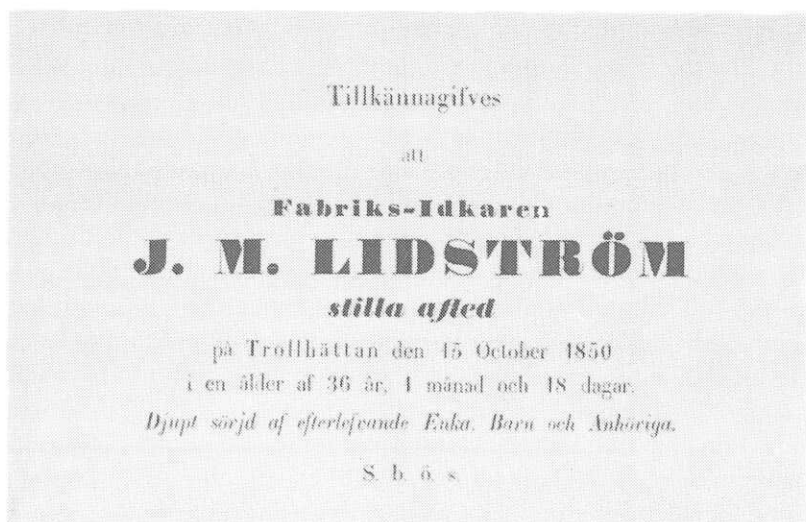
kassan och korrespondensen. Holm hade alltså att klara de ekonomiska problemen och det var inte så lätt. Många gånger var det också lättare att få beställningar och effektuera dem, än att få betalt.

En hjälpare i svårigheterna var Nils Ericson, som bistod dem med borgen och goda förord, särskilt då det gällde lån ur Manufakturdiskontfonden. Han skrev rekommendationsbrev och lånade dem själv rätt stora summor. Man kan gott säga, att det var tack vare hans stöd, som verkstaden klarade de kritiska första åren.

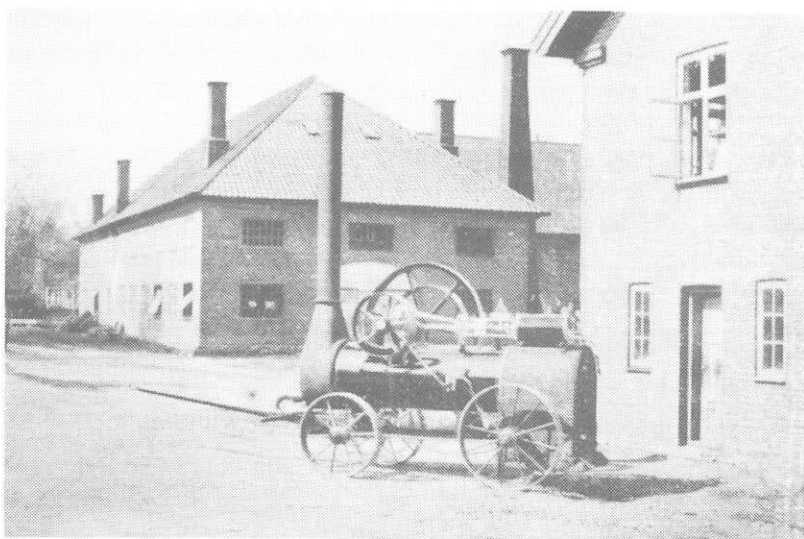
De tre kompanjonerna delade ljuvt och lett under den första tiden. Ingen tog ut någon lön utan alla omkostnader fördes på firman, såsom skatter, som på den tiden icke voro så betungande, mat och dryck, kläder, skor, skolagning m.m. Man kan inte påstå, att det var något överflöd. Holm gjorde själv uppköp på landsbygden av kött och fläsk m.m., brännvin icke att förglömma.

Verkstaden fick snart rykte om sig för goda prestationer och rejäl behandling. 1850 skriver Nils Ericson: "Jag har alltid föreställt mig att den lilla verkstaden vid Trollhättan framför de flesta anläggningar av samma slag skulle bära sig bra, för vilket deltagarnas praktiska duglighet, arbetsamhet och flärdfria levnadssätt dessutom var en borgen".

Snart sprängdes triumviratet. Lidström avled under koleraepidemien 1850. Hans andel i verkstaden inropades av de båda andra, och firman Nydqvist & Holm uppstod. Den tekniska delen sköttes som förut av Nydqvist och den ekonomiska av Holm.

Meddelande om Lidströms frånfälle.

Transportabel lokomobil utanför de äldsta verkstäderna.

Verkstadens förnämsta tillverkningar under 1850-talet voro turbiner, ångpannor och ångmaskiner. 1856 tillverkades t ex en liten ångmaskin till tändsticksfabriken i Vänersborg. Det var tydligen en cause célèbre i den lilla staden. Då den sattes i gång, stodo stadens honoratiories uppställda med glas i händerna. ”Vid dess första rörelser utbragtes en skål för staden Wenersborgs framgång”, heter det i en skildring från evenemanget. Patronerna Nydqvist och Holm från Trollhättan voro givetvis där med var sitt glas.

Verkstaden ratade inga beställningar. Man tillverkade allt möjligt, från landsvägslokomotiv till klocklod. 1859 gjordes för statens räkning diverse material till två fyr-torn på Gotska Sandön. Beställare var överstelöjtnant G. von Heidenstam, fader till skalden. Han vistades detta år några månader i Trollhättan. Det var under uppsättning av fyr-tornen, som han fick meddelande om sonen Verners födelse, varom den stolte fadern i brev underrättade sin vän Holm.

I slutet av 1850-talet tillverkade verkstaden även lokomobiler. De gjordes senare självgående och kallades landsvägslokomotiv. Det var tack vare dessas förnämliga konstruktion och utförande, som uppmärksamheten riktades på verkstaden från järnvägsbyggarhåll och gav anledning till beställningen av det första lokomotivet. 1865 började Nydqvist & Holm denna tillverkning, som skulle göra verkstaden bekant ej blott över hela vårt land utan långt utanför dess gränser. På julaftonen 1865 levererade verkstaden sitt första lok per pråm på kajen i Vänersborg. Det byggdes för U. V. H. J. och erhöll namnet Trollhättan. Det befinner sig nu i Järnvägmuséet i Stockholm.

Bruksförvaltare Samuel Andersson

Doktor Carl Rinman

Possessionaterna: N. Svensson, Källstorp och Robert Boysson, Bryggum.

Efter Lidströms död och familjens avflyttning bodde de båda patronerna tillsammans, tills Nydqvist gifte sig 1858. Holm flyttade då upp på övre våningen, där han ordnade sitt eget hushåll men förblev ungarstämmandet trogen. Han umgicks flitigt med den Nydqvistska familjen, som han var mycket omtyckt av. Det framgår icke minst av brev dem emellan, då någon var på resa.

Här fördes ett gästfritt hus med glatt samliv, som det brukades på den tiden. Man umgicks med sina jämlingar inom samhället såsom assessor Samuel Strand på Olidan, bruksförvaltare Sam Andersson på Dicksonska sågarna, vilken bodde vid Stora Gatan, där nu BjörSELLS konditori är beläget¹⁾, doktor Rinman, som bodde i doktorsbostaden invid Spån, nuvarande Karl Johans torg, Nydqvists svåger, handlanden Johan Peterson, "Brännvinspeterson" kallad, possessionaterna J.F. Dahllöf på Torsered, som i slutet av 1850-talet byggde Strömsberg, Niklas Svensson på Källstorp, Robert Boyson på Bryggum m fl. Det var kalas omväxlande med enklare toddykvällar med priffspel. Och rejäla kalas var det, man den tiden bjöd på. Nydqvist skildrar i början av 1860-talet ett sådant i brev till Holm. "Doktorsn sexa var lyckad. Jag och några andra lika okunniga spelade whist. Knacken var utan fläkt. H... var full och apotekaren anförde sången emellanåt, då de rätta sångarna icke sjöngo. Sedan var det höstens delikatesser såsom renkött, bergslagskorv, falubrännvin, caviar, nejonögon, surströmming, kumminost, vidare stekt gås, do gös och stora biffstekar. Gruvligt mycket mat och strykande åtgång". Många små handbrev finnas bevarade — man hade inte telefon på den tiden. Men umgänget hade även andra sidor. Begäran om handlån äro icke sällsynta, och i regel stod man varandra redligen bi.

Verkstaden sköttes helt efter det gamla patriarkaliska systemet. Alla var som en enda stor familj. Arbetarna hade stort förtroende för sina chefer. Hade man bekymmer, var det att gå till patron för att få saken avhjälpt. Det blev den också i regel, men patronerna hade väl reda på sina anställda. Om det var någon som misskötte sig, lade man icke fingrarna emellan.

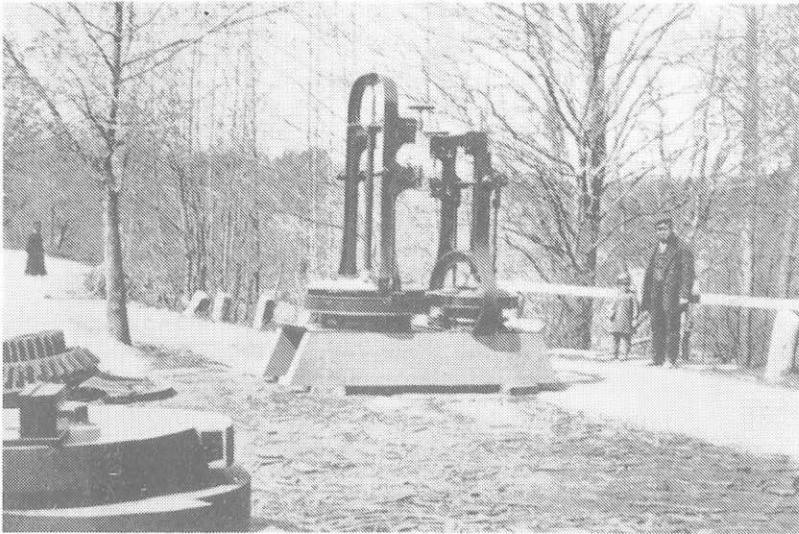
Man höll på sin värdighet. Något fraterniserande med arbetarna var det inte. Ibland anordnades fester av patronerna för arbetarna, ibland av arbetarna för patronerna. En av det förra slaget ägde rum den 8 oktober 1868 i anledning av att det 10:de loket hade blivit färdigt. Festen varade från 6 på kvällen till 2 på natten och hölls i gosskolans lokal, nuvarande slöjdskolan²⁾ vid Storgatan. Man åt och drack, dansade och höll tal. Smeden Leonard Pettersson var arbetarnas talesman. Patronerna buros runt salen under hurrarop. "Allt vittnade om det bästa förhållande mellan arbetare och arbetsgivare", slutar skildringen av festen.

Vid mitten av 1860-talet angreps Holm allt mer av bensår, gikt och andra krämpor. Åldern började också ta ut sin rätt. 1867 överlät han en tredjedel av sin hälft i

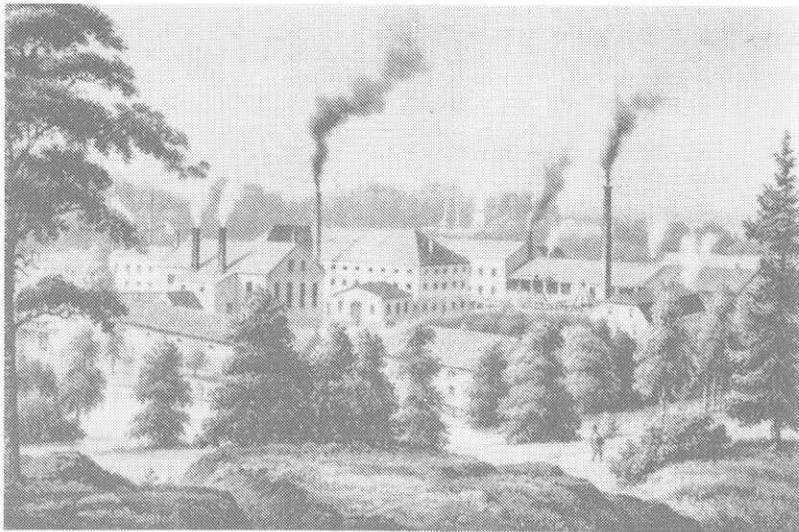
---

1) Hörnet Storgatan/Magasinsgatan.

2) Huset är numera rivet. Se bild Stranna 3:4 sid 117.

Äldre turbin. T.b. Herman Nydqvist och verkmästare Johan Andersson.

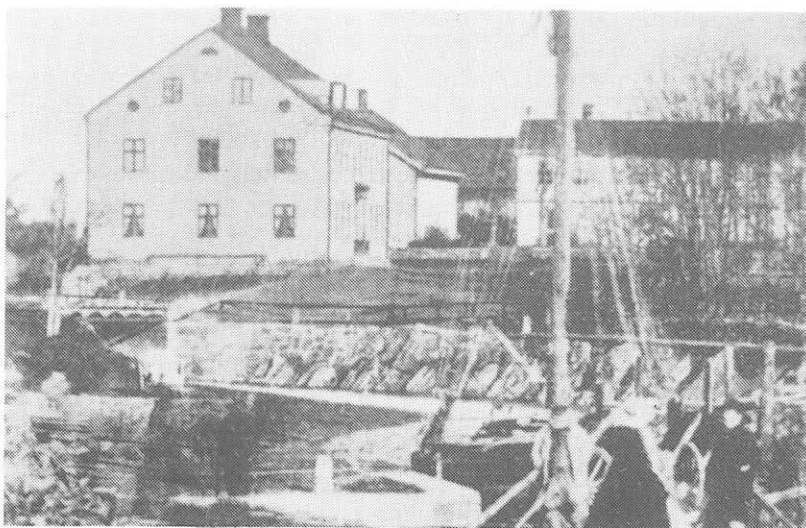
Verkstaden 1871

verkstaden utan vederlag till Nydqvist ”såsom en gård av vänskap och rättvisa ——— åt Nydqvists större förmåga och skicklighet som tekniker”. Det har framkastats, att detta skulle ha skett som opposition mot Nydqvists planer att helt specialisera

verkstaden på loktillverkning. Ingenting i brev eller tradition finns som bestyrker ett sådant påstående. Det skulle icke vara likt Holm att icke våga ta en risk. Snarare är det väl så, att han ville koppla av, som det nu heter, och ha det lugnt och skönt, de år han hade kvar att leva, helst som han icke hade någon att dra försorg om.

1872 utträdde Holm helt ur firman. Han sålde sin andel i verkstaden till Nydqvist för 100.000 rdr och sin andel i byggnader, båtar och skeppsdockan m.m. för en livränta på 3.000 rdr. Han flyttade därefter upp i samhället till ett litet vackert hus i kv. Bore 6. Det kallades ännu långt fram i tiden Holmska huset. Här bodde han till sin död.

Holms betydelse för verkstadens utveckling och framgång har varit mycket stor, fastän han kommit i skuggan av Nydqvist. Det var icke minst tack vare Holms sega envishet, som verkstaden kom till stånd och framför allt, att den förlades till Trollhättan. Den ekonomiska delen skötte han under hela tiden. Och den var sannerligen icke den minst krävande.

Trollhätte värdsbus 1863. Holm t.h. på bilden.

KOMMUNALMANNEN

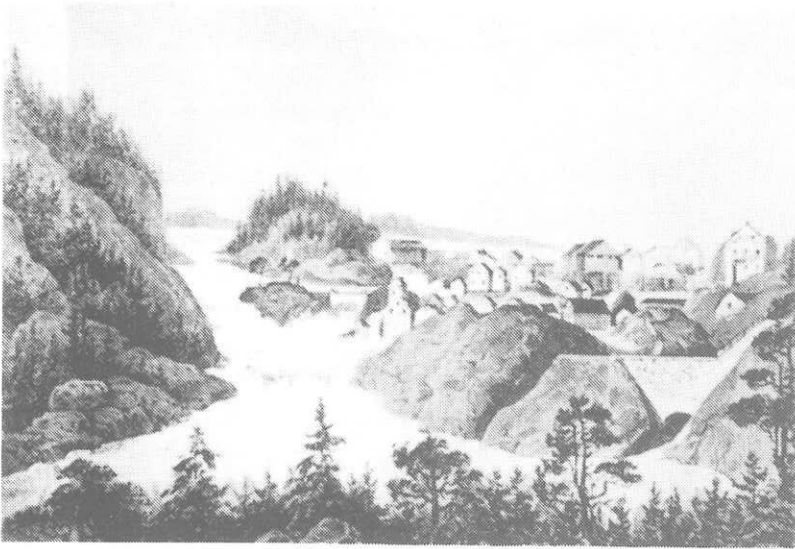
Då Nydqvist & Holms verkstad grundades 1847, var Trollhättan ännu en liten sågareby med omkring 800 innevånare. Därtill kom bebyggelsen på Stavereds Mosse, som utgjorde omkring 300 personer. Marken i samhället ägdes av Nya Trollhätte Kanalbolag, och tomtinnehavarna hade att erlægga arrendeavgift till detta. Husen däremot voro i regel deras egna. Direktionen och de högre tjänstmännen på platsen, främst Nils Ericson, blevo i realiteten de som styrde och ställde med samhället, även om det nominellt hörde till Gärdhems socken och Tunhems församling och dess angelägenheter skulle avgöras på socken- och kyrkstämmor.

I slutet av 1850-talet blev Trollhättan egen församling och fick egna styrelser och nämnder. Samtidigt ökade samhället kraftigt i invånareantal genom de alltmer växande industrierna. 1860 hade samhället 1.871 innevånare.

Carl Olof Holm ägde stor organisationsförmåga, parad med ett vaket intellekt. Det är icke underligt, att han snart togs i anspråk inom Trollhättans kommunala liv. Trollhättan hade, redan innan det blev egen församling, haft några egna styrelser och nämnder. Den första nämnd, Holm blev medlem av, var sundhetsnämnden 1850, inrättad för att bekämpa koleran, som härjade det året. Detta kommunala uppdrag blev sannerligen icke det sista. I 30 år ställde han sin stora förmåga till förfogande. Han blev medlem av kyrkoråd, skolråd, bevillningskommitté, taxeringskommitté osv över huvud taget alla den tidens styrelser. Sin främsta kommunala insats gjorde han dock som ordförande i sockennämnden, eller som den 1862 omdöptes till, kommunalnämnden, vad vi nu kalla drätselkammaren. Han var dess ordförande från 1859 till 1878.

Det är möjligt, att Holm var medlem av sockennämnden redan från början av 1850-talet. Denna, som inrättats 1844 och fått assessor Samuel Strand till ordförande, hade främst till uppgift att vara högsta ordningsmakt. Besvärligast hade den med lönnkrögeriet med ty åtföljande superi och slagsmål. Med dess effektivitet var det dock tydligen ganska klen beställt. 1852 skrev Holm till en bekant i Mölndal och begärde uppgift om hur sockennämnden där fungerade. Denne svarade bl a: "På Trollhättan borde en sådan sockennämnd, som du omtalar, icke bli tåld. Det borde väl finnas något värdigt subjekt till ordförande. Åtminstone vet jag en". Holm blev ordförande först då Strand avled 1859. Man skall dock icke tro att Holm var självskriven till den platsen. Det fanns många kommunalmän, som ansågo sig duga till den, t ex Sam Andersson och Johan Peterson.

Kommunalnämnden handlade på den tiden alla frågor, utom rena kyrko- och skolfrågor, således även fattigvårds-, byggnads- och hälsovårdsfrågor. Kommunalnämnden och enkannerligen dess ordförande styrde och ställde ganska enväldigt i samhället, med Kanalbolagets goda minne givetvis. Under de betydelsefulla åren på 1860-talet, då den nya församlingen skulle göra sig gällande gentemot det mäktiga

Trollhättefallen 1850.

Kanalbolaget, var Holm genom sin ställning och sin pondus bättre än någon annan i stånd att hävda samhällets intressen i en rad betydelsefulla frågor.

Men Holm var icke endast ordförande utan också sekreterare — han har skrivit så gott som samtliga protokoll under sin långa tid som ordförande — och som han säger 1868 "lönlös kassaförvaltare". Under 1860-talet sköttes faktiskt samhället från Nydqvist & Holms kontor. Trollhätte kommuns inkomster och utgifter bokfördes på särskilda konton i verkstadens kassaböcker, där således bl a brännvinsmedel och hundskatt fördes som inkomst. Ibland kunde detta leda till för nutiden ganska särregna konsekvenser. I november 1868 befanns det, att kommunens inkomster blott voro 166:67 rdr men utgifterna 2.000 rdr, och då blev det för Holm att förskottera det resterande. Man får väl hoppas, att han fick igen pengarna.

Holm kom att mer än någon annan sätta sin prägel på samhället under denna tid. Att i detalj skildra hans insatser skulle vara att skriva Trollhättans historia under dessa decennier, vilket utrymmet icke medger.

Ett par frågor må kanske något närmare beröras. Fattigvårdsfrågan var brännande. Trollhättan var ett fattigt samhälle. Nöden var stor i de små stugorna. Arbetslöserna voro låga och räckte endast för stunden. Att man skulle kunna spara något av dem för kommande tider, var icke att tänka på. Om familjeförsörjaren avled, stod familjen på bar backe. De gamla hade i regel ingenting att leva av. Något kontantbidrag lämnades väl av samhället, men det var otillräckligt. Barn och åldringar auktionerades ut. Fattigvårdsfrågorna dominera därför kommunalnämndens proto-

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Historia och Historier om "Stranna"
häftena 3:1—3:6 åren 1987—1989

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Historia och Historier om "Stranna"
häftena 3:1—3:6 åren 1987—1989

- Sida **Arne Arodell**
123 Vägförbindelser över Göta Älv mellan Trollhättan—Vargön
- Erik Adamson**
12 Annonstexter
19 Ernst Stridsberg, Gullöfors Bruk — Stridsberg & Biörck
42 Riksdagens visa
65 Trollhättans 1:a revy — faksimiletryck av program
79 Nyårsrevyn 1916 — faksimiletryck av program
95 Min barndoms stad — ur Trollhätterebyn "Stan för dan" 1945
96 Tösen med Troll-hätta — ur Trollhätterebyn "Snyggt och Styggt" 1946
106 Marknadsvisa
108 Ode till en gammal rock
157 Jag minns den ljuva tiden, då sta'n var en idyll
158 Och nu för tiden...
- Joh. Aug. Berg**
146 Trollhättan — utdrag ur "Sverige framställd i taflor"
149 Gullö-fallet — utdrag ur "Sverige framställd i taflor"
- Wilhelm v. Braun**
97 En åsknatt vid Trollhättan
- John Börjesson**
65 Trollhättans 1:a revy — faksimiletryck av program
79 Nyårsrevyn 1916 — faksimiletryck av program
102 Barkebacken
141 Storgata
187 Stensmi'a
- Arvid Carlsson**
156 Jag minns den ljuva tiden
- Nils Cavefors**
114 Skoltandvård i Trollhättan 1914—1948
- Helmer Ekman**
53 "Sista dagen"

John A. Ekström

- 127 En vy från Kopparklinten

Werner Johnsson

- 3 Sågarbyn, som blev storindustrisamhälle
49 När bryggeriet brann — ett hundraårsminne
129 Nils Ericson
161 Carl Olof Holm

Bengt Lindbom

- 33 Tjuven Lundberg och andra Strannas barn

Oskar Malmrot

- 110 Glimtar ur fattigvården i Trollhättan

Ruben Mattson

- 47 Utdrag ur Emigrationsutredningens bygdeundersökningar för Väne, Flundre, Bjärke och Ale härader

Jergen Puckel

- 155 Vid Trollhättan — Ett reseminne

Rolf Rhodin

- 63 Överby — Ladugården

Bengt O. T. Sjögren

- 57 Onsjö — ett utplånat fideikommiss

Nils Stjernlöf

- 7 En snabbkurs i sågbladstillverkning

Stina Svensson

- 43 Min barndoms affär
100 Katarina
151 Bryggarns

Erik Wängström

- 182 Traditionen om Skraddarekrinten

Anders Örne

- 54 Besök i Trollhättan

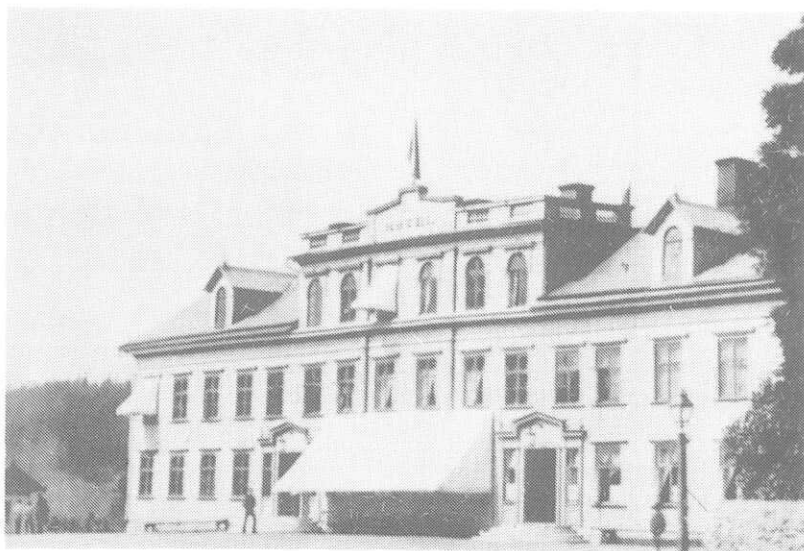
Diverse

- 3—32 Om Stridsberg & Biörck
52 Rättelse betr. artikel i Stranna 2:6 sid 172 betr. Dahllöf

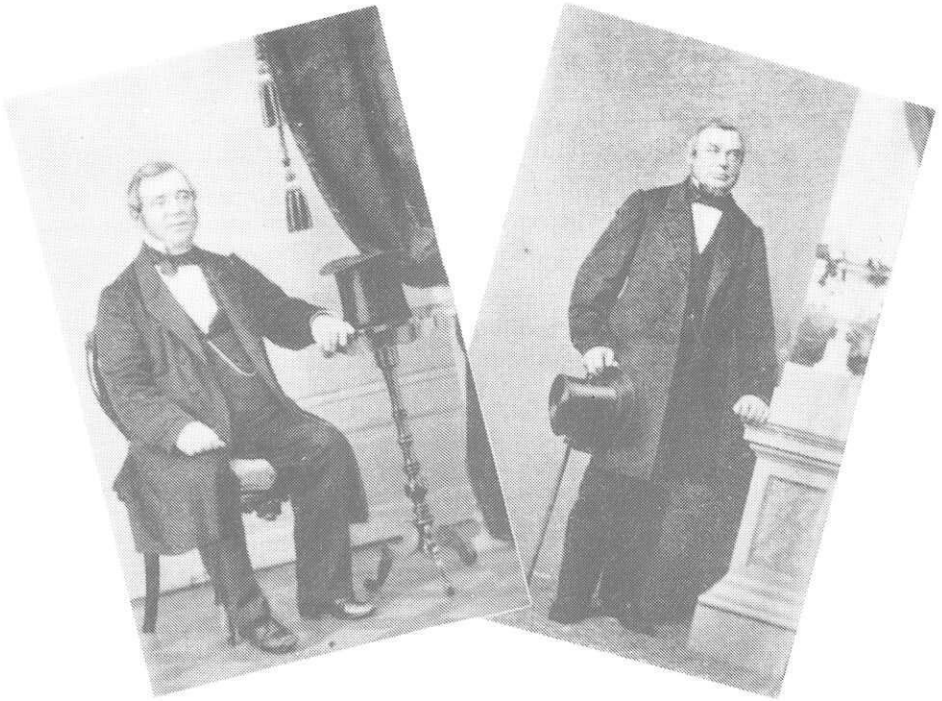
- 109 Svenska Bilder härs och tvärs — utdrag ur Svea Folk-kalender för år 1873
112 Trollhättans Hotell omkring 1875
144 Trollhättan 1871
122 Faksimiletryck av faktura "C.B. Hallbergs åkeri"
160 Faksimiletryck ur "En restur genom Sverige", anonymt utgiven av Jacob Ekelund
- 9, 32, 56, 140, 150 Historier

koll. Holm hyste alltid en önskan att hjälpa så långt möjligt var, men medel saknades till verklig hjälp. Under tider av arbetslöshet sattes nödhjälpsarbeten i gång, mest gatuarbeten. Mat utdelades också. Och överallt skulle kommunalnämndens ordförande hålla i trådarna.

En bland de mest debatterade och svårösta frågorna var utskänkning och utminuering av brännvin. Samhället hade i början av 1860-talet fått rättighet till detta, och inkomsterna därav blev samhällets stora inkomstkälla under hela denna tid. Brännvinsmedlen fick täcka samhällets utgifter i stor utsträckning, eftersom de ofta översteg dess övriga inkomster. Trots detta genomdrev Holm åtskilliga restriktioner. Han sökte på allt sätt dämna upp den spritflod, som flöt genom samhället. Bland annat inskränkte man utskänkningstiden på krogen. Den hölls icke öppen då arbetarna voro lediga. Att detta ledde till lönnkrögeri, är en annan sak. Att stävja detta var icke lätt, och Holm gjorde själv razzior på ökända ställen. Typiskt för hans inställning till problemen är hans yttrande till protokollet i kommunalnämnden i november 1872. ”Som flera års erfarenhet tydligen visar, är marknaderna på Trollhättan, i stället för att vara kommunen till gagn och nytta, ett fördärv, i synnerhet för den arbetande befolkningen, som till stor del håller frimarknad två å tre dagar. Förlusten härav kan uppskattas till tusentals riksdaler. I moraliskt hänseende är förlusten än större. Sista marknadens superi, för att inte säga svineri, tvingar mig att uppmana kommunalnämndens ledamöter att enhälligt tillstyrka dessa marknaders avskaffande och begära detsamma av kommunalstämman”.

Gamla Grand.

Källarmästare Alex. Friberg. Disponent Carl Setterberg.

Med utgången av år 1877 lämnade Holm ordförandeposten i kommunalnämnden. Han stod dock kvar som medlem till utgången av 1880. På kommunalstämman i december 1877 blev han föremål för stora hyllningar. ”Till Holm, som i många år med oförtrutet nit och omtanke samt alltid oegennyttigt och omsorgsfullt bevakat samhällets bästa, står kommunen i stor tacksamhetsskuld”, anfördes till protokollet.

På Karldagen 1878 blev han vederbörligen hyllad och avfestad. Kyrkoherde Åberg framförde samhällets tack och överlämnade en snusdosa av guld med inskription: ”Tacksamhetsgård från Trollhättans samhälle”.

I rikspolitiken deltog Holm icke, trots att han var politisk intresserad. Han var av utpräglat liberal läggning och prenumerant på Aftonbladet. Representationsreformens genomförande, det stora debattämnet under 1840-, 50- och början av 60-talen, hade en ivrig förespråkare i den temperamentsfulle Holm. I Väne härad hade liksom på de flesta andra platser bildats en reformförening. Den höll sammanträden på Trollhättans hotell under ordförandeskap av friherre Nils Ericson. I likhet med vad som skedde på andra håll, sändes en deputation att tillsammans med andra uppvakta justitiestatsministern Louis de Geer. Bland representanterna var även Holm. Med-

delandet om att adelsståndet antagit föreslaget och att frågan därmed var avgjord, mottogs med stort jubel över hela landet. Kommunalnämnden i Trollhättan hade sammanträde, då telegrafan meddelade resultatet. Holm antecknade i protokollet för den 8 december 1865: ”Som nämnden åtskildes anlände herr Samuel Andersson med den glädjande underrättelsen, att den nya riksdagsordningen vunnit alla ståndens bifall. Solo (!) Deo Gloria”. Han var tydligen så begestrad att han måste skriva på latin. Tyvärr blev det i glädjen och hastigheten en smula felaktigt.

Innevånareantalet i Trollhättan var 1880 3.891, alltså mer än en fördubbling sedan 1860. Det kan ge en föreställning om Trollhättans utveckling under den tid, som Holm stod i ledningen.

En rörelse, som Holm var mycket intresserad av, var skarpskytterörelsen. Han var en av dem, som startade den i Trollhättan. Själv var han för gammal att aktivt delta, men han skänkte stora summor till anskaffandet av gevär och stödde dess verksamhet bl a vid verkstaden, där det bildades två s k korpralskap. Han skänkte även 30 trägevär till skolan i Trollhättan, med vilka pojkar exacerade under skollärare Engbloms ledning, ty i den allmänna entusiasmen skulle även småpojkar exercera som skarpskyttar.

Holm var vad man nu skulle kalla socialt intresserad. Han var angelägen om att hans arbetare skulle ha det så bra som möjligt. Då Arbetareföreningen bildades i Trollhättan 1867, vände man sig också först till patron Holm med begäran att han skulle bli dess ordförande. Han ansåg sig emellertid icke ha tid utan hänvisade till kyrkoherde Åberg, som också blev en utmärkt ledare. Holm var mycket intresserad av denna sammanslutning till arbetareklassens bästa och stödde den på allt sätt. Han ställde gratis till förfogande deras första affärslokal, ett magasin på den plats där Arbetareföreningens hus vid stranden några år senare uppfördes.

Carl Olof Holm.

DONATORN

Holm var något undersätsig men hela gestalten utstrålade vitalitet och kraft. Man fann snart, att det var en person, som visste vad han ville, och visste att driva igenom, vad han ville. Någon översittare var han dock inte alls. En viss självmedvetenhet fanns väl, helt naturligt för övrigt hos en man, som arbetat sig fram tack vare sin egen energi. Han hade en stor och välgörande humor. Gladlynt och jovialisk, hade han lätt att vinna människor. ”Du må vara sjuk på ena eller andra sättet, du förblir alltid den glade Holm”, heter det i ett brev från en bekant. Ej minst populär var han bland ungdomen. Var det fråga om baler och fester, var det bara att gå till farbror Holm, så blev det något av.

Om hans natur ge hans brev en god bild. Som exempel må ett av dem anföras. Det är ett av de många brev, han skrev till herrskapet Nydqvist från en längre resa, som han gjorde sommaren 1865 till Aachen för att söka bot för sin gikt vid baden där. Det skildrar ett besök i Spa, dit han for för att höra den svenska sångerskan Kristina Nilsson sjunga.

”Jag har hört denna förtjuserska, som så hänfört parisarna, den märkvärdiga Christina Nilsson, henne har jag hört och sett. Hon skulle nämligen uppträda i Spa

på en konsert i tre numror. Det var således i sin ordning att, även om svårigheter tillstötte, söka få höra henne. Fem timmar innan konserten började, hade jag ej vågat tänka därpå, rusade nu till doktorn för att få permission, skulle åter hem för att få rent linne med och ett par louisdorer, vidare till bangården för att få en biljett. Detta lyckades på 23 minuter.

Med tåget kommo vi till Verviers, där vagnombyte skulle ske. Vi voro kapten Sylvan, kamrer Lindström, en Leffler, en enögd Kolmodin, pantlånare från Stockholm. Vi skulle byta tåg till Spa. Men vi väntade en halv timme, och inget tåg kom. Vi fick då veta, att vi skulle ha fortsatt med tåget. Klockan var över 6. Vad var att göra? På Sylvans förslag tog han och jag och kamrern hästar och vagn och körde de två milens väg. Vi måste betala 25 francs och 3 francs i drickspengar”.

Efter en hel del besvär med att skaffa biljett, som egentligen icke stod att uppbringa för pengar, lyckades Holm få en sådan och rusade till konsertsalen.

Då Christina sjungit sitt första nummer, gick jag in i spelsalen, kastade en louisdor på rött, rött kom upp, jag fick således en i vinst, satte ytterligare en och vann, alltså två i vinst, satte åter på rött och vann, satte på svart. Då kom svart, varför jag vunnit fyra louisdorer. Gick nu in i konsertsalen för att höra Christinas andra nummer, därefter åter till spelsalen, då det var ett gement drag i konsertsalen. Vann ibland och tappade ibland och slutade med att jag vunnit 95 francs. Kom så Christinas tredje aria, ur Trollflöjten. Jag var idel öra. Jag kan ej bedöma så högtravande musik, men jag tror mig kunna säga, att om Michaeli*, med en oöverträffad säkerhet sjöng dem, så fick hon ej fram så mjuka piccolaflöjttoner, sådana flageoletter och näktergalstoner, men här är ungdomen representerad. Hon är ju ej mer än 19 år. Jag kan ej tro, att denna sångerska på senare tider behövt köpa klackörer, puffar och recensenter.

Sylvan föreslog, att vi till våra biffstekar skulle dricka 1/2 but. Champagne, men grinade illa, då monsieur Kypare även fyllde kamrerns glas. Men han hade ingenting emot att jag fick betala både biffstekar och vin. Sedan allt detta var betalt, hade jag ej mer än 35 francs över, således jämnt till andra kostnader och ett par francs över”.

Skildringen är onekligen ganska rolig, och den ger Holm i blixtbelysning. Han hade en vaken uppfattning av vad som tilldrog sig. Han begrep sig ju icke på musik så särdeles mycket, men han kunde njuta av det som han tyckte var vackert. Men det utslöt icke att han skulle syssla med annat också. Och den noggranna redogörelsen för pengarna bottnar icke i snålhet utan är endast den invanda noggrannheten i penningaffärer. Allt är berättat med den underton av humor, som utmärkte honom.

Från 1850-talet besökte han varje sommar Grebbestad, där ”farbror Holm” genom sin stora humor och sin glada livssyn var en av de populäraste badgästerna. Han var den som ordnade utfärder både med segelbåt och i lövade skrinor. Av alla var han omtyckt och efterlängtd.

* *Den tidens främsta svenska operasångerska.*

Gamla sågarna på Malgön omkring 1870. Strömsberg t.v.

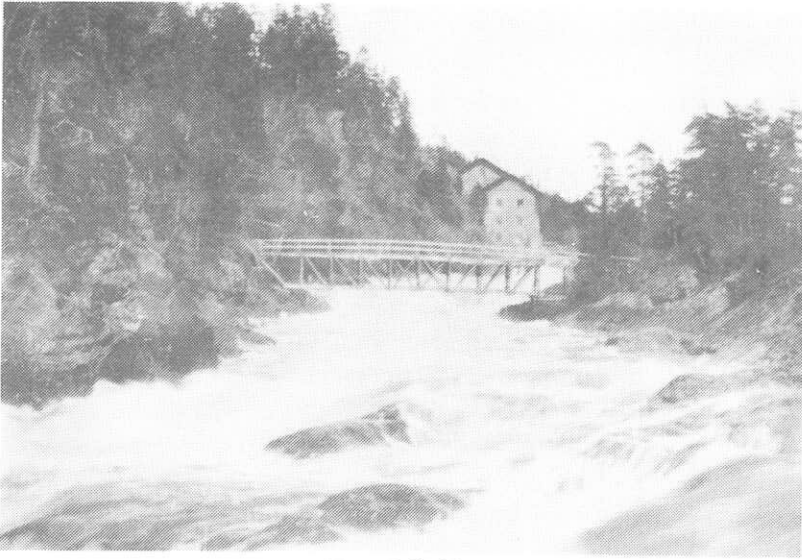
Slutet av sitt liv tillbragte han i stillhet i sitt vackra hus, där han avled den 2 februari 1881. Han fick sin sista viloplats på Trollhättans kyrkogård, där en minnesvård avtäcktes på hans grav den 22 juni 1883. Den restes av Trollhättans samhälle.

Som han icke hade några närmare släktingar, testamenterade han bort större delen av sin förmögenhet. Trollhättans samhälle fick den största donationen, ej mindre än 50.000 kronor, varav den sammanlagda räntan vart femte år skulle användas till något för kommunen nyttigt och behövt, ”dock icke till kommunalskattens underlättande”. Mycket värdefullt har under de gångna åren tillförts Trollhättan genom den Holmska donationen. Vidare donerade han 8.000 kronor till orgel och tornur till Trollhättans kyrka. Han ihågkom Pauvres Honteux med gåvor, skänkte pengar till arbetarna vid Nydqvist & Holms verkstad och en summa, varav räntan årligen skulle utdelas till under året födda, fattiga barn.

Vid avtäckningen av gravvården på Carl Olof Holms grav på Trollhättans kyrkogård yttrade kyrkoherde Åberg bl a: ”Då Trollhättans historia en gång kommer att skrivas, blir detta namn oskiljaktigt förbundet med detsamma, ristat som det är på varje blad, som tillhör perioden”.

Detta är förvisso sant. Både genom sitt arbete för Trollhättans Mekaniska Verkstad under ett kvarts sekel och som ledare av samhällets öden i en betydelsefull tid har Carl Olof Holm gjort en utomordentlig insats i Trollhättans historia.

Västra Gullöfallet.

Östra Gullöfallet. Litografi från 1855.

Traditionen om Skräddareklinten

av Erik Wängström

(Tid. publ. i Trollhättans Tidning, Julläsning 1953)

Av de sägner som under århundradenas lopp rört sig kring Trollhättefallen finns det förmodligen få som haft samma livskraft som berättelsen om Skräddareklinten. Själva "klinten" försvann vid ett ras för länge sedan, men platsen — omedelbart väster om Strömkarlsbron — bär allt fortfarande sitt gamla namn, och förmodligen finns det åtminstone ingen äldre trollhättebo, som inte känner till berättelsen om skräddaren, som blev ålagd att sitta på klippan omedelbart ovanför Nolfallet och sy en klänning åt sin älskade. Det slutade som bekant tragiskt liksom många andra vackra historier — skräddaren råkade titta nedåt och föll i fallet, just som han skulle fästa tråden efter det sista stygnet.

Upprinnelsen till denna berättelse går väl i dag som är svårigen att fastställa. Att den i första hand vunnit spridning genom Linnélärjungen Per Kalms berättelser, torde man emellertid med stor säkerhet kunna antaga. Kalm gjorde år 1742 en resa genom Västergötland och Bohuslän, som han senare redovisade i en på sin tid mycket känd reseskildring. Där berättar han historien om den olyckliga skräddaren, som i Kalms version uppges ha varit livdömd och ha fått sig förelagt, att på klintens mest uskjutande del sy ett klädesplagg för att bli benådad. "Andre säga att det varit en Skräddare, som skulle göra sitt mästerstycke", tillägger Kalm.

Hur har då versionen om skräddaren, som skulle sy en klänning åt sin älskade, skapats? Det troliga är, att denna historia går tillbaka till den romantiska visa av skillingtryckskaraktär som författaren J.G. Carlén under förra hälften av 1800-talet skrev. Carlén är väl numera mest känd som Emelie Flygares man och tämligen glömd som författare. Anonymt lever han dock i ett flertal dikter som via skillingtrycksalstren blivit hela svenska folkets egendom. Visan om sjömansgossen Anton och briggen Gustaf Vasa torde väl vara känd för ganska många än i dag, och skildringen om skräddaren hörde på sin tid också till dem, som upplevde mängder av nytryck. Så här låter Carléns långa dikt återgiven efter ett skillingtryck från 1848, nu förvarat i Göteborgs stadsbibliotek.

Kring skogen flög vintern så bitande kall.
I furornas stammar det knäppte och small
och trasten som nyss satt och sjöng där så väl
läg nu med små blommorna frusen ihjäl.

Det höstregn, som skövlade rosor och blad,
förstelnat där hängde på klippornas rad,
och sällan ur skyarnas snödigra berg
sköt solstrålen fram med sin mattade färg.

Och älven, som välver sitt eviga skum
där Trollhättan ryter ur dånande rum,
förminskat sin massa och frosten nu slog
för stunden små bryggor, dit lugnet sig drog.

Sen långliga tider det hade ej hänt
att sådan förfärande vinter man känt.
De äldste i trakten försäkrade så
och gammaldagsmärken ej mer ville slå.

Men hurtig till mods och i hjärtat helt varm
satt Skräddare-Jakob med svängande arm
och sydde så flitigt från morgon till kväll
de raraste plagg efter bästa modell.

Hans torftiga stuga vid landsvägen låg
där ofta vid fönstret från sömnen han såg
bak målade buren med steglitsan i
hur jäntorna nickande gingo förbi.

De visste fullväl att hans hjärta var fäst.
En pil hade kärleken mot honom väst,
och därtill det var ju i möda och nöd
som Jakob förtjände sitt dagliga bröd.

När hemma han slutat sitt givna beting
då gick han med alnen i socknen omkring.
Att tävla med Jakob var alls inte värt,
hos mästarn i stan sina tempo han lärt.

Med fägnad han mottogs varthelst han kom
och efter förtjänsten han jämt såg sig om.
Ty Skräddare-Jakob var man för sin hatt
fast ofta i spetsen för upptåg och spratt.

Det fanns likväl stunder då sorgsen han var
i svåra bekymmer för kommande dar.
Gästgivarns Eva han ej kunde få.
I hjärtat det sved, när han tänkte därpå.

Ty kärestans fader, den rike herr Per,
mot fattige Jakob var trumpen och tvär.
Det passade ej att en dotter som hans
till man fick en skräddare — bättre väl fanns.

Hon gick ju så grann som en midsommarsol
i gulrosig spens över blårandig kjol,
och stubben, bevars, var av finaste dräll.
Ja, Eva såg ut som en riktig mamsell.

Var stund som hon velat hon kunnat bli fru
men ogift hon levde för Jakob ännu,
fast ståtliga herremän kommo ibland
med löfte att ge både hjärta och hand.

— Tänk aldrig på skräddarn det har jag dig sagt,
förmånade gubben, men fick ingen makt
med gråtande flickan som förr ville dö
än bli någon annans trolovade mö.

På slätterölgillet hon givit sitt ja
och ingen i världen hon kunde bedra,
och allra minst Jakob om vilken hon drömt
att han var den ende som älskade ömt.

Hans ögon ju sågo på henne så gott,
om innerlig trohet de talade blott
och liksom i spegeln tillbaka han fick
sin bild ifrån hennes kärvånliga blick.

Och ofta han tappade nålcn ur hand.
När kärlekens eld satte hjätat i brand
flög tanken dock bort till den älskandes far,
då greps han av bävan för framtida dar.

Men vintern skred framåt och dag efter dag
tog med sig en blomma va flickans behag.
Förbleknad var Eva men trogen likväl
fast alla förhoppningar frusit ihjäl.

Sitt endaste barn kunde gubben ej se
i förtid som offer åt graven sig ge
Men Skräddare-Jakob — ta honom till mäg,
den tanken så tung på hans sinne dock låg.

En kvällstund när röken ur gnistrande spis
steg lodrätt och nedföll i flingor av is
och himmelens fäste av kölden stod vitt
fann Per på ett medel att mågen bli kvitt.

— Det står han ej ut med, förtiäte mig Gud.
Och Per sände nu efter skräddarn ett bud.
På kärlekens vingar flög Jakob åstad,
fick Eva ha se blott, då var han så glad.

— Nå, Jakob, jag noga funderat därpå
och lovar dig nu att du tösen skall få.
Jag ser att det annars ej blir någon frid,
men hör du, ett villkor jag fäster därvid.

— Jag går, inföll Jakob, mot självaste Hin
och hela hans anhang blott Eva blir min.
Han nära nog hoppat i himmelens höjd,
ty aldrig i livet han känt sådan fröjd.

— Du vet, fortfor gubben, att älven i går
— vad inte jag minns sedan trettio år —
vid Toppö har lagt sig i väster på strand
och slagit en isbro från klippan till land.

Om dit du går över och sätter dig där
på höjden av klippan där brantast den är
och sömmar en bruddräkt, en fullständig skrud
så ger jag dig Eva som sagt är till brud.

Men tre dagars tid måste därtill gå åt
och sedan skall bröllopet firas med ståt.
Se här har du tyget — gör som du vill.
därute likväl skall det ock skäras till.

— Det vill jag ändå, när du sitter och syr
att inte du störs i ditt trägna bestyr.
Jag nog har mitt öga så vaksamt därpå
att Eva ej då ned till stranden får gå.

Försagd till att börja med Jakob där stod.
Men Eva steg in och han repade mod.
Om bara min tösunge tror det går an
att hålla till godo en fingerlös man.

Det värsta ändå blir om isen går opp.
Då är det med livet kontantibus stopp.
Men, kör, kära svärfar — jag aldrig är tvär,
det blir som I sagt, fast det livsfara är.

Och följande morgon när dager blev ljus
saft Jakob i mitten av vägornas brus
som öster om klippan sig aldrig än lagt,
där ständigt det brusar med okuvad makt.

Vid vindskammarfönstrer stod Eva så skön
och sände till Gud mången brinnande bön
att is-kylan nu finge strängt hålla ut
till arbetet blev för den älskade slut.

Hon såg huru Jakob med svängande arm
emellanåt blåste i handen sig varm,
men när det mot skymningen småningom led
då tände han eld på sin sparade ved.

Med strömmen i fallet sig eldskenet göt
och bröt sig mot berget där svallvägen röt,
vars hungrande avgrund de gnistor slök opp
som luftdraget förde från klippväggen topp.

Men höjd över forsen och virvlarnas gny
bland skummet som stänkte mot himmelens sky
satt Jakob den dagen och dagen därpå
och skötte så flitigt sin nål och sin trä.

Han sydde och klippte och sydde och skar
en bruddräkt till Eva — den måste bli rar!
Så ofta han glädt sig åt detta besvär,
men aldrig han trott att det skulle ske här.

Den tredje och kallaste dagen rann opp
och brudgummens hjärta var livat av hopp.

Alltmer hade isbryggan nu frusit till
och strömmen där ovan och nedan stod still.

Mot purprade kvällsranden luftvägen sam
i strimmiga stjärnor så fina som damm.
Men långliga tider det ej hade hänt,
att sådan förfärande vinter man känd.

Där hemma i stugan satt rike herr Per
förargad att isen ej brustit isär.
Nånå, tänkte gubben, jag står vid mitt ord
och blir i mitt samvete fredad för mord.

Men vem kan beskriva den himmelska fröjd
när solen sjönk ned bakom fjällarnas höjd
och Eva flög fram till den motsatta strand,
där fallet står högt mellan Toppö och land.

Nu Jakob på sömnen drog trädarna ut.
Sin framtida lycka han sömmat till slut,
när Eva utropade glättigt hans namn
och sträckte mot klippan sin öppnade famn.

Och Jakob sprang opp vid den älskandes röst.
Han skulle ju trycka sin brud till sitt bröst.
Men gapande svalget som mellan dem låg
i svindlande glädjen han nu inte såg.

Barmhärtige himmel — i djupet han föll . . .
Den fladdrande skruden i handen han höll
och vägen slog samman . . . där hördes ett skri
och bruden flög efter . . . Nu var det förbi.

Där fallet vid Toppö sig välver ännu
förentes i döden de älskande tu
och länge där lyste var eviga natt
en eld ifrån klippan där skraddaren satt.

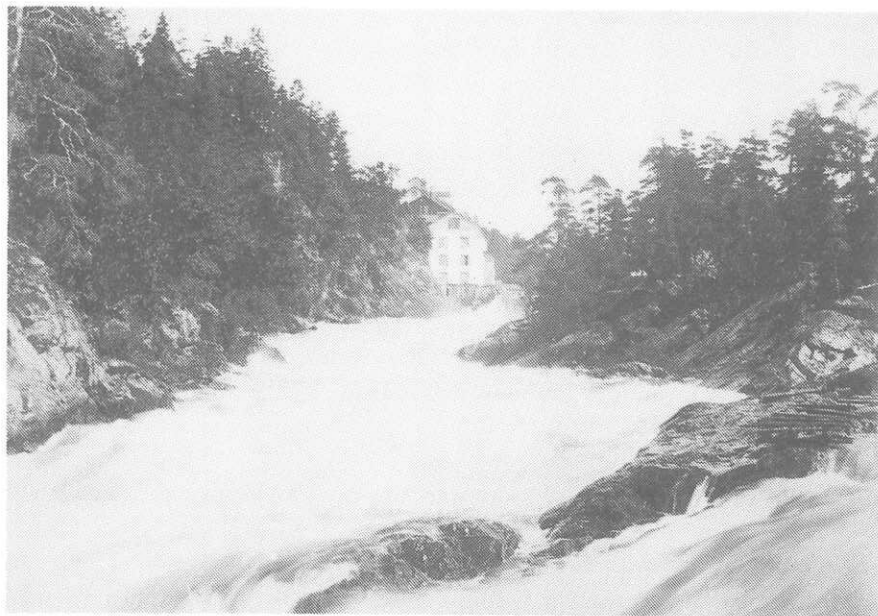

*Träsnittsvignett till J.G. Carléns visa
enligt ett skillingtryck från Skara år 1848.*

Det torde inte vara rimligt att tro, att det är Carlén själv som förfarit egenmäktigt med originalstoffet och skapat sin egen version av den dramatiska händelsen. Synar man den litet närmare i sömmarna är det tydligt att ytterligare en del faktiskt verklighetsunderlag verkligen framträder. Det gäller exempelvis skildringen av hur älven läggs i bojar av isen. För var och en som minns trollhättefallen i dess ohämmade styrka låter detta tämligen otroligt, men det har i alla fall hänt. H.C. Andersen låter historien om de frusna fallen framskynta i sin reseskildring från Trollhättan, men händelsen finns ännu fastare belagd i Kungl. Vetenskapsakademiens handlingar, där Vassändakomminister Torsten Wasénus på 1700-talet berättar om hur fallen ”vid Luciae tid” år 1720 täpptes till av ”Krafs-is” och låg torra i nio dygn, så att vattnet vid högsta fallet endast sipprade fram som ur en otät dammlucka. Torrläggningen var så effektiv, att man kunde gå på botten till Gullön, ett företag som också utfördes av sågaren Sven Anundson, medan den tydligen mindre djärve ”Sven Olofsson i Qvarnliderna” vände på halva vägen. Älven täpptes vid tillfället helt till, och de som bodde ovanför fallen måste utrymma sina bostäder för att komma ifrån det stigande vattnet.

Forskar man vidare angående den romantiske skräddaren i Västsvenska Folkminnesarkiv, finner man att han inte är ensam i sitt slag. Historien har tydligen haft en vandrande karaktär och det vore nog ett fåfängt göra att leta efter ursprungsmotivet. Ungefär samma berättelse finns belagd från Bua berg i Solberga, Bohuslän, och på berget Börs flo vid sjön Hällungen fanns det också en gång en livdömd skräddare som ramlade i sjön innan den sista knappen var fästad i det plagg som han ålagts att förfärdiga. I Hede i Bohuslän har skräddaren en olycksbroder i en skomakare som dömts till döden men skulle bli benådad, om han kunde halvsula ett par skor på ett utsprång från Valeberget. Trollhätteberättelsen finns också antecknad i folkminnesarkivet — i det fallet identisk med handlingen i Carléns dikt. Men det är ju också möjligt, att det är den som givit upphov till den antecknade berättelsen. I sammanhanget kan man också erinra om ett typiskt folksagemotiv: hur Skam kom till skräddaren på berget och ville sy i kapp med skräddarens själ som insats. Den finurlige skräddaren lagade emellertid så att han fick trä nålen åt Skam, varvid han satte i så lång tråd att Skam fick springa upp och ned för berget vid varje stygn och på det sättet vann skräddaren.

Historien om Skräddareklinten har alltså sina aspekter. Motivet har för övrigt gestaltats litterärt även av författaren Sigurd Dahllöf, själv bördig från Trollhättan. Det ingår i modifierad form i dennes sagoform Bortom hank och stör.

Västra Gullöfallet "Nolfallet": Gullön till höger och Strömsbergs kvarn i bakgrunden.

Visa från Toppö

Kring skogen flög vintern så bitande kall. I furornas stammar det

 knäpptz och small och trasten som nyss satt och sjöng där så väl, låg

 nu med små blommorna frusen ihjäl

Melodin nedtecknad 1973 av bygdespelmannen Oscar Annell, Bispgården, som kring sekelskiftet lärt sig den och visan av modern.

Stensmi'a

av John Börjesson

Skriven till Trollhätte-Gilletts Marknadsgille 1954 och då föredragen av författaren.

När man tänker på gamla Stensmi'a gör det riktigt ont i själen
för då var en ung'er å gla' å kvick'er i hälen.
Den kom ju till på den ti'a
då en nätt å jämt va' lovli' å det var dags sätta sta' å fria.
En hoppa så lätt över berga, å några tolvskillingar skramla så mun-
tert i flika.

En var ju stadder ka'r å behövde inte stå där å snika.
Redan vid skyttepaviljongen hördes A. L.:s klarinett,
hur han spotta ur sej sextondelar å trioler så lekande lätt.
Hjalmar Carlsson, som alltid har var't en gla'en
stod alltid upp på musikestraden,
med mössan så käckt på nacken
han hade go' överblick av allt som hände på dansebana' å backen.
Gick där en »fulling», som gräl sökte mucka
å fick sej en snyting, det så gemytligt i Hjalmars althorn klucka.
I början var det väl lite' torrt
en kunde ju inte me' å bju' upp förr'n det ble' lite mör't
Det var inte bara att ge sej upp å trö med hela foten. Det gick
inte alls

för på den ti'a segla dom vals
Paren tryckte sej tätt tillsammans med kind emot kind
så segla dom ut som förd av en stilla aftonvind
Pöjkar! De' va' dans!
När de' va' slut dom ragla ner som i trans
Med beslöjade ögon, som kanske inte såg nå't
Hon sa': »Å, va' han hällde gött»!
Den gamle dansen, säga vad man vill,
tänk när dom spela upp till kadrill'
Hugo Carlsson dansa alltid gammalschottis me Anna Larsson,
görstilig fjälla,
de blev till tradition på kvälla.

Axel Wihlander va' då bara e lite lega
men han skulle allt vara me' måntro å går där å blega
Lorentz Pettersson va' vakt
å han missbruka inte sin makt

En kväll när han haft mer än vanligt snärj
 sa' Erik Adamson: »Tycker du inte dom skall ändra namnet på
 Stensmi'a till Lorentzberg».
 »Förresten här ä ju en hel hop hus,
 som ä så små att dom påminner om 'sophus'».
 Den halsbrytande vitsen va just då sista skri'et
 ä' Erik va' så biten av'et att han inte kunde låta bli'et
 Seth Claesson ä' Ljungen bjö' på sommarhemsdramatik
 me' tjugiga fruntimmer å saftig komik
 Rosa Grünberg, Finschen Bengtsson, Lisa Viström, Jean Claesson,
 Skånska Lasse och Kalle Nämndeman
 å många, många fler jag inte nämna kan.
 Jo Ernst Rolf förståss, han var charmören framför alla,
 tänk så han kunde le och tralla
 Med Stensmi'a va' de' något visst
 man kände de' nog bäst när man gick på Axvalla å hadde de trist
 De va' väl de' som satte åt Eric Johansson en lördas'kväll
 när han cykla hem med en fart som hade hedrat Harry Snell.
 Vid Hojum mötte honom Stensmi'a med tonerna av en smittande
 polkett
 Då ble' de' spurt männtro, när han kom ditner han dröp av svett
 men han blev väl kall sen'
 när Rickard Lundgren nästan med detsamma ropa ut »Sista valsen»!
 Nu är det snart modern bebyggelse, med kylskåp, sopnedkast å
 balkong,
 om något år sitter det något gammalt par och drömmar om hur det
 var en gång
 Dom kan inte riktigt komma överens om hur de' var. De' va' inte
 lätt att känna igen sej så där på släta marken
 Han sa: »Om dom åtminstone låtit de' trät vara kvar, som ja' skar
 ditt namn i barken
 men dansbana låg nog här vill jag mena
 Precis där jag har sänga, för de' ä' lögn i skam nu för tia, att få
 nån' vila i bena'.
 Å dom blickar ut över husraderna med alla sina balkonger
 »Men här va' görsköj många gånger»!